

UNIVERSITETET I
NORDLAND

MASTEROPPGAVE

Alternativ til tvangsplassering

Vurderinger knyttet til tiltak for ungdom
med alvorlige atferdsvansker

SA 349 S
Masteroppgave i sosialt arbeid
Bodil Wang
Mai 2015

Alternativ til tvangsplassering

Vurderinger knyttet til tiltak for ungdom med alvorlige atferdsvansker

SA 349 S Master i sosialt arbeid
Universitet i Nordland

Bodil Wang
Mai 2015

Forord

Da det i 2011 kom sentrale styrkningsmidler til barnevernet, dels i form av midler til nyansettelser, dels i form av kompetanseheving for ansatte, arrangerte fylkesmannen i Aust-Agder et studieprogram gjennom Universitet i Nordland. Å delta på «Erfaringsbasert fordypning i barnevern» ble mitt første skritt på vei mot å gjennomføre en mastergrad.

Proessen med studiet har vært veldig inspirerende og lærerikt selv om det også har vært krevende. Jeg vil først og fremst takke min veileder Willy Lichtwarck ved Nordlandsforskning. Du visste interesse for temaet i prosjektet, og hjalp meg å vinkle det slik at det var mulig å gjennomføre. Da jeg en periode syntes det gikk litt trått, ventet du tålmodig på neste kapittel. Takk for gode drøftinger og tilbakemeldinger fra jeg startet prosjektet til ferdig produkt.

Takk til fagansvarlig Øystein Henriksen ved UiN som har lagt til rette for studenter på Sørlandet, blant annet ved å arrangere et eget masterseminar her. Takk til Monica Johnsen ved Sentralenheten for fylkesnemnda for informasjon og veiledning i forhold til datamateriale. En takk til Trond Berg som hjalp meg med tilgang til Lovdata og til fylkesnemndsvedtak. Jeg vil rette en stor takk til Betty-Ann Solvoll som har støttet og oppmuntret meg til å starte på studiet og som gjennom hele prosessen har tatt seg tid til å drøfte problemstillinger og gitt konstruktive tilbakemeldinger. Også en stor takk til Vigdis Knutsen som tålmodig har hjulpet meg med referansehåndtering og som har lest korrektur. Takk til familie, venner og kollegaer som har vist interesse og engasjement for prosjektet.

Takk til min mann Lewi, som i noen år har levd med at en del helger og ferier ble brukt til dette prosjektet. Uten din støtte og oppmuntring hadde det ikke vært mulig.

Sist men ikke minst vil jeg uttrykke en takk til ungdommene jeg har blitt «kjent» med gjennom dette prosjektet. Jeg har aldri møtt dem, og de vil aldri få denne «takk». Gjennom beskrivelser av deres livshistorier har jeg møtt flere ungdommer, som ser ut til å måtte bære ansvaret for sine foreldres manglende omsorgsevne, idet ungdommens alvorlige atferdsvansker kan forstås som et resultat av nettopp manglende omsorg. Jeg håper de har fått den hjelp de hadde behov for og at de i dag har en livssituasjon de opplever som meningsfull.

Sammendrag

Hensikt med dette prosjektet er å rette søkelys på de vurderingen som gjøres, når det offentlige skal sette inn tiltak overfor ungdom med alvorlige atferdsvansker.

Problemstillingen er: «Hvilke vurderinger ligger til grunn når fylkesnemnda velger ikke å bruke tvang overfor ungdom»?

Prosjektet er gjennomført med tekstanalyse som metode. Ni anonymiserte vedtak fra fylkesnemnda utgjør datamaterialet. Kommunen fikk ikke medhold i sakene de fremmet for fylkesnemnda om tvangplassering i institusjon for ungdom med alvorlige atferdsvansker.

Funn i prosjektet kan deles i to hovedtema. Det ene er fylkesnemndas juridiske vurderinger hvor vurderinger knyttet til om vilkårene for plassering er oppfylt eller ikke. Det andre tema er knyttet til fylkesnemndas vurderinger rundt ungdommens omsorgsbetingelser. Bakgrunnen for sistnevnte tema kan ha sammenheng med at syv av ni ungdommer hadde vært utsatt for omsorgssvikt.

Konklusjon er at det synes vanskelig å etablere tiltak for «omsorgssviktet» ungdom med alvorlige atferdsvansker. Kunnskap om hjerne- og traumeforskning samt traumeforståelsens betydning for utvikling av atferdsvansker, kan være alternative rammer for forståelse, når det skal etableres omsorgstiltak for denne gruppen ungdommer.

Innholdsfortegnelse

Forord	ii
Sammendrag	iii
1. Innledning.....	1
1.1 Bakgrunn av valg av tema og et historisk tilbakeblikk.....	3
1.2 Presentasjon av problemstillingen	4
1.2.1 Definisjoner.....	5
1.2.2 Valg av perspektiv.....	6
1.3 Fremgangsmåte for å belyse problemstillingen.....	7
1.4 Oppbygging av oppgaven	8
2. Teoridel	10
2.1 Sentrale begreper som premisser i prosjektet:	10
2.2 Barnevernfaglig ståsted	15
2.3 Utviklingspsykologi, tilknytning og traumeforskning.....	17
2.4 Juridisk ramme	21
3. Tidligere forskning	25
4. Metodebeskrivelse og – overveielser	33
4.1 Tilgang til feltet	35
4.2 Utvalg	37
4.2.1. Presentasjon av ungdommene	39
4.3 Analyse – prosessen.....	39
4.4 Forskningsetisk forsvarlighet	43
5. Funn.....	44
5.1 Hvem er ungdommene?.....	44
5.2 Det juridiske grunnlaget for fylkesnemndas vurderinger	49
5.2.1 Vilkåret om – «ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet».....	50
5.2.2 Vilkåret om – «vedvarende misbruk av rusmidler»	50

5.2.3	Vilkåret om - «På annen måte»	51
5.2.4	Vurderinger knyttet til forlengelse av opphold, samt til klagebehandling av midlertidig vedtak	54
5.3	Vurderinger knyttet til bakgrunnen for ungdommens atferd.....	55
5.4	Fylkesnemndas vurdering av ungdommens behov.....	59
5.4.1	Behov knyttet til omsorgsbetingelser	59
5.4.2	Behov for utredning og/eller behandling.....	62
5.5	Oppsummering av funn	63
6.	Drøfting	65
6.1	Juss til barnets beste	66
6.2	Hvilke tiltak trenger ungdom med atferdsvansker, når de har vært utsatt for omsorgssvikt?	69
6.2.1	Alvorlige atferdsvansker: selvvalgt atferd eller påført traume?.....	73
6.2.2	Omsorg eller behandling?	76
6.3	Avslutning	81
	Litteraturliste:	82
Vedlegg:	Tilbakemelding fra NSD	

1. Innledning

Som tema for min masteroppgave i sosialt arbeid har jeg valgt å se nærmere på hvilke vurderinger som ligger til grunn når det vurderes tiltak for ungdom med alvorlige atferdsvansker. I de tilfelle ungdommene selv opplever at hun/han trenger hjelp, kommer ungdom, foreldre og barnevern som regel frem til en felles løsning. Det er vanskeligere der foreldre og/eller barnevernet mener det er behov for å sette inn tiltak, i strid med ungdommens ønske. I praksis vil et slikt tiltak si plassering i en institusjon uten eget samtykke. Plassering «på tvang» som vi sier i hverdagstale. Jeg ønsker derfor å se nærmere på de vurderingene som ligger i grunn i slike avgjørelser. Min problemstilling er som følger: *«Hvilke vurderinger ligger til grunn, når fylkesnemnda velger ikke å bruke tvang overfor ungdom?»*

Jeg tenker at min problemstilling kan være interessant for både offentlige og private aktører. Det er mange som mener noe om hva barneverntjenesten «bør» gjøre i forhold til ungdom med atferdsvansker. Å plassere dem på institusjon til behandling, og å få dem «vekk» fra miljøet de vanker i, kan for mange virke som en god løsning på problemet. Jeg mener dette prosjektet kan være med å peke på noen av de dilemmaer, etiske og juridiske vurderinger, som må foretas før det er aktuelt å plassere en ungdom på institusjon uten eget samtykke. Oppgaven kan i tillegg til personer med sosialfaglig interesse henvende seg til andre yrkesgrupper både innen skolevesen, helsevesen og politi, samt til foreldre og ledere i ulike frivillige organisasjoner som jobber med ungdom.

Jeg har valgt å belyse problemstillingen på bakgrunn av vedtak som er fattet i fylkesnemnda. Jeg har benyttet vedtak hvor kommunen ikke har fått medhold i sine forslag om å plassere ungdom i institusjon uten deres eget samtykke. Jeg har sett på hva fylkesnemnda har lagt vekt på i sine vurderinger. Det gjenspeiler samtidig dilemma rundt vurderinger og ulike forhold som må veies opp mot hverandre, når kommunen som fremmer saken til behandling i fylkesnemnda, har kommet til at en ungdom må plasseres, mens fylkesnemnda kan komme til at ungdommen ikke skal plasseres.

Først vil jeg beskrive to eksempler fra hverdagen, som kan være med på å belyse noen av de vurderingene og valgene som må gjøres i forhold til ungdom med atferdsvansker.

«Julie» ble plassert i fosterhjem da hun var 6 år gammel. Hun hadde opplevd mye et barn ikke skal oppleve. Hun hadde vært plassert flere ganger, i kortere perioder, med mors samtykke. Hun var en aktiv, blid jente som gjorde det bra på skolen. Glad i å synge. «Julie» møtte mange utfordringer da hun ble ungdom. Det var mye som var vanskelig i livet hennes. Hun begynte å kutte seg. Ble innlagt i psykiatrien. Droppet mer og mer ut av skolen. Hun var ukritisk i forhold til menn. Denne perioden strakte seg over et års tid. Barneverntjenesten vurderte flere ganger om adferden hennes var av en slik karakter at hun burde plasseres i institusjon, noe hun ikke selv ønsket. Det var ikke vanskelig å finne barnevernfaglige grunner for at «Julie» hadde en negativ utvikling. Men kunne hun hjelpes på andre måter? Og var kriteriene for å plassere mot hennes vilje til stede?

«Julie» ble gravid. Det ble knyttet stor bekymring til denne situasjonen. Nå gjaldt det ikke lengre bare «Julie», nå gjaldt det også et lite ufødt barn. Det følgende som skjedde var at «Julie» tok tak i livet sitt. Hun ville ikke at det lille barnet hun ventet skulle få en slik start på livet, som hun selv hadde hatt. «Julie» sluttet umiddelbart å røyke og drikke og hun fulgte opp alle avtaler hos helsesøster og lege. Hun søkte hjelp og råd i nettverket sitt, både det formelle og det uformelle. Hun fulgte opp skolen, og fikk hjelp og støtte der til praktisk tilrettelegging, slik at hun var ferdig med skoleåret før hun fikk en liten sønn.

«Julie» bor i dag i egen leilighet med sønnen sin. Hun har tatt opp igjen studiene og den lille sønnen hennes går i barnehage. Mor og barn klarer seg bra med hjelp og støtte fra nettverket sitt.

Julie viste en type atferdsvansker, mens Linda i det neste eksempel viser en annen type atferdsvansker. De to eksemplene kan illustrere noe av kompleksiteten i de vurderingene som gjøres.

«Linda» flyttet i fosterhjem da hun var 12 år gammel. Hennes barndom hadde vært preget av vold, kriminalitet og rusmisbruk hos foreldrene. Det ble dessverre brudd i fosterhjemmet etter noen år, og «Linda» flyttet ut. Et nytt fosterhjemstiltak ble etablert. Det ble avdekket et etter hvert tiltakende rusmisbruk. «Linda» ønsket behandling for sitt misbruk, og frivillig tiltak for rusbehandling i ruskollektiv ble startet opp. «Linda» trivdes i kollektivet, og rusbehandlingen syntes å ha god effekt.

Det ble etter hvert klart at «Linda» hadde utfordringer som gjorde at tiltaket ikke kunne møte hennes behov innenfor de rammer de hadde.

Flere tiltak ble forsøkt i fortsettelsen. Rusmisbruket ble igjen «Lindas» egenbehandling. Tvangsplassering for rusbehandling ble vurdert, men «systemet» klarte ikke finne et egnet tiltak.

Da «Linda» ble 18 år avsluttet hun etter noen måneder kontakten med barnevernet. Hvordan det går med «Linda» i dag er usikkert. Det er mye som taler for at hun lever i et rusmiljø og antakelig selv er aktiv rusmisbruker.

Fortellingene er anonymisert. Vi ser at både «Julie» og «Linda» var under omsorg og bodde i fosterhjem. De utviklet ulike typer atferdsvansker, som fikk ulike konsekvenser. Spørsmålet var hvilke tiltak som skulle til for å hjelpe dem videre i livet. Og hva var det mulig å få til?

1.1 Bakgrunn av valg av tema og et historisk tilbakeblikk

I mitt arbeide som sosialarbeider fattet jeg spesielt interessen for tema knyttet til ungdom med atferdsvansker da jeg jobbet i forhold til «Julie» og «Linda». En del av denne jobben består i å vurdere hvilke tiltak det skal settes inn i familier som kan trenge hjelp. I noen tilfeller er det ikke tilstrekkelig å sette inn hjelp i hjemmet, da må barn eller ungdom flyttes ut av familien. Dette kan skje frivillig. Der behovet vurderes å være til stede har barnevernet lovhjemmel for å plassere barn / ungdom utenfor hjemmet med tvang. De mest brukte lovhjemlene for å plassering utenfor hjemmet med tvang er lov om barneverntjenester §§ 4-6, annet ledd; 4-12; 4-24 og 4-25 (Barnevernloven, 1992). De to førstnevnte brukes ved akutt plassering og omsorgsovertakelse der foreldrene ikke er i stand til å ivareta ansvaret for barnet, mens de to sistnevnte paragrafene er knyttet til ungdom og adferdsproblematikk.

Det var først med barnevernloven som kom i 1992, Barnevernloven, at det ble innført en egen bestemmelse med særtiltak for ungdom med atferdsvansker. Tar vi et tilbakeblikk på barnevernets utvikling i Norge ser vi at den norske barnevernlovgivningen går langt tilbake. Allerede i 1892 ble det utarbeidet et første utkast til en lov som omhandlet barn. «Utkast til lov om sædelig forkomne og vanvyrdeses børns behandling» var utarbeidet av riksadvokat Bernhard Getz. Det la grunnlag for den lov, som senere ble Norges første barnevernlov «Lov om behandling av forsømte børn» av 6. juni 1896, også kaldt «Vergerådsloven» (Lindboe,

2012, s. 39). Med vergerådsloven var tanken kriminalitetsforebygging, at tiltak ikke skulle være en straff for unge lovbytere. Som et alternativ til fengsel, ble det opprettet skolehjem, hvor hensikten var oppdragelse og opplæring (Barne-, 2002, 3.2). Når det gjelder å ha en egen lov som omhandlet barn, var Norge et foregangsland ved at vergerådsloven var den første av sitt slag også internasjonalt. Vergerådene var kommunale råd, som fattet vedtak om plassering av barn utenfor hjemmet. Barn kunne da bli plassert enten hos en «paalidelig og hederlig Familie», i barnehjem eller i skolehjem (Lindboe, 2012, s. 40).

Det ble flere endringer i barnevernloven som kom i 1953 (Barnevernloven, 1953). De tidligere vergerådene, ble erstattet med en barnevernsnemnd. En dommer var ikke lengre fast medlem i barnevernsnemndene, men deltok når det var snakk om å plassere med tvang. Det viste seg imidlertid at det ble et dilemma for barnevernsnemndene. De skulle både være et hjelpeorgan, og de skulle forberede og avgjøre tvangssaker. Det ble reist kritikk fra foreldrene om at barnevernsnemndene allerede hadde tatt stilling til saken før dommeren kom. Den barnevernloven vi har i dag kom i 1992. Den største endringen fra tidligere var innføring av statlige fylkesnemnd. Avgjørelsesmyndighet i tvangssaker ble flyttet fra en lokal barnevernsnemnd til den statlige fylkesnemnd. En annen bestemmelse som kom i 1992-loven, var en egen bestemmelse om plassering av ungdom med alvorlige atferdsvansker (Lindboe, 2012, s. 40; Barnevernloven, 1992). Vi ser at det har vært en ideologisk dreining fra at lokalsamfunnet tok ansvar for barn og ungdom som trengte hjelp, ved å flytte dem til fosterhjem, skolehjem eller institusjoner, mens utviklingen i samfunnet fra barnevernloven i 1953 gikk i retning av å verne familien som institusjon. Videre ble det offentliges mulighet for å gripe inn i familie- og privatliv ble mer begrenset og avgjørelser flyttet til fylkesnemnda, som er å sammenligne med en domstol.

1.2 Presentasjon av problemstillingen

Min problemstilling er «*Hvilke vurderinger ligger til grunn, når fylkesnemnda velger ikke å bruke tvang overfor ungdom?*». Et naturlig oppfølgings spørsmål kan være: «*Hva er alternativet?*». Min problemstilling handler om det «selvfølgelige». Det er ikke vanlig å bruke tvang, så hvorfor fokusere på en slik problemstilling? Jeg har valgt å gjøre det, fordi det blant sosialarbeidere i kommunalt barnevern, er et relevant men vanskelig tema. Mange dilemma er knyttet til slike vurderinger både juridiske og etiske, for eksempel: Hva har denne

ungdommen behov for? Hvilken hjelp trenger akkurat denne ungdommen? Er det beste en tvangsplassering for behandling? Hva er alternativet? Det kan ofte være motstridende synspunkter både blant fagpersoner og i familien til den aktuelle ungdommen, på nettopp det spørsmålet.

Flere ganger i løpet av den tiden jeg har jobbet med denne oppgaven, har jeg tenkt tanken at det hadde vært enklere å droppe ordet «ikke» i min problemstilling. Altså «Hvilke vurderinger ligger til grunn når fylkesnemnda *velger å bruke* tvang overfor ungdom?». Det ville være en problemstilling som «klinger» og som jeg tror, i hvert fall sosialarbeidere, ville tenke var interessant. Lov om barneverntjenester § 4-24 regulerer når det kan brukes tvang. Slik sett kunne datamaterialet hentes fra samme kilde, nemlig anonymiserte vedtak på Lovdata, mens utvalget ville være blant de 164 vedtak hvor kommunen *hadde fått medhold*. Jeg kommer nærmere tilbake til det i metodekapittelet. Det ville da være enighet mellom den kommunale barneverntjeneste og fylkesnemnda, om at vilkårene var oppfylt og plassering var til ungdommens beste. Men da ville jeg ikke få fram det jeg var på jakt etter: Vurderinger for ikke å plassere. Jeg opprettholdt derfor *ikke* i problemstillingen. Den kommunale barneverntjeneste har fremmet en sak, fordi det til tross for ungdommens eget ønske, ble vurdert at vedkommende har behov for et opphold på institusjon, mens fylkesnemnda har kommet til et annet resultat.

Jeg vil redegjøre nærmere for fylkesnemnda på side 12. Jeg vil i det neste avsnitt definere begrepene «tvang» og «ungdom» som sentrale ord i problemstillingen.

1.2.1 Definisjoner

Begrepet «tvang» handler i mitt prosjekt om: «Plassering og tilbakehold i institusjon uten eget samtykke», som er ordlyden i lov om barneverntjenester § 4-24 (Barnevernloven, 1992). I hverdagstale brukes ofte begrepet «plasseres på tvang», når det gjøres vurderinger knyttet til denne paragrafen. Jeg kommer nærmere tilbake til det begrepet i neste kapittel.

Jeg har valgt å definere «ungdom» til å gjelde aldersgruppen 15 til 18 år. I lov om barneverntjenesten § 4-24, vil en nedre aldersgrense for anvendelse av denne paragrafen ifølge forarbeiderne til loven være 12 år. En ungdom som har fylt 15 år, kan med eget samtykke, men uten foreldrenes samtykke, plasseres på institusjon (Lindboe, 2012, s. 137).

Jeg fant derfor 15 – 18 år som en naturlig definisjon på «ungdom» i dette prosjekt. Fra å ha definert sentrale ord i problemstillingen, vil jeg nå begrunne hvilke perspektiv jeg har valgt å legge til grunn i prosjektet.

1.2.2 Valg av perspektiv

Jeg har valgt å se på problemstillingen utfra et juridisk og et etisk perspektiv. Barnevernloven setter rammer og vilkår som regulerer når det offentlige kan gripe inn overfor ungdom, som kan være i faresonen. Det var derfor naturlig og nødvendig å velge et juridisk perspektiv. Det juridiske perspektivet innebærer imidlertid bruk av skjønn, slik det er beskrevet hos Kjønstad og Andreassen (2002, s. 46) om lovens vilkår at det vil «være så godt som umulig å forme vilkår som ikke inneholder skjønn». Man kan si det slik at skjønn tar over, når vilkårene ikke «strekker til». Bakgrunnen for at jeg har valgt et etisk perspektiv, handler om at barnevernet i større grad enn jussen må foreta vurderinger på bakgrunn av barnevernfaglig kompetanse, hvor normer og verdier også er en del av det å utøve skjønn. St. meld. nr. 40 skriver om «barnets beste» som en overordnet verdi, men den er ikke entydig. Hva som blir vurdert til å være barnets beste vil avhenge av hvem som vurderer, og hva som blir vurdert. På samme måte er det ikke entydige normer for hva som best fremmer barns utvikling (Barne-, 2002, 2.4).

Spørsmålene om hva som er ungdommens «beste», når omgivelsene ser at den kan være på vei ut i et rusmisbruk, kriminalitet, dropper ut av skolen eller på annen måte unndrar seg voksenkontakt/kontroll, kan være vanskelig å vurdere. Sammen med vurderinger rundt ungdommens «beste», må atferden vurderes opp mot et lovverket.

Det kunne være andre aktuelle og interessante perspektiv å se min problemstilling utfra. Et nærliggende perspektiv vil være et maktperspektiv. Man kan stille spørsmål ved om det i det hele tatt er mulig å vurdere noe som har med tvang å gjøre, uten å komme inn på begrepet «makt». At det i dette prosjektet er snakk om makt er det liten tvil om. Dersom problemstillingen hadde vært hvilke argumenter som ligger til grunn *for* å plassere ungdom med tvang, kunne dette vært et svært relevant perspektiv. Siden det i mitt prosjekt er snakk om makt til å bestemme at en ungdom *ikke* skal plasseres på institusjon, har jeg valgt bort maktperspektivet. Jeg antar at ungdommens opplevelse av maktutøvelsen i denne

sammenheng er positiv. Det vil antakelig ikke oppleves som maktanvendelse på samme måte, som når det offentlige makt brukes for å beslutte tiltak mot ungdommens eget ønske.

Et annet perspektiv kunne være et aktørperspektiv. Ungdommen som aktør i eget liv. Hvordan ungdommens egen historie, stemme og opplevelser kom frem, når vurderinger rundt deres «beste» ble besluttet, er ting som absolutt bør være en naturlig del i sosialt arbeid. En stadig påminnelse om dette er helt på sin plass. Når jeg har valgt ikke å se på problemstillingen utfra et aktørperspektiv handler det ikke om at det ikke er relevant, men om at det offentlige må vurdere flere forhold i en beslutning om tiltak mot ungdommens eget ønske.

I utgangspunktet bor barn/ungdom sammen med en eller begge foreldre som en del av en familie. Et familieperspektiv kunne derfor også være et interessant perspektiv. Det kan være konflikter mellom hvordan foreldre opplever en situasjon knyttet til ungdommens atferd, og hvilke muligheter det offentlige har til å gripe inn mot ungdommens ønske. Et familiemedlems atferdsvansker vil påvirke hele familien. Det vil ofte være søsken til ungdommen med atferdsvanskene, men i vurdering av om en ungdom skal plasseres, tas det ikke hensyn til hvordan ungdommens atferd påvirket resten av familien. Å se på problemstillingen utfra et familieperspektiv ville være interessant, men likevel ikke relevant, i forhold til det juridiske grunnlag slike saker vurderes etter. Hvordan en ungdoms atferd kan påvirke en total familiesituasjon var dermed ikke et tema.

1.3 Fremgangsmåte for å belyse problemstillingen

For å belyse min problemstilling måtte jeg få tilgang til barnevernssaker hvor det var gjort vurderinger rundt ungdom med alvorlige atferdsvansker. Mitt datamateriale utgjør ni anonymiserte fylkesnemndsvedtak, hvor kommunen ikke fikk medhold i sitt forslag om å plassere en ungdom i institusjon. Det betyr at prosjektet gjennomføres med dokumentanalyse som metode. Barnevernloven, forarbeider, meldinger til stortinget og rapporter som Norsk offentlige utredninger (NOU) danner den juridiske rammen i prosjektet. Utviklingspsykologi, med sosial læringsteori og psykodynamisk teori utgjør sammen med tilknytningsteori et fundament for barnevernfaget. I nyere tid har hjerneforskningen bidratt med kunnskap om hvordan omsorgssvikt, vold og overgrep kan påføre barn skader. Det innebærer en ny

tenkning om hvordan vi kan forstå atferdsvansker, og det gir en ny innfallsvinkel til en måte å hjelpe ungdom (og barn) på.

Jeg møtte en utfordring da jeg skulle lete etter relevant litteratur, teori og empiri. Hvor skulle jeg lete for å finne noe om det som er selvfølgelig? Det er ikke vanlig å bruke tvang så hvem har skrevet om det? Med denne innrømmelsen, var jeg også redd for å falle i den grøften, at jeg hadde gjort for dårlig research, og ikke lett godt nok (Fekjær, 2013, s. 68). Konklusjonen ble at jeg måtte søke etter noe som kunne sammenlignes eller peke på noen av de forholdene jeg ville undersøke, for på denne måten å finne både litteratur og empiri som kunne ha overføringsverdi til min problemstilling. Videre var det å finne litteratur og empiri, som kunne belyse fylkesnemndas vurderinger og begrunnelser, som grunnlag for videre drøfting og refleksjon.

Jeg har i all hovedsak valgt å holde meg til norsk og nordisk litteratur. Begrunnelsen er at de vurderinger jeg er interessert i å få frem, er knyttet til verdier og normer som ligger til grunn i vår kultur og vårt samfunn. Andre land og kulturer har andre verdier og normer, og sakene blir vurdert utfra et annen lovverk.

1.4 Oppbygging av oppgaven

I kapittel to presenterer jeg først noen begreper som går igjen i prosjektet. Det gjelder *barnets beste, atferdsvansker, tvang, fylkesnemnda og institusjon*. Jeg presenterer deretter barnevernfagets ståsted, hvor verdier og normer er en del av de skjønnsvurderinger som gjøres i praktisk barnevernsarbeid. Jeg vil videre skrive om utviklingspsykologi og tilknytning, som teorier barnevernfaget støtter seg på. Nyere hjerneforskning og traumeforskning knyttes nå opp mot tilknytning, og jeg vil skrive litt om traumeforståelse. Avslutningsvis i kapittel to vil jeg skrive om den juridiske rammen som er relevant for dette prosjektet.

I kapittel tre viser jeg til noe tidligere forskning som er gjort på feltet atferdsvansker. Jeg har videre funnet noe litteratur som jeg mener er relevant og interessant for dette prosjektet, som er tatt med her.

I metodedelen kapittel fire, begynner jeg med å si noe om metodelære, og hva jeg har benyttet i prosjektet. Jeg sier også litt om det vitenskapsteoretiske grunnlaget. Deretter har jeg gitt en beskrivelse av den prosessen jeg har vært igjennom. Hvordan jeg begynte med å undersøke tilgang til feltet, til jeg fikk ferdig skrevne tekster og hvordan det endelige utvalg ble foretatt. Jeg har presentert de ni ungdommer med navn (fiktive) og alder, hvor lenge de har hatt kontakt med barnevernet og om de hadde tidligere/nåværende plasseringer. Deretter følger en forholdsvis detaljert beskrivelse av analyseprosessen, før jeg til slutt sier noe om forskningsetikk.

Jeg forteller litt av historiene til ungdommene i begynnelsen av kapittel fem. Jeg presenterer deretter funn av fylkesnemndas vurderinger. Funnene er delt i tre tema: *Det juridiske grunnlaget for fylkesnemndas vurderinger, vurderinger knyttet til bakgrunnen for ungdommens atferd og fylkesnemndas vurdering av ungdommens behov.*

På bakgrunn av de funn jeg gjorde, valgte jeg i kapittel seks å velge ut to tema til videre drøfting. Det var: *Juss til barnets beste og hvilke tiltak trenger ungdom med atferdsproblemer, som har vært utsatt for omsorgssvikt?* En avslutning følger sist i dette kapittel.

2. Teoridel

I denne delen skal jeg først beskrive nærmere de fem begrepene: barnets beste, atferdsvansker, tvang, fylkesnemnd og institusjon. Deretter vil jeg skrive om arbeide og avgjørelser i barnevernet, hvor bruk av skjønn alltid ligger til grunn i vurderinger mellom ulike normer, verdier og barnevernfaglig kompetanse. Utviklingspsykologien er en viktig del av barnevernfagets kunnskapsgrunnlag. Jeg vil skrive om sosial læringsteori og psykodynamisk teori som sentrale teorigrunnlag for dette prosjektet. Tilknytningsteori har bidratt til utvikling av begrepene trygg/utrygg tilknytning, og hvilken betydning hhv. den ene og den andre tilknytningsformen har for senere utvikling. Dette vil derfor være et annet aktuelt teorigrunnlag i prosjektet. Jeg vil videre komme inn på hvordan nyere hjerneforskning har bidratt til økt forståelse av utvikling av atferdsvansker hos barn og ungdom. Til slutt i dette kapittel vil jeg skrive om de juridiske rammer som nødvendigvis vil være en vesentlig premissleverandør for de vurderinger som må gjøres.

2.1 *Sentrale begreper som premisser i prosjektet:*

Vi skal her se nærmere på de fem begrepene som nevnt i 1.4.

- barnets beste
- atferdsvansker
- tvang
- fylkesnemnd
- institusjon

Barnets beste som prinsipp kom inn i barnevernlovgivningen i 1953 (Barnevernloven, 1953). Dermed kom en ideologisk dreining mot et sosial- og skolepolitisk perspektiv, hvor hjelp skulle gis til barn og foreldre i hjemmet, der man tidligere hadde fjernet barn fra hjemmet (Barne-, 2002, 3.2). «I barnevernlova står det beste for barnet som ein overordna grunnverdi. Det er også i samsvar med FN-konvensjonen om barnerettane» (ibid., 2.4). Det kommer til uttrykk i henholdsvis barnevernloven § 4-1: (Barnevernloven, 1992)

§ 4-1. Hensynet til barnets beste.

Ved anvendelse av bestemmelsene i dette kapitlet skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet. Herunder skal legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen.

Og i FN's barnekonvensjon i artikkel 3, nr. 1: (Barneombudet, u.å.)

«Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn».

Barnets beste er et normativt begrep, og det er ikke ett «riktig» svar på hva det innebærer. Begrepet er ikke entydig, forskjellige faggrupper kan ha ulike syn på hva som er barnets beste. Hva som blir vurdert til å være barnets beste, vil også endre seg til enhver tid (Barne-, 2002, 2.4). Her vil kompetanse på områder som handler om barns utvikling være et sentralt fagområde. «Barnets beste» som en grunnverdi, vil ha stor betydning i alle vurderinger og beslutninger som fattes i forhold til barn/ungdom.

Atferdsvansker er et annet begrep som er svært sentralt i dette prosjektet. Hva som betegnes som «atferdsvansker» avgjøres bla av tidsepoke og kultur. En 6000 år gammel innskrift på en pyramide i Egypt kan være et eksempel: «Verden er i ferd med å utarte seg på det verste. Det er tegn på at jorden skal forgå. Barn adlyder ikke lenger sine foreldre. Det lakker åpenbart mot verdens ende» (Nordahl et al., 2005, s. 9). Den gang ble det å ikke adlyde sine foreldre sett på som et brudd på normalatferd, og konsekvensen ble oppfattet så alvorlig at verdens ende var nært forestående. Et annet eksempel er sitatet fra Sokrates, ca. 400 f.Kr.:

«Ungdommen nå for tiden foretrekker luksus, har dårlige manerer, fornektet autoritet, har ingen respekt for eldre mennesker, prater når de egentlig burde arbeide, motsier foreldrene sine og tyranniserer sine lærere» (Danielsen, 2010). Vi finner igjen flere av Sokrates beskrivelser / forståelse av ungdommens atferd for ca. 2400 år siden, både i beskrivelser av bakgrunn og i vurderinger av atferdsvanskene til ungdommen i mitt datamateriale!

Er det i det hele tatt er mulig å definere begrepet «atferdsvansker», uten å se det i sammenheng med den situasjonen atferden foregår innenfor? (Falck, 2006, s. 50). Både hva som defineres som atferdsvansker og hvilke tiltak som bør settes inn for å endre den uønskede atferden avhenger av hvilke faggrupper og instanser som «ser» atferden. Psykiatrien domineres av helsepersonell, som diagnostiserer innen gitte internasjonale diagnosesystemer.

En gitt diagnose vil gi rettighet til behandling. I justissektoren finner vi jurister og politi/fengselsbetjente, og atferdsvansker knyttes i den sammenheng til handlinger vi forbinder med lovbrudd og straff, mens atferdsvansker i barnevernet blir vurdert med sosialfaglige øyne, som samtidig også må innbefatte juridiske vurderinger (ibid., s. 52). Jeg skal komme tilbake til begrepet atferdsvansker fordi Barnevernloven legger premisser for hvordan det skal forstås i den sammenheng dette prosjekt ligger innenfor.

Begrepet tvang er et negativt ladet ord. Det kan handle om å gjøre noe man ikke vil, eller at andre gjør noe mot en, - uten at man vil det. Tvangsbegrepet i dette prosjekt handler om at det offentlige bestemmer at en ungdom skal bo på en institusjon uten eget samtykke. Selve plasseringen kan gjennomføres uten fysisk maktbruk. En ungdom kan, etter å ha fått saken behandlet i fylkesnemnda, ha avfunnet seg med at hun/han nå skal være på en institusjon i den tiden som er bestemt. I andre tilfeller må barnevernet med hjelp fra politiet, bruke fysisk makt for å gjennomføre en plassering. Tvang vil i mitt prosjekt handle om «Plassering og tilbakehold i institusjon uten eget samtykke» som er overskriften i Barnevernloven § 4-24 (Barnevernloven, 1992). I hverdagstale og i ulik litteratur om vurderinger og plasseringen etter denne paragrafen, brukes ord som tvangsvedtak, tvangsplassering, plassert på tvang, tvangstiltak og eventuelt andre ord med tvang.

Fylkesnemnda er den instans som behandler og fatter vedtak om bruk av tvang overfor barn, ungdom og deres foreldre. Opprettelsen av de statlige fylkesnemndene var den største endringen etter den nyeste barnevernloven i 1992. Fylkesnemnda er et forvaltningsorgan som er bygget opp etter samme modell som domstolene. Målet med å flytte avgjørelse i tvangssaker fra kommunale nemnder til statlige fylkesnemnda, var å styrke rettssikkerhet (Lindboe, 2012, s. 188).

En hensikt med innføringen av fylkesnemnda, var å styrke barnevernets legitimitet. Behandlingen av saker hvor barnevernet måtte bruke tvang, fikk dermed et større juridisk fokus. Både kommunens skriftlige saksfremstilling og forhandlingsmøtet i fylkesnemnda, skulle styres av rettslige prinsipper, og ble dermed «rettsliggjort». Juridiske prosessregler gjør forhandlingene i fylkesnemnda til jussens arena (Falck og Havik, 2000, s. 22-23). Falck (2006, s. 61) peker på at det kom et skille mellom det juridiske og det sosialfaglige, ved at «jussen blir en premissleverandør som de øvrige disipliner må forholde seg til i fylkesnemnda». Dette kom videre til uttrykk i NOU 1985:18 ved at juristen/lederen skal

kunne «utøve kritikk mot de fagkyndiges premisser og konklusjoner» (Sosialdepartementet, 1985, s. 294), mens det ikke var nevnt den omvendte situasjon, altså kritikk av juristenes premisser og konklusjoner fra de fagkyndige. Tidligere vektlegging av sosialfaglige vurderingene ble flyttet over til juridiske vurderinger (Falck, 2006, s. 59 / 61).

Et vedtak fra fylkesnemnda skal begrunnes som i en dom (Barnevernloven § 7-19, tredje ledd). Begrunnelsen skal omfatte en fremstilling av saken, de ulike parter påstander med påstandsgrunnlag og fylkesnemndas vurderinger (Ofstad og Skar, 2009, s. 410) I en sak etter lov om barneverntjenester § 4-24, vil partene være ungdommen saken gjelder, mor og/eller far, avhengig av om de begge har del i foreldreansvaret, samt den kommunen som fremmer saken.

Fylkesnemnda består i dag normalt av tre medlemmer hvor det er en jurist som leder for nemnda. I tillegg er det ett medlem fra det sakkyndige utvalg og ett medlem fra det alminnelige utvalg (Lindboe, 2012, s. 190).

Det har fra ulike hold (Falck, 2006 s. 258; Grinde i Falck og Havik, 2000 s. 49, samt flere henvisninger hos Duvaland i Kjønstad, 2002) blitt reist spørsmål om hvorvidt kommunen nå fremmer færre saker enn de ellers ville gjort, nettopp på grunn av det domstollignende prosessen, og at saksbehandlere opplevde å måtte opptre på juristenes arena. Kjønstad (2002, s. 8) stiller videre spørsmål ved hvorvidt det juridiske paradigme har fått for stor plass i barnevernet.

De nevnte undersøkelser og litteratur er nå 15-20 år gamle, og det kan stilles spørsmål ved hvorvidt saksbehandlere i kommunen fortsatt opplever det sterke preg av å måtte «innta» juristenes arena når de møter i fylkesnemnda. Det kan tenkes at de har blitt mer fortrolig med denne formen, etter hvert som de har fått erfaring med å møte i fylkesnemnda. Nyutdannede saksbehandlere har fått «opplæring» i dette, og kjenner ikke til noe annet.

Fylkesnemnda behandler alle saker om bruk av tvang overfor barn, ungdom og foreldre. Dette gjelder følgende saker:

- Pålegg om hjelpetiltak, jfr. § 4-4, tredje ledd.
- Forbud mot flytting av barn som bor utenfor hjemmet etter § 4-8.
- Medisinsk undersøkelse og behandling etter §§ 4-10 og 4-11.

- Omsorgsovertakelse etter §§ 4-12 og 4-8.
- Samvær etter § 4-19.
- Fritakelse av foreldreansvar og samtykke til adopsjon etter § 4-20.
- Oppheving av omsorgsovertakelse etter § 4-21.
- Tvangstiltak for ungdom med atferdsvansker (uten eget samtykke) etter § 4-24.
- Klagesaker etter akuttvedtak etter §§ 4-6; 4-9 og 4-25, samt flyttevedtak etter § 4-17.

(Lindboe, 2012, s. 189, Barnevernloven, 1992).

De sakene som utgjør datamaterialet mitt, er saker som ble behandlet etter Barnevernloven § 4-24, samt ett vedtak som gjelder behandling av en klage på et akuttvedtak etter § 4-25. I den videre lesingen vil vi også finne flere omtaler av § 4-12 som gjelder om omsorgsovertakelse.

Institusjon er det siste sentrale begrep jeg vil beskrive. Dels fordi det er en del av ordlyden i Barnevernloven § 4-24, og dels fordi det er selve tiltaket som vurderes, når det gjelder plassering uten eget samtykke. Det betyr imidlertid ikke at institusjon er begrenset til kun å benyttes som tiltak der ungdom er plassert på tvang for behandling av atferdsvansker. Det er mulig for ungdom å samtykke til langsiktig behandling etter barnevernloven § 4-26. De samme kriterier for ungdommens atferdsvansker må være til stede, men det er da ikke fylkesnemnda som fatter vedtaket, men den kommunale barneverntjenesten. I forarbeiderne til loven fant utvalget det ikke nødvendig å forutsette at det var egne institusjoner for tvangsplasseringer (Barne- og familiedepartementet, 1992, s. 60) Det innebærer at ungdom som er plassert på institusjonen etter et tvangsvedtak, fysisk oppholder seg på samme institusjon som ungdom plassert på et frivillig vedtak.

En annen type institusjoner tar imot barn / ungdom i «omsorgsinstitusjoner». For denne gruppen handler plasseringen om at det offentlige har overtatt omsorgen, men at de av ulike grunner ikke kunne flytte i et fosterhjem. Det kan være fordi det ikke finnes tilgjengelig fosterhjem eller fordi ungdommens situasjon er slik at det ikke vurderes til å være en god løsning. For noen kan omsorgsinstitusjon være et alternativ, der det blir brudd i et fosterhjem. Avhengig av alder, kan det vurderes mer hensiktsmessig for ungdommen å bo i et slikt tiltak, enn å flytte til enda et nytt hjem. En oversikt på Barne- ungdoms- og familiedirektoratets nettside viser de statlige institusjoner. Det er i dag 18 statlige institusjoner profilert som «atferds»-institusjoner/atferdsbehandling og 25 «omsorgs»-institusjoner (med totalt 35

avdelinger) (Barne-, u.å.). I tillegg er det akuttinstitusjoner og omsorgsinstitusjoner for mindreårige asylsøkere. Utover de statlige tiltak finnes flere private institusjoner i både omsorgs- og atferdskategorien. Når jeg kommer til å presentere mine funn, og ikke minst til drøftingen av tiltak, er dette en viktig presisering å ha med når jeg skriver om institusjoner. Vi ser for øvrig at disse betegnelsene stemmer godt overens med Falcks beskrivelse av «omsorgsbarn» og «atferdsbarn» (Falck, 2006, s. 126).

2.2 Barnevernfaglig ståsted

Barnevern som fagfelt og profesjon har ikke ett teoretisk grunnlag som plattform. Det kommer blant annet til uttrykk i St.meld. 40:

Barnevernet må ofte vege for og imot og velje mellom ulike normer og verdier. Det er ikkje mogleg å ta heilt objektive avgjerder i barnevernsaker. Barnevernet må bruke skjønn, basert på rettar, lovreglar og barnefagleg kompetanse, her medrekna kunnskap om kva som generelt er til beste for barnet. Samstundes er det det enkelte barnet og familien og nettverket omkring det som skal stå i fokus. Dette gjev barnevernet ei utfordrande rolle. (Barne-, 2002, 2.1)

Når jeg i innledningen beskrev at jeg ville ha et etisk perspektiv i dette prosjektet, handler det nettopp om den utfordrende rolle barnevernet har, hvor det må brukes skjønn for å foreta vurderinger og valg mellom ulike normer og verdier. Mens alle kan være enig i at det er barnets beste som er det viktigste, kan det være ulike vurderinger knyttet til hva som er det beste. Foreldre / familieliv har en høy prioritet i dagens samfunn. Det kommer blant annet til uttrykk i Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 8: «Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse» (Justis-, 1999). Et spørsmål kan være hvor grensen går mellom respekt for privatliv og familieliv på den ene siden og for barnets beste på den andre siden. Lichtwarck og Clifford peker på at synet på forholdet mellom samfunnets institusjoner og familien endret seg med de nye ideologiske strømninger som kom til uttrykk i 1992-loven. Det var viktig at barn skulle vokse opp hos sine biologiske foreldre. Det skulle legges vekt på foreldrenes status og identitet, og samarbeid mellom foreldre og barnevern skulle fremmes. Med den bakgrunn mente forfatterne at den barnevernfaglige tilnærmingen i bunn og grunn har blitt mer foreldrerettet, og at det ikke er troverdig for barnevernet å fremstå som ubetinget støttespiller for barnet (Lichtwarck og Clifford, 1996, s. 25).

Jeg har tidligere vist til begrepet «barnets beste» som en overordnet grunnverdi. St.meld. 40 tar opp kompleksiteten i hvordan verdien skal operasjonaliseres:

Korleis denne verdien skal operasjonaliserast og leggjast til grunn for avgjerder, er derimot eit komplisert spørsmål som krev eit godt fagleg skjønn. Grunnleggjande verdivurderingar og kompliserte avvegingar blir særleg tydelege i samband med omsorgsovertaking og samværsrett og ved spørsmål om fråtaking av foreldreansvar og eventuelt adopsjon» (Barne-, 2002, 2.4).

Vi kan her se de etiske utfordringer som ligger til grunn i praktisering av barnevern. Verdivurderinger handler om etikk. De legges til grunn for kompliserte avgjørelser. Kompliserte avgjørelser krever godt faglig skjønn.

Verdivurderinger skal legges til grunn for kompliserte avgjørelser. St.meld. 40 legger spesielt vekt på at det gjelder ved omsorgsovertakelser, samværsrett og spørsmål om å frata foreldreansvaret og eventuelt adopsjon, som områder hvor verdivurderinger og skjønn kommer tydelig frem (Barne-, 2002, 2.4). Annen litteratur peker på at beslutninger i barnevernet ofte blir en helhetsvurdering, blant annet fordi det vil være nesten umulig å forme vilkår som ikke inneholder skjønn (Kjønstad og Andreassen, 2002, s. 46). Også her er det beskrevet i forhold til omsorgsovertakelse. Det er imidlertid ikke bare i vurderinger av omsorgsovertakelser m.m. at det må brukes skjønn for å vurdere barnets beste. Skjønn må også brukes overfor ungdom med atferdsvansker. Også for ungdom handler det om en helhetsvurdering, når det gjøres en behandlingsfaglig vurdering av hvilke tiltak som må settes inn for ungdom med atferdsvansker. Da må ungdommens handlinger og totale situasjon sees i sammenheng (Falck, 2006, s. 63). Mens jussens kriterier for tiltak er mer entydige, «bevist / ikke bevist»; «sannsynliggjort / ikke sannsynliggjort», må barnevernfaglige vurderinger bygges på verdivurderinger og faglig skjønn: «... det er vanskelige vurderinger som legges til grunn, der grensene for tvang i stor grad bygger på skjønn» (ibid., s. 70).

Kompliserte avgjørelser krever utøvelse av godt faglig skjønn. Det innebærer at barnevernets avgjørelser til enhver tid må baseres på den foreliggende forskning og systematiske erfaringer, når «det beste» for den enkelte ungdom skal vurderes (ibid., s. 63).

Kjernen i barnevernets faglige ståsted tar utgangspunkt i en vurdering av den enkeltes behov, hvor kunnskap om barns utvikling vil være sentral. Videre har familieperspektivet en viktig plass, idet barnevernet må forholde seg til og jobbe med foreldre (Clifford og Lichtwarck, 2010, s. 19). For dette prosjektet vil familieperspektivet ha mindre betydning. Samtidig som barnevernfaget hviler på dette fundamentet må det også praktiseres innenfor et lovverk. For ungdom med atferdsvansker, vil det juridiske grunnlaget være overordnet familieperspektivet. Et teoretisk grunnlag for «barnevernfag» vil i dette prosjektet være utviklingspsykologi, tilknytningsteori og kunnskap om hjerneforskning og traumeforskning/-forståelse. Jeg vil i det følgende skrive om de tre temaene.

2.3 *Utviklingspsykologi, tilknytning og traumeforskning*

Temaene henger sammen ved at de alle omhandler barns følelsesmessige utvikling. Jeg vil først skrive litt om henholdsvis sosial læringsteori og psykodynamisk teori. Deretter vil jeg skrive om tilknytningsteori. Kvaliteten på tilknytningen er avgjørende for et barns følelsesmessige utvikling. Videre vil jeg skrive litt om hvordan hjerneforskningen har funnet at alvorlig omsorgssvikt, vold og overgrep medfører skader, som også påvirker barns utvikling. Her er det en sammenheng hvor flere forhold har betydning for en god utvikling.

Utviklingspsykologiens teorier om sosial læringsteori og psykodynamisk teori, handler om hvordan barnets personlighet formes. Hvem skal dette barnet vokse opp til å «bli»? Sosial læringsteori bygger på at barn utvikler seg i samspill med miljøet rundt, først foreldre og andre nære personer. Barnet regnes selv som medvirkende i utviklingen og lærer av de reaksjoner de får på sin atferd. Med positive reaksjoner øker sannsynligheten for at barnet gjentar en ønsket atferd, mens manglende reaksjoner øker sannsynligheten for at barnet ikke gjentar den uønskede atferden (Bunkholdt, 2000, s. 26). Tiltak som settes inn over for ungdom med atferdsproblemer vil med dette teoretiske ståstedet ha en systemteoretisk tilnærming, hvor tiltakene rettes mot barnet selv, foreldre, skole, vennekrets m.m. Ungdommens atferd skal endres gjennom de reaksjoner det får fra omgivelsene. Ser vi på barns følelsesmessige utvikling utfra psykodynamisk teori, legges til grunn at barn utvikler seg i ulike faser. Et eksempel kan være barnets opplevelse av seg selv som et ønsket og elsket barn og av andre som omsorgsfulle mennesker det kan stole på, slik Erikson beskriver den første fasen i barnets utvikling (ibid., s. 60). Barnets utvikling av tillit / mistillit

til at andre mennesker, dannes allerede i første fase i livet. Hvordan barn knytter seg til omsorgspersoner og utvikler omsorgsrelasjoner har hatt stor betydning i utviklingspsykologien. Barns behov for psykologisk omsorg og utvikling av omsorgsrelasjoner, ble studert blant barn som bodde på barnehjem. På barnehjemmene var det ofte mange barn og få pleiere. Hverdagen var preget av rutiner og lite kontakt mellom barn og voksne. Studier viste at disse barna var forsinket i sin atferd og hadde atypiske sosiale og emosjonelle ferdigheter (Smith, 2002, s. 15). Bowlby og Ainsworth var to av de første som begynte å studere tilknytning. Bowlby tok utgangspunkt i å studere små barns atferd, og mente denne ville være å finne igjen i atferden på senere alderstrinn (ibid., s. 16).

Bowlby og Ainsworth beskrev tilknytning som en relasjon som:

- Var konstant over tid.
- Ble rettet mot en bestemt person, som ikke var utskiftelig.
- Hadde følelsesmessig relevans for individet.
- Personer søkte hverandres nærhet.
- Opplevelse av ubehag ved ufrivillig separasjon.
- Den «tilknyttede» søkte trygghet, trøst og beskyttelse hos sin tilknytningsperson

Deres arbeid skapte grunnlag for en teori om «mentale representasjoner af nære følelsesmessige relationer baseret på empirisk forskning» (Broberg et al., 2008, s. 59).

Kvaliteten i tilknytningen bygger på hvorvidt de overnevnte punkter er «innfridd» eller ikke. Det er da mulig å si hvorvidt barn har utviklet en trygg eller en utrygg tilknytning til sine omsorgspersoner. Har barnet erfaring med at tilknytningspersonen er tilgjengelig og svarer på barnets signaler og kommunikasjon, vil det danne grunnlag for å utvikle en trygg tilknytning. På samme måte vil et barn utvikle utrygg tilknytning, dersom det ikke har opplevd å bli møtt av en tilgjengelig tilknytningsperson (Killén, 2013, s. 63).

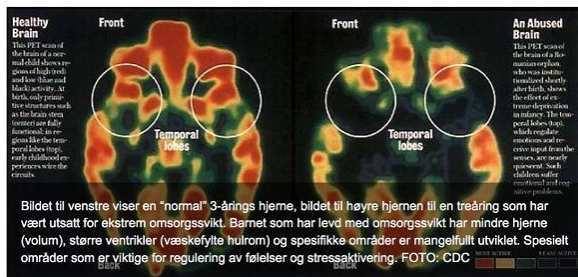
At barns utvikling av tilknytning er viktig for senere utvikling har lenge vært kjent. I dag er det også slik at nyere hjerneforskning og traumeforskning knyttes opp mot tilknytning. Det gir stadig ny forståelse av hvordan barnets samspill med både foreldre og andre i nettverket har betydning for barnets utvikling (Killén, 2013, s. 51).

Evnen til selvkontroll eller selvregulering utvikles gjennom modning av spesielle hjerneområder og nervefiberbaner som kopler hjernen sammen. Gjennom scanning av hjernen til 735 barn mellom 4 og 21 år, fant Fjell og medarbeidere hans at bestemte områder i hjernen

var involvert i utvikling av selvregulering. Det samme hadde nervefiberbanene, forbindelsen mellom hjerneområder. Selvregulering er nødvendig for en god utvikling. Manglende selvutvikling knyttes til problemer på skolen, utdanning og andre atferdsproblemer som rusmisbruk og kriminalitet (Milde, 2013).

Dette bilde er hentet fra et oppslag i Dagsavisen den 01.11.2014, og viser et bilde fra en annen undersøkelse:

SAMFUNN

Barnehjernen kan skades for livet

HJERNESKADER: Hjernene til barn som utsettes for grov vold og omsorgsvikt kan være skadd for livet før de har begynt på skolen. – Fagfolk på helsestasjoner og i barnehager må utdannes til å se etter tegn på stress og strev, mener psykolog.

Nina Johnsrud

Publisert: 1 november

Bildet taler sitt tydelige språk. Det kan bidra til å forstå at ungdom som har skader som følge av omsorgsvikt, bokstavelig talt «ser» annerledes ut. En konsekvens av det, er at de må møtes på en annen måte, enn barn som har hatt muligheter for en bedre utvikling.

(Johnsrud, 2014).

Scanning av hjernen til mindre barn er ny i forskningen. Broberg et al. (2008, s. 107) sier at det er vanskelig å svare på «hvor i hjernen tilknytningssystemet sitter» fordi man ikke skanner hjernen til mindre barn. Det pekes dels på praktiske grunner men også på forskningsetiske begrunnelser. Ser vi på de to eksempler ovenfor, er det tydelig at man har kommet et skritt videre, slik at det er funnet en løsning på de praktiske utfordringene, og at gevinsten ved å foreta scanning av hjernen til mindre barn er vurdert å overstige de forskningsetiske begrunnelsene som tidligere lå til grunn for ikke å gjennomføre slike prosjekter. Et resultat er at det nå er mulig å si noe om tilknytningssystemene i hjernen.

Flere har skrevet om hvordan hjernen utvikles og preges av de første leveår. Broberg et al. (2008, s. 110) viser til Hofer om at alvorlig omsorgsvikt kan ha varige effekter på hjernens funksjon. Hjernene til et barn som vokser opp med stressende og belastende situasjoner, vil organiseres til å tilpasses et liv med risiko og trusler. Det kan være stadig på vakt og være mistenksom, og dermed hurtig kunne reagere på fare. Eide-Midtsand (2010) peker på noe av det samme, når han viser til hvordan samspillet mellom barnet og dets omsorgspersoner

påvirker hjernens utvikling. Han sier videre at barnets hjernen er predisponert til å tilkalle omsorgspersoner ved å skrike, når det opplever smerte eller skremmende opplevelser. Ved gjentakende opplevelser av å få positiv respons, utvikles mønsteret fastere og fastere i hjernen. Men når barnet ikke blir møtt, og i verste fall, at det er omsorgspersonen som forårsaker smerten og de skremmende opplevelsene, utvikles andre nervenetverk og systemer som automatisk aktiveres når barnet fornemmer fare eller ubehag (ibid.).

Hjernen består av tre deler, reptildelen (lillehjernen), den limbiske delen, ofte kalt følelseshjernen og Cortex som er den ytterste og mest avanserte delen. Lillehjernen inneholder grunnleggende handlingsmønstre knyttet til blant annet overlevelse, respirasjon og hjerterate. Denne delen av hjernen inneholder også celler som er involvert i hjernens forsvarssystem når farer truer. I følelseshjernen finner vi både hukommelseslagre, emosjoner og tilknytningsmønstre. Den ytterste delen cortex (fornuftsdel) er underutviklet når et barn blir født. Utviklingen av denne delen skjer i nært samspill med de erfaringer et barn gjør (skjer gjennom hele livet). Ved hjelp av denne delen av hjernen kan vi forestille oss ting, tenke abstrakt, planlegge fremtiden og foreta bevisste valg (Steinkopf, 2014). Steinkopf forklarer videre at for mange barn som har vært utsatt for omsorgssvikt og som er traumatiserte, vil den ytterste delen av hjernen være underutviklet. Det innebærer at et barn/ungdom som opplever ulike sanseinntrykk (eksempelvis lyder, synsinntrykk, lukt m.m.) kan bli trigget av tidligere opplevelser. Barnet/ungdommen kommer i en dissosiativ tilstand, hvor forsvarssystemene reagerer forttere enn fornuftsdel av hjernen og barnet/ungdommen kan instinktivt reagere med «kamp» for å forsvare seg.

Følgende 3 grunnpilarer kan se ut til å være nødvendige forutsetninger for effekt av spesialisert traumebehandling:

- Trygghet.
- Relasjon.
- Følelsesregulering.

Her er det flere som er i kontakt med barnet/ungdommen som kan bidra til å gi nettopp det. Foreldre, lærere, fritidslærere, helsesøster og andre (Bath, 2008). «Traumebevisst omsorg» er et begrep som nå brukes en del og som legger vekt på de tre grunnpilarer i omsorgsarbeid med barn som har vært utsatt for omsorgssvikt, vold og mishandling. Det er ikke en metode, mer en forståelsesramme, som tar høyde for barn og unges livsbetingelser med spesiell vekt

på tidlig barndom. Den gir konkrete redskap til hjelp for dem som er i kontakt med barn og ungdom, som har en krevende og utfordrende atferd (Jørgensen og Steinkopf, 2013).

Jeg ser kunnskapen om traumeforståelse som svært interessant for dette prosjekt. Ved en vurdering av hva ungdommene trenger, som et alternativ til tvangsplassering, vil tiltak med fokus på traumebasert omsorg være en vesentlig forskjellig måte å møte ungdom med atferdsvansker, enn et tiltak som først og fremst har fokus på å endre selve atferden.

Min vektlegging på den delen av utviklingspsykologien som handler om tilknytning og traumeforståelse kan kritiseres. Jeg har i mindre grad lagt vekt på sosial læringsteori. Til tross for at flere av de tiltak som benyttes for ungdom med atferdsvansker har en sterk forankring i sosial læringsteori, viste mine funn at mange ungdommer hadde vært utsatt for omsorgssvikt. I et vedtak uttrykte fylkesnemnda at «adferden som sådan» (1. s. 6/6) ikke var problemet, men forhold knyttet til guttens omsorgs- og oppvekstbetingelser. Det medførte at jeg rettet et større fokus mot tilknytning og traumeforståelsen.

2.4 Juridisk ramme

Den juridiske ramme for dette prosjektet vil være Barnevernloven, som er styrende for de vedtak det offentlige skal fatte. I tillegg utgjør offentlige dokumenter en del av det juridiske grunnlaget. Norsk Offentlige Utredninger (NOU) utarbeides av et utvalg som er satt ned av regjering eller departement. Utredningene danner grunnlag for forslag som oversendes til stortinget. De betegnes også som lovforarbeider, og er ofte brukt som rettskildelære. Melding til stortinget (Meld. St.) ble fram til 01.10.09 betegnet som Stortingsmeldinger (St.meld.) og er meldinger regjeringen sender til stortinget med orienteringer av saker eller saker til drøfting. Proposisjoner er lovforslag eller endringer av loven regjeringen sender stortinget til behandling. Disse ble tidligere kalt odeltingsproposisjoner (Ot.prp.) (Regjeringen, u.å.).

Litteratur som «Barnevernloven med kommentarer» av Ofstad og Skar (2009) gir en innføring i Barnevernloven, samtidig som den har med praktiske problemstillinger knyttet til det juridiske perspektivet. En annen relevant kilde som gir en oversikt over rettsregler til praktisk anvendelse på barnevernfeltet, er «Barnevernrett» av Lindboe (2012). Denne litteraturen bidrar til å belyse juridiske problemstillinger i praktisk barnevernsarbeid.

Den mest aktuelle lovhjemmel for dette prosjekt er Barnevernloven § 4-24 og lyder som følger:

§ 4-24. Plassering og tilbakehold i institusjon uten eget samtykke.

Et barn som har vist alvorlige atferdsvansker

- ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet,
- ved vedvarende misbruk av rusmidler eller
- på annen måte

kan uten eget samtykke eller samtykke fra den som har foreldreansvaret for barnet, plasseres i en institusjon for observasjon, undersøkelse og korttidsbehandling i opptil fire uker, eller i den kortere tid som er fastsatt i vedtaket. Ved nytt vedtak kan plasseringstiden forlenges med opptil fire nye uker.

Er det trolig at et barn som nevnt i første ledd har behov for mer langvarig behandling, kan det treffes vedtak om at barnet skal plasseres i en behandlings- eller opplæringsinstitusjon i opptil tolv måneder uten eget samtykke eller samtykke fra den som har foreldreansvaret for barnet.

Ved nytt vedtak kan plasseringstiden i særlige tilfelle forlenges med opptil tolv nye måneder.

Barneverntjenesten skal fortløpende følge opp plasseringen, og vurdere tiltaket på nytt når plasseringen har vart i seks måneder.

Dersom plasseringen er satt i verk før barnet fyller 18 år, kan tiltak etter første og annet ledd gjennomføres slik som fylkesnemnda har bestemt, selv om vedkommende fyller 18 år i løpet av plasseringstiden.

Et vedtak etter første og annet ledd kan bare treffes dersom institusjonen faglig og materielt er i stand til å tilby barnet tilfredsstillende hjelp sett i forhold til formålet med plasseringen.

(Barnevernloven, 1992)

I tillegg til denne paragrafen, omhandler Barneverntjenester hhv. §§ 4-25 og 4-26 også plassering. I § 4-25, 2. ledd finner vi at: «Midlertidig vedtak kan treffes av barnevernadministrasjonens leder eller av påtalemyndigheten». I barnevernloven § 4-26 «Tilbakehold i institusjon på grunnlag av samtykke» kan vi lese at:

Et barn med alvorlige atferdsvansker kan tas inn i en institusjon som omfattes av § 4-24 første og annet ledd, også på grunnlag av samtykke fra barnet eller de som har foreldreansvaret for barnet. Har barnet fylt 15 år, er barnets samtykke tilstrekkelig. (Barnevernloven, 1992)

Atferdsvansker blir i nåværende barnevernlovgivning definert som: «alvorlig eller gjentatt

kriminalitet, vedvarende misbruk av rusmidler, og på annen måte». I Ot.prp. nr. 44 finner vi hva vi kan legge i de ulike begrepene, som utgjør vilkårene for tvangsbehandling etter § 4-24. «Alvorlig kriminalitet» gjelder der det foreligger alvorlig volds- eller sedelighetsforbrytelser, mens det å gjøre seg skyldig i «serier av tyveri og hærverk» er beskrevet som «gjentatt kriminalitet» (Barne- og familiedepartementet, 1992, s. 114). Grenseoppgangene her mot straffeloven er et eget tema, som jeg har valgt bort i dette prosjektet. Det vil ikke ha noen betydning for å besvare min problemstilling.

Det er ikke all bruk av rusmidler som er relevant i vurderingen av «vedvarende misbruk av rusmidler». Misbruket forutsettes å være omfattende, både i forhold til omfang og tid (Barne- og familiedepartementet, 1992, s. 114). Det må legges til grunn at vurderingen knyttet til dette vilkåret, at det gjelder både legale og illegale rusmidler, og at det gjelder både alkohol, legemidler og narkotika. Dessuten vil barnets alder ha betydning, når omfang og varighet vurderes (Ofstad og Skar, 2009, s. 139).

««På annen måte» vil omfatte de prostituerte og de såkalte gatebarna» (Barne- og familiedepartementet, 1992, s. 114), mens det annet sted i proposisjonen betegnes: «annen form for utpreget normløs atferd» (s. 60). Før denne betegnelsen kom inn i lovteksten, ble alvorlige atferdsvansker i NOU 1985:18 beskrevet som: «... prostitusjon og manglende tilknytning til normalt livsmønster for barn i tilsvarende aldersgruppe, slik man kjenner det f.eks. for de såkalte gatebarna,...» (Sosialdepartementet, 1985, s. 188). «På annen måte» blir en sekkebetegnelse som omfatter andre forhold enn kriminalitet og rusmisbruk. Inngrepet med tvangsplassering krever likevel samme alvorlighetsgrad, når det gjelder vurdering etter dette vilkåret, som etter de to andre. Eksempler som uteblivelse fra hjemmet, unndragelse av voksenkontroll og opphold i uoversiktlige miljø med eldre ungdommer, er alle bekymringsfaktorer (Ofstad og Skar, 2009, s. 240). Det beskrives videre hva som ikke kan regnes som «på annen måte», blant annet skoleskulk, spisevegring, konflikter og utageringer i hjemmet eller på institusjon. Dette vilkåret er dermed ment å omfatte de ungdommer med mer sammensatte problemer, som også kan ha begått kriminelle handlinger eller misbrukt rusmidler, men uten at de vilkår i seg selv er oppfylt.

Det er likevel slik at det ikke er et fasitsvar på når de ulike vilkår kan sies å være oppfylt eller ikke, og kanskje da spesielt det siste - ikke. Falck er inne på det, når han stiller spørsmål til innholdet i de tre vilkårene, og konkluderer med at begrepene er normative og det må foretas

skjønnsmessige vurderinger: «Det er faglige vurderinger som foregår innenfor en juridisk kontekst» (Falck, 2006, s. 65). Falck fant i sin undersøkelse at kommunen oftest fikk medhold i saker der vilkårene kriminalitet og/eller rus var påberopt, mens de saker hvor kommunen ikke fikk medhold, var de som enten kun hadde «på annen måte», eller i kombinasjon med kriminalitet og/eller rus som det/de vilkår kommunen hadde anført. Vi ser her et eksempel på at praktisk barnevern må utøves ved vurderinger bygget på skjønn og vurderinger av hva som er «innenfor» og «utenfor» gjeldende normer.

3. Tidligere forskning

En utfordring i det å presentere relevant forskning med betydning for dette prosjektet, er spørsmålet om hvordan man finner forskning på «vurderinger» av «ikke tvang». Siden det er atferdsvansker som er grunnlag for vurdering, er det forskning knyttet til atferdsproblematikk som er interessant. Hva vet vi om utvikling av atferdsvansker, og hvilken hjelp eller hva trenger ungdom med atferdsvansker?

Jeg har foretatt flere typer kildesøk. Jeg har blant annet søkt i databasene Idunn og Atekst/Retreiver. Jeg har videre kontaktet fagmiljøet ved Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS-sør) for hjelp til å finne relevant fagstoff og jeg har foretatt manuelle søk i litteraturlister fra artikler og aktuelle fagbøker.

Tidligere gjennomgang av evalueringer om effekt av tiltak for ungdom med atferdsvansker, har vist at det er en betydelig mangel på forskning av tema (Ogden, 1999). Dette blir fulgt opp i forskningsoversikten til Andreassen. «Slik dette fungerer i dag, er det grunnlag for å si at tiltak for en stor del bærer preg av en perspektivløs prøving og feiling, noe som er både faglig og etisk uholdbart» (Andreassen, 2003, s. 15).

Institusjonsbehandling har tradisjonelt vært det mest benyttede tiltaket til behandling av ungdom med alvorlige atferdsvansker (Andreassen, 2003, omslagets bakside). Andreassen beskriver videre at det har vært liten kunnskap om hvilken effekt denne behandlingsmetoden har. Innholdet i behandlingen har variert og det har vært tilfeldig hvilken behandling ungdommene har fått. En gjennomgang av nordisk og engelskspråklig forskning rundt atferdsbehandling i institusjon har vist at det er mulig å oppnå positive resultater (Andreassen, 2005, s. 216). Jeg presiserte tidligere at institusjonsbehandling kan være frivillig, og er ikke ensbetydende med at institusjonsplassering gjennomføres uten ungdommens samtykke.

Verdighet er et nøkkelbegrep for behandlere som har snakket med ungdom som utøver vold. (Bengtson, Steinsvåg og Terland, 2004). Forfatterne av denne boken er alle psykologer som jobbet i stiftelsen Alternativ til vold (ATV) i 2004. I 1997 startet ATV et tilbud til ungdom med volds- og aggresjonsproblematikk, ATV-ung. Utgivelsen er ikke et forskningsprosjekt, men erfaringer etter at de møtte ca. 400 ungdommen gjennom ATV-ung. Ungdommene var mellom 10-20 år, og de jobbet med de fleste i mer enn ett år. De fant å kunne definere noen

«røtter» til ungdommens voldsutøvelse. En rot var et behov for annerkjennelse, et dypt savn etter å bety noe. En annen handlet om at det ikke var mennesker rundt ungdommen, som de kunne stole på. En tredje var at volden var et middel til å mestre egen avmakt, mens ekstreme holdninger og ideer var uttrykk for et forsøk på å skape forståelse og mening i en situasjon, hvor de hadde opplevd utrygghet, uforutsigbarhet og vanskeligheter. Ungdommens bakgrunn, familieforhold og oppvekst, samt traumers betydning for utvikling av atferdsvansker, er tema i boken. Det samme er betydningen av å etablere tillit og relasjon som grunnlag for behandling (ibid., s. 12-13). Det er i mitt datamateriale flere ungdommer som har opplevd vold og som selv er har utøvd vold mot andre. Det er derfor mange likhetstrekk blant ungdommene som gikk til behandling ved ATV-ung og ungdommen i mitt datamateriale og erfaringer fra behandling av ungdommen i ATV-ung kan derfor belyse noen av de funn som er gjort i dette prosjektet.

Ungdommens behov og bakgrunn nedtones når barnevernet reiste sak etter atferdsparagrafen. Deres bakgrunn, oppvekstforhold og sosiale kontekst burde være like viktig i slike saker, som i saker om omsorgsovertakelse, for å finne relevant tiltak til den enkeltes problematikk (Falck, 2006, s. 115). For mange kunne det med stor rett vært reist sak om omsorgsovertakelse. Det er en av konklusjonene til Falck i studien som er publisert i utgivelsen «Mellom straff og behandling». Falck gikk igjennom 142 saker, som ble fremmet for fylkesnemnda etter Barnevernlovens § 4-24 i 1995. Det utgjorde alle saker kommuner hadde sendt til fylkesnemnda det aktuelle året. I tillegg kom 23 saker fra 1996, som gjaldt 23 av de samme ungdommer, hvor det ble fremmet en sak om ytterligere et års tvangsplassering. Det empiriske materialet utgjorde kommunens saksfremstilling, fylkesnemndas vedtak og andre ulike uttalelser / rapporter knyttet til saksbehandlingen i fylkesnemnda (ibid., s. 5-6). Det er særlig de funn Falck gjorde knyttet til ungdommens oppvekst, som jeg vil trekke frem. Det kan være interessant å se nærmere på disse i forhold til det jeg fant i mitt datamateriale.

Ungdom som fikk tiltak i forsterkede fosterhjem og i rusbehandlingskollektiver (mindre lokale tiltak, hvor ungdom bodde sammen med voksne som i en storfamilie), hadde bedre sjanse for å komme inn på et bedre spor i livet, enn ungdom som ble plassert på tradisjonelle institusjoner. Det var konklusjonen til Helgeland som har gjennomført en studie av 85 ungdommer over en 15-års periode, fra ungdommen var 15 år til den siste oppfølgingen da de var 30 år. Studien startet i 1982-1983. Ungdommen hadde alvorlige atferdsvansker og fikk ulike tiltak gjennom Buskerudprosjektet. Buskerudprosjektet (1981-1985) var knyttet til det

statlige prosjektet: «Alternativ til fengsling av ungdom», hvor målet var å gi et tilbud til de vanskeligste ungdommene. Resultatet var at noen tiltak hadde bedre effekt enn andre. Dette er den eneste norske studien som har fulgt barnevernsungdom over en så lang periode som 15 år (Helgeland, 2009a, s. 12-13).

Den personlige måten Tyrili-kollektivet møtte sine klienter på, kan være en forklaring på at i underkant av halvparten av elevene var ute av rusmisbruket fem år etter behandlingsoppholdet. Alle ungdommene hadde en tungt belastet bakgrunn og oppvekst. Tjersland gjennomførte en etterundersøkelse av 113 elever fem år etter oppholdet. Resultater fra denne undersøkelsen mener Helgeland må sies å være optimistiske (Helgeland, 2009a, s. 43). 28% av ungdommene var plassert etter frivillig paragraf (Andreassen, 2003, s. 113).

Et annet eksempel som kan vise til positive behandlingsresultat kan være Rostad ungdomshjem. Ved senere intervju med tidligere beboere, vurderte de oppholdet som betydningsfullt for dem. 88 gutter som hadde bodd på hjemmet ble intervjuet. Tre fjerdedeler av guttene ble vurdert til å ha en akseptabel livssituasjon fem år etter oppholdet (Helgeland, 2009a, s. 43). Også et flertall av 16 ungdommer som hadde vært på Grepperød ungdomshjem oppga at de klarte seg bra etter oppholdet (Andreassen, 2003, s. 110).

En blanding av ungdom med forskjellige problem plassert i samme institusjon, gjorde det vanskelig å se at det var mulig å skape et spesialisert opplegg for de mest atferdsvanskelige ungdommer. Det var konklusjonen i en undersøkelse av Benedictow hvor 27 ungdommer var deltok. De var alle plassert på grunn av atferdsvansker, men på frivillig grunnlag (Andreassen, 2003, s. 111).

Når det gjelder de undersøkelsen jeg her har vist til er det viktig å presisere at alle disse fant sted etter den gamle barnevernloven. Det vil si før det kom en egen bestemmelse med særtiltak for plassering av ungdom med atferdsvansker. Det kan tenkes at det i dag ville ha vært en større differensiering både i begrunnelse for plasseringen, vedtakshjemmel og tiltaksalternativ.

En oversikt over tidligere forskning rundt ungdom med atferdsproblemer finner vi blant annet hos Ogden (1999), Andreassen (2003) og Helgeland (2009). I det følgende referer jeg til noen av disse undersøkelsene. Etter en gjennomgang av 30 metaanalyse viste McGuire (2002) til at

individuelle program, med personlig veiledning i relasjon til voksne som kunne gå inn i foreldrerollen, som satset på å gi støtte og på ungdommens positive ressurser, hadde økt sjanse til en positiv utvikling for ungdommen. Det viste også at muligheten til forbedring økte, dersom en «betydningsfull andre» kunne jobbe ved siden av ungdommen og delta i de individuelle programmer og aktiviteter. Familieveiledning og –terapi kom også ut som tiltak med positiv effekt, bla med MST. En metaanalyse av 400 effektstudier foretatt av Lipsey (1995), viser at tiltak som var fleksible og hadde forskjellige elementer i forhold til ungdommens behov, var positive. Både McGuire og Lipsey fant videre at effekten av program som brukte straff og «avskrekkingstiltak», virket mot sin hensikt for ungdommen med atferdsvansker. Mer skadelig enn gagnlig var konklusjonen til Levin (1998) om opphold for ungdom med alvorlige atferdsvansker plassert ved svensk § 12-institusjon, en lukket barnevernsinstitusjon for ungdom med alvorlige atferdsvansker. En dansk undersøkelse av Christoffersen (1993) viste at livssituasjonen til personer plassert i fosterhjem eller institusjon, var langt dårligere enn for personer i to sammenligningsgrupper, da de fylte 25 år. Vinnerljung og Sallnes (2008) fant at de som klarte seg dårligst av 718 ungdommer som ble plassert utenfor hjemmet, var de som var plassert på grunn av atferdsvansker. Deres situasjon ble undersøkt da de var 25 år, på bakgrunn av registerdata. Alle ungdommene skåret dårlig i forhold til populasjonen for øvrig. Det samme var tilfelle i en analyse av registerdata for tidligere barneverns klienter gjennomført av Clausen og Kristofersen (2008).

Det kan være vanskelig å si hva som er god måloppnåelse for behandling av ungdom med atferdsvansker. Helgeland skriver om resultatene fra Rostad ungdomshjem at resultatene må sies å være oppløftende. Også resultatene av etterundersøkelsen av elever ved Tyrilikkollektivet, beskrives som optimistiske. Undersøkelsene sier noe om type tiltak som har hatt en positiv effekt for ca. 50-75 % av ungdommen. Når andre undersøkelser referert i Helgeland (2009) fant at ungdommen kom dårlig ut sammenligner med populasjonen for øvrig, er det viktig å huske på at forutsetningene til barnevernsbarn og «populasjonen» er ganske forskjellige, og spørsmålet er om det i det hele tatt er mulig å sammenligne.

At ungdom «vagabonderer» i hjelpeapparatet er ikke noe nytt, men konsekvensene av slik vagabondering kan være store for den enkelte ungdom. «En oppvekst i svik» kaller Hedel det mange ungdommer med atferdsvansker opplever i hjelpeapparatet (Solhaug, 2009). Hedels doktoravhandling omhandler to ungdommer, som har blitt kasteballer i systemet. Først ble de sviktet av sine nærmeste. De fikk respons da de gjorde noe atferdsmessig avvikende og

målsettingen deres ble etter hvert å utnytte det systemet og de voksenpersoner, som hadde sviktet dem. Hedel peker videre på det traumet en oppvekst med svik påfører barn og ungdom, og at ingenting endres for disse ungdommer uten relasjoner, relasjoner som krever nærhet over tid (ibid.). Det Hedel her poengterer kunne vært skrevet om flere av ungdommene i mitt datamateriale. Flyttinger fra fosterhjem til institusjon, og/eller flyttinger mellom institusjoner preget oppveksten til flere av dem.

En undersøkelse av Hagen og Ogden (2006) viste positive resultater for ungdom som fikk Multisystemisk terapi (MST). Tiltaket retter seg mot å hjelpe ungdommer og familier i nærmiljøet, framfor at de må plasseres på institusjon. MST-tiltak har som mål å forebygge plasseringer utenfor hjemmet. En oppfølgingsstudie av 75 ungdommer/familier to år etter de hadde mottatt barneverntiltak, viste at MST var mer virkningsfullt enn andre barneverntiltak. Både da tiltaket ble avsluttet og ved oppfølging to år etter, bodde flere av ungdommene som hadde mottatt MST fortsatt hjemme, i forhold til de som hadde fått andre tiltak, 80 % mot 55 % to år etter (Ogden og Amlund-Hagen, 2006). Ved Barne- ungdoms- og familieetatens (Bufetat) fagteam i Arendal har en gjennomgang av registreringer i fagprogrammet ODA, vist at ungdommer som mottok MST i denne regionen, var så mange som ca. 40 % plassert utenfor hjemmet tre år etter MST-tiltaket, mens 12 % hadde «uavklart» status. Dette var en dobling i forhold til den nasjonale evalueringen. Forfatterne av artikkelen påpeker at deres undersøkelse ikke kan sammenlignes med forskningsprosjektet, men at de har hatt fokus på om MST forebygger plassering utenfor hjemmet, hvilket er et av suksesskriterier til tiltaket. Det som er interessant for dette prosjektet, er det juridiske grunnlaget for plasseringene. Halvparten av ungdommene bodde utenfor hjemmet etter «omsorgsparagraf» og den andre halvparten etter «atferdsparagraf» (Andersen og Hansen, 2011). Det kan peke på at man kanskje har forsøkt MST i flere saker hvor forutsetninger for å lykkes ikke har vært til stede. Ungdom som hadde så alvorlige atferdsvansker at de fikk MST-tiltak, hadde en omsorgssituasjon som senere medførte at de ble plassert utenfor hjemmet. Med det perspektiv at ungdoms atferdsvansker skyldes mangler i omsorgssituasjon og oppvekstforhold, betyr det at ungdommen har blitt «frikjent» og at deres atferd kan sees som et uttrykk for en manglende omsorgssituasjon. Et annet interessant moment i gjennomgangen til fagteam Arendal, var at i 83 % av sakene var MST-tiltaket registrert fullført med full eller delvis full måloppnåelse. Det vil da være et misforhold mellom denne andelen, og andelen på 40 % som senere ble plassert utenfor hjemmet. Det innebærer at 23 % av de som var registrert med full eller delvis full måloppnåelse, senere måtte flytte ut av hjemmet, enten i et omsorgstiltak eller i et

atferdstiltak. Falck (2006, s. 231) sier MST ikke kan sees å ha noen reduserende effekt på tvangsplasseringer.

Ser vi på resultatet til Hagen og Ogden når det gjelder positiv effekt av MST-tiltak sammenlignet med andre barneverntiltak, sies det ikke noe om hvilke ungdom som har fått MST-tiltak, og hvem som har fått andre tiltak. Er det mulig å sammenligne det? Når det beskrives at de andre barneverntiltak har et spenn fra støttekontakt til institusjonsplassering, indikerer det stor variasjon i ungdommens atferd og med stor sannsynlighet også i deres behov. Mens den norske evalueringsstudien viste at MST var et mer virkningsfullt tiltak enn andre barneverntiltak, har det kommet undersøkelser som viser at det ikke nødvendigvis er tilfelle. Flere viser til Littell (2005), hvor alle undersøkelser av effekten av MST ble gjennomgått. Det var imidlertid kun 8 som ble vurdert til å være gode nok metodisk og som ble med i analysen. «Der er ud fra de otte udvalgte undersøgelser ikke noget, der tyder på, at MST er bedre for de unge end alternative behandlingsformer. Dog er det heller ikke tegn på, at MST er dårligere» Falck (2006, s. 235). Også Helgeland viser til denne undersøkelsen (Helgeland, 2009, s. 46). Littell kritiseres av Ogden og Amlund-Hagen for å stille for høye krav til hvilke undersøkelser som kunne inngå i den analysen hun foretok.

Mitt prosjekt handler om ungdom med atferdsvansker og den forskningen jeg til nå har presentert handler om det. Men når vi kommer til spørsmålet om vurderinger av hvilke tiltak som bør settes i verk overfor den enkelte ungdom med atferdsvansker, har også forskning om barns utvikling av atferdsvansker en betydning for å kunne forstå og vurdere hva som er riktig hjelp for den enkelte.

En nyere studie omtalt av Hageberg (2013) om hva som kan være årsak til utvikling av atferdsvansker, er gjort av Anne Kjeldsen i 2013. Kjeldsen fant at det allerede tidlig er mulig å si hvilke barn som står i fare for å utvikle atferdsvansker. Hennes studie bygger på data fra TOPP-studien, hvor det ble foretatt 8 datainnsamlinger fra et stort populasjonsutvalg av familier, fra barna var 18 måneder til de var 19 år. Kjeldsen studerte utviklingen av atferdsvansker, risiko- og beskyttelsesfaktorer og langtidskonsekvenser av atferdsvansker. Kjeldsen fant 3 risikofaktorer for stabilt høye atferdsvansker over tid, som kunne sees allerede da barna var 18 måneder:

- Vedvarende problemer i forholdet mellom mor og far.
- Vedvarende helseproblemer hos foreldre.
- Vedvarende problemer i hjemmet knyttet til økonomi, arbeid og bolig.

Kjeldsen delte barn i fem grupper etter ulike utviklingsmønstre av atferdsvansker gjennom barne- og ungdomsårene. Hun fant at en gruppe hadde stabilt høye nivå av atferdsvansker over tid, og at det allerede ved 18 måneders alder var forhold som kunne si noe om dette utviklingsmønsteret (Hageberg, 2013).

«Barnehagelærere har mindre nærhet og relasjoner til barn som ikke klarer å regulere atferden sin og barn med psykiske symptomer» (Jakobsen, 2015) viser forskning fra Skoleklar-prosjektet som ble ledet av Størksen. I prosjektet undersøkte man hvilken betydning selvregulering, oppmerksom og sosiale ferdigheter hadde for elevenes læringsutbytte (Læringsmiljøsenteret, 2013). Dette prosjektet viser at barns atferd tidlig får konsekvenser for hvordan de blir møtt. Barn med høy grad av selvregulering har større muligheter til å klare seg godt senere i livet. Størksen sier det kan se ut som tidlig selvregulering er en grunnmur for videre utvikling og læring. Den er helt avgjørende for læring og sosiale tilpasning. Barns evne til selvregulering er avhengig av at barnet har en nær og god relasjon til foreldre eller andre omsorgspersoner (Jakobsen, 2015). Nære og gode relasjoner er altså en forutsetning for å utvikle selvregulering, som igjen handler om å regulere atferd. Om ikke barn har en nær og god relasjon til foreldre eller andre omsorgspersoner, er det desto viktigere at de får det til en annen voksen, eksempelvis førskolelærer. Skoleklar-prosjektet omhandler en annen aldersgruppe enn den som er med i mitt prosjekt. Men for begge aldersgrupper handler det om å regulere atferd. Som vi skal se når jeg presenterer mine funn, og se på fylkesnemndas vurderinger av hvilke behov ungdommen har, kan et tilbakeblikk på deres barndom og oppvekst vise at flere av dem ikke har hatt mulighet til å bygge denne grunnmuren gjennom nære og gode relasjoner til omsorgspersoner. Dermed har de heller ikke hatt et godt grunnlag for videre utvikling og sosial tilpasning.

Studiene til Kjeldsen og Størksen har vist at det tidlig er mulig å predikere negativ atferdsutvikling. Den har også vist at det er barn som allerede i barnehagealder ikke klarer å regulere sin atferd, og at de har mindre nærhet og relasjon til voksne i barnehagen enn andre barn. Når vi vet at nærhet og relasjon er to viktige elementer i forhold til at barn skal ha mulighet til å utvikle seg positivt, er det bekymringsfullt at de barna som trenger det mest, er

de som får minst. Det bør være en kunnskap å ta med videre for forebygging, og i behandling av atferdsvansker hos barn og ungdom.

Et flertall av ungdom med atferdsproblemer kan bli feilbehandlet, dersom de bare blir forstått utfra kjennetegnene til atferds- og rusproblemene. Det hevdes i en ny forskningsrapport om den psykiske helse til barn og ungdom som bor i barnevernsinstitusjoner (Kayed et al., 2015). 400 ungdommer deltok i undersøkelsen. Funn i studien pekte videre på at forekomst av samsykelighet mellom angst, depresjon og alvorlige atferdsvansker viste noe av kompleksiteten i de utfordringer ungdommen hadde. Men kunnskapen om hva som er den beste behandlingen og omsorgen er for svakt utviklet mener de. Å bli plassert i en barneverninstitusjon opplevde en 1/3 av ungdommene som noe positivt. De som var plassert på frivillig grunnlag opplevde det som bedre enn de som var tvangsplassert. Konklusjonen i studien er at ungdom i institusjon ikke får den helsehjelpen de har behov for (ibid., s. 45).

Det pågår nå en effektstudie ved Universitetet i Tromsø av de såkalte MultifunC-institusjoner. De første ettårs-resultatene av den norske evalueringen, skal ifølge svar på en mail-henvendelse til ansvarlig forsker Sturla Fossum ved UiT den 20.03.15, overføres til Barne-ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir.) den 01.06.15. Det er derfor ikke publisert noe om denne studien på nåværende tidspunkt.

4. Metodebeskrivelse og – overveielser

Til å belyse min problemstilling: «*Hvilke vurderinger ligger til grunn når fylkesnemnda velger ikke å bruke tvang overfor ungdom*», har jeg gått igjennom ni anonymiserte fylkesnemndsvedtak. Vedtakene gjelder saker hvor kommunen har hatt forslag om å plassere ungdom i institusjon uten deres eget samtykke, mens fylkesnemnda kom til at de ikke skulle plasseres. *Vurderinger* som ligger til grunn når man velger ikke å bruke tvang, er hovedtema i dette prosjekt.

Prosjektet gjøres som et kvalitativt forskningsprosjekt. Til forskjell fra kvantitative metoder, er kvalitative metoder «innholdssøkende» og har til formål å klargjøre et fenomens karakter eller egenskaper, eller undersøke hva et fenomen handler om, mens de kvantitative metoder mer «innholdsstyrt» og skal fastslå mengde av forekomsten eller sammensetningen (Widerberg og Bolstad, 2001, s. 15). En kvalitativ forskningsmetode brukes der en har til hensikt å gå i dybden, men ikke i bredden. Det er imidlertid vanskelig å gjennomføre et kvalitativt prosjekt, uten også å bruke innslag av kvantitative metoder (Repstad, 2007, s. 16). I dokumentanalyse er det ikke mulig å ha et helt klart skille mellom de to metodene (Lindgren, 2011, s. 268). Det fikk jeg tidlig erfare, for eksempel da omsorgssvikt var et fenomen som dukket opp i mange saker. Veien for å få frem fenomenets karakter gikk derfor innom å fastslå mengden «syv av ni». Jeg ville ikke som forsker ha noen påvirkning på de ferdige tekstene, men som den som tolker tekstene blir jeg det viktigste verktøyet, slik tilfelle er med andre kvalitative metoder (Widerberg og Bolstad, 2001, s. 17).

Ved å lese litteratur som omhandler metoder i forskning oppdager man fort at: Det er problemstillingen som styrer hvilken metode / fremgangsmåte som må velges, eller sagt på en annen måte: hvilken metode passer best for å få svar på det spørsmål man har? (Repstad, 2007, s. 15). Jeg fant det hensiktsmessig å anvende dokumentanalyse som metode. Jeg skal komme nærmere inn på begrunnelsen for det valget, og om veien som førte meg dit, men først vil jeg si noe mer om dokumentanalyse.

Dokumentanalyse kan ha forskjellige uttrykk. Det kan i en vid forstand handle om å innsamle ulike dokumenter og statistikk som bakgrunnsstoff for å belyse det en skal undersøke. I en mer snever forstand handler dokumentanalyse om tekster som utgjør selve datamaterialet, dokumentanalysen blir i seg selv en metode (Repstad, 2007, s. 103). Vi ser allerede her, at det

for dette prosjekt handler om dokumentanalyse i snever forstand. Når det gjelder kildevurderinger, skilles det mellom vurderende (normative) og beskrivende (kognitive) kilder. Mange dokumenter inneholder begge deler. De tekster som utgjør datamaterialet i dette prosjektet, inneholder begge deler. Det vil i utgangspunktet være det normative aspektet som vil danne grunnlagt for å besvare min problemstilling, idet aktørens «holdninger, intensjoner, krav og retningslinjer» (Holme og Solvang, referert i Repstad 2007, s. 105) kommer til uttrykk, mens det kognitive aspektet kommer frem ved at ungdommens historie/bakgrunn kan fortelle noe om hvordan forholdene rundt ungdommen var. Et annet skille i kildevurderinger går på førstehånds- og annenhånds kilder. I så måte er mitt datamateriale å regne som førstehåndskilde. Vedtaket er forfattet av fylkesnemndas leder, som formidler en samlet nemnds vurderinger. Hele nemnda var til stede, hørte hva som ble sagt, og deres vurderinger ble kildematerialet. En annenhåndskilde kan for eksempel være meg selv, som refererer til andre kilder i arbeidet med dette prosjektet.

Validitet handler om hvorvidt datamaterialet er relevant for det som skal undersøkes. Det kravet må sies å være innfridd, ved at tekstene er skrevet av dem som har foretatt vurderingene. De vurderinger jeg er på jakt etter når jeg skal undersøke min problemstilling. Av samme grunn er også kravet til reliabilitet innfridd, idet mine data kan regnes som pålitelige.

En styrke ved prosjektet kunne ha vært å sammenligne vedtak hvor fylkesnemnda fatter vedtak om ikke å tvangs-plassere ungdom i institusjon, med saker hvor de fatter vedtak om plassering. Det kunne ha gitt ett grunnlag for ytterligere analyser av de vurderinger som gjøres i denne type saker. Det ville imidlertid ha blitt et for omfattende prosjekt i denne sammenheng og det er derfor valgt bort.

Den hermeneutiske vitenskapen handler om å tolke, tydeliggjøre, forklare og klargjøre fenomener (Widerberg og Bolstad, 2001, s. 24). Slikt sett er det innenfor denne tradisjonen jeg beveger meg i dette prosjektet. Jeg vil forstå og tydeliggjøre fylkesnemndas vurderinger. Det gjør jeg gjennom å tolke tekster de har skrevet. Ungdommens historie ble ikke påvirket av meg direkte da jeg brukte ferdige tekster som datamateriale, men vurderingen av funnene ble påvirket av meg gjennom min fortolkning av tekstene. Tolkningen innebære at jeg tilnærmer meg stoffet med en bestemt forutgående forståelse, en forforståelse.

Et viktig begrep i hermeneutikken er den hermeneutiske sirkel. I dette prosjektet handlet det om å lese vedtakene flere ganger. Jeg møtte tekstene med min forforståelse, med de erfaringer jeg har som saksbehandler i kommunalt barnevern. En forforståelse var at fylkesnemndas vurdering av det juridiske aspektet i sakene var fremtredende, altså om vilkår er oppfylt eller ikke. Når jeg tolket det jeg fant, ga det meg en ny forståelse av det jeg leste, i dette tilfelle at det også var andre fenomener som ble løftet frem. En annen var at jeg med ansvar for å følge opp barn under omsorg, møtte teksten med spørsmål om de vurderinger som ligger til grunn for de vedtak som fattes, tar hensyn til ungdommens bakgrunn og hva som ligger bak den atferden de viser. Slik fortsatte jeg å lese, forstå og tolke, vende tilbake for igjen å lese med ny forståelse og med nye spørsmål til teksten.

4.1 Tilgang til feltet

Det var ulike alternative veier å gå for å få besvart min problemstilling. Jeg endte opp med å bruke anonymiserte vedtak fra fylkesnemnda som datamateriale, men før det vurderte jeg andre alternativ. Siden mitt utgangspunkt var min egen erfaring fra kommunalt barnevern, var min første tanke at det var mulig å søke opplysninger om tema i førstelinjetjenesten. Det kunne være flere måter å innsamle data på. Et alternativ var å få nedtegnede vurderinger som var gjort i den type saker. Et annet alternativ var å intervju saksbehandlere som hadde jobbet med saker hvor disse vurderingene var gjort. Begge alternativene ville innebære at jeg måtte ta kontakt med flere kommuner for å høre om de hadde hatt slike saker i nyere tid, og om de aktuelle saksbehandlere var villig til å stille til intervju. Dersom jeg skulle få utlevert nedtegnede vurderinger, ville det kreve at informantene ga sitt samtykke. Å finne frem til de aktuelle ungdommene, sende ut informasjon og samtykkeerklæring og å få disse i retur, ville være en lang prosess, som jeg var avhengig av andre for å få gjennomført. Videre var det en forutsetning at kontoret var villig til å bruke tid på å finne fram de aktuelle dokumenter. Av hensyn til de personene sakene gjaldt, burde vedtakene også anonymiseres, før de ble kopiert og jeg kunne få datamateriale med meg. Det ville være en tidkrevende jobb, som «noen» måtte gjøre for meg. Jeg så for meg at det kunne bli vanskelig å få innsamlet tilstrekkelig datamateriale.

Jeg vurderte derfor om det kunne være mulighet for å få tilgang til fylkesnemndsvedtak. Både kommunal barneverntjeneste og fylkesnemnda er «offentlige instanser». Nedskrevne notater

og vurderinger, intervju med saksbehandlere i kommunal sektor og vedtak som er fattet av fylkesnemnda, vil alle være kilder til relevante data i forhold til problemstillingen. Å velge vedtak framfor å velge informanter fra barneverntjenesten, viser i seg selv at det er ulike vurderinger som ligger til grunn for at barneverntjenesten som har fremmet saken, har vurdert at det bør brukes tvang overfor ungdommen, mens fylkesnemnda har kommet til et annet resultat. Det viser noe av kompleksiteten i sakene ved at det ikke er noe fasit, ett rett svar. I tillegg til vurderinger om hvorvidt lovens vilkår er innfridd eller ikke, handler det om å bruke skjønn knyttet til «barnets beste» og om hvorvidt det skal anvendes tvang, jfr. hhv. Lov om barneverntjenester § 4-1 og § 4-24.

I forhold til den tidsplan jeg hadde for mitt prosjekt, bestemte jeg derfor at jeg ville bruke vedtak fra fylkesnemnda, dersom jeg kunne få tilgang til det. Studien ville da bli gjennomført med tekstanalyse som metode. En ulempe med å bruke denne metoden, ville være at jeg ikke fikk mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål slik jeg ville gjort i et intervju. Jeg ville heller ikke fått med meg det menneskelige uttrykket til informantene. Noen momenter, noe nyanser vil ikke komme frem. Fordelen var at det var ferdig skrevne tekster, hvor ordlyd og utforming ikke ville bli påvirket av meg.

Mitt første skritt for å finne ut om det var mulig å få tilgang til fylkesnemndsvedtak, var at jeg kontaktet fylkesnemnda i Agder. Jeg ble der henvist til sentralenheten for fylkesnemndene. Ved sentralenheten fikk jeg informasjon og god hjelp til å komme videre. Det var siden 2008 ført statistikk over antall saker som var behandlet av fylkesnemnda på landsplan. Statistikken var ikke offentlig tilgjengelig, men en medarbeider var behjelpelig med å skrive den ut og sende den til meg. Den ga meg en oversikt over hvor mange saker som var behandlet etter Barnevernloven § 4-24, og hvor mange av disse som ikke hadde fått medhold av fylkesnemnda. Jeg hadde kontakt med Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, hvor jeg fikk opplyst at jeg ikke trengte noen fritak fra taushetsplikt til å gå igjennom vedtak, dersom jeg kunne få tilgang til vedtak i anonymisert form. En ny henvendelse til sentralenheten for fylkesnemndssaker hjalp meg videre denne gangen også, med informasjon om at det er publisert anonymiserte vedtak på Lovdata.

I min søknad til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, heretter NSD la jeg denne informasjonen til grunn. Jeg fikk tilbakemelding fra NSD om at studien ikke krevde tillatelse / godkjenning fra NSD, under forutsetning av at det ble brukt anonyme vedtak.

4.2 Utvalg

I mitt videre arbeid med å finne aktuelt datamateriale, tok jeg kontakt med en kollega i juridisk avdeling. Han hjalp meg med tilgang til Lovdata, og å søke etter de aktuelle vedtak. Den 26.10.13 var det 187 vedtak etter Lov om barneverntjenester §§ 4-24/4-25, som lå anonymisert på Lovdata. Vedtakene var fra 2002 og framover til siste oppdatering den 10.08.2013. Etter en gjennomgang av vedtakene viste det seg at det var 23 hvor kommunen ikke hadde fått medhold i saken. Mitt endelige utvalg ville bli blant de 23.

Min første tanke var å se på vedtak som gjaldt ungdom på 17 år. Da ville utvalget antakelig måtte hentes fra flere år. Etter drøfting med veileder la jeg til grunn at jeg burde ha seks til ti saker for at det skal være grunnlag for å gjøre noen fornuftige analyser og mulig å trekke noen slutninger. Utvalget kunne derfor være de siste ti sakene hvor kommunen ikke fikk medhold. Dersom det ble vanskelig å få tilgang til det nødvendige antall saker som gjaldt denne aldersgruppen, kunne et annet alternativ være å ta alle sakene fra 2012, uansett alder. Kanskje det i vurderingene til fylkesnemnda ville foreligge ulike begrunnelser, avhengig av ungdommens alder? For eksempel kunne man undre seg over om det offentlige oftere gikk inn med tvang overfor yngre ungdommer enn overfor de som er eldre? Tenker man at de unge må "reddes" før det bærer galt av sted, mens de eldre bør ta ansvar for eget liv, at det er for sent å gripe inn? Eller motsatt: At de unge er i en «utprøvningsfase», noe man må forvente. Og enda videre, kunne en begrunnelse for ikke å plassere yngre ungdommer i en institusjon, på grunn av fare for at det vil påvirke ungdommen i negativ retning? Samtidig som man tenker at de eldre må hankes inn og komme i behandling før det er for sent?

Da jeg hadde fått tilgang til anonymiserte vedtak på Lovdata viste det seg at syv av disse gjaldt ungdom som hadde fylt 17 år. De syv vedtakene var spredt over hele perioden fra 2002-2013. Jeg hadde imidlertid et ønske om å ha et mest mulig dagsaktuelt datagrunnlag, og bestemte meg for å velge de nyeste vedtak, uansett hvilken alder ungdommene hadde. Valgte jeg å sette skille ved et årstall, ville jeg ende opp med ni vedtak fra og med 2008, mens det ville bli 12 vedtak om jeg valgte fra og med 2007. Jeg startet med de ni vedtakene. Ett av vedtakene gjaldt klagebehandling på midlertidig vedtak etter lov om barneverntjenester § 4-25. Til tross for at en slik sak ikke behandles på samme måte som de andre, valgte jeg likevel å la den være en del av datamaterialet, da det uansett var et vedtak med vurderinger knyttet til

bruk av tvang eller ikke. De ni vedtakene ble derfor det endelige antall som utgjorde mitt datamateriale.

Det viste seg at vedtakene var fattet ved følgende fylkesnemnd – fordelt pr. år:

- Hordaland/Sogn og Fjordane: 1 vedtak 2012
- Oslo og Akershus: 4 vedtak I hhv. 2008, 2009, 2010 og 2012
- Østfold: 2 vedtak 2012
- Oppland og Hedmark: 1 vedtak 2008
- Buskerud og Vestfold: 1 vedtak 2008

Et spørsmål som meldte seg da jeg kom så langt, var hvilke svakheter det ville være å ha nettopp dette utvalget. At jeg hadde tatt de siste ni vedtakene som var publisert anonymt, og som var aktuell for å belyse min problemstilling, kan sies å være et systematisk valg, men hva regulerer hvilke vedtak som blir anonymisert og lagt ut på Lovdata? Det var ingen anonymiserte vedtak i materialet som var fattet i 2011, og kun ett i hhv. 2009 – 2010. Og da må man stille spørsmålet om hva som regulerer hvilke vedtak som legges ut. Umiddelbart ser det ut som Oslo og Akershus har lagt ut flere vedtak enn de andre fylkesnemndene, og at det i 2012 ble lagt ut flere enn i 2011. Jeg fant i Ot.Prp. nr. 76 en regulering av hvilke vedtak som legges ut. Det vises til at formålet med å legge ut anonymiserte vedtak, handler om å gi offentligheten innsikt i de avgjørelse som blir tatt, da behandling av saker i fylkesnemnda skjer for lukkede dører. Ved å offentliggjøre noen vedtak, er hensikten å bidra til å øke tillitten til systemet. Hvert femte fylkesnemndsvedtak skal anonymiseres og legges ut (Barne-, 2006)

Fra et rettskildemessig synspunkt er det ikke avgjørende at nemndvedtakene gjøres tilgjengelig i større grad. På grunn av utformingen av tiltakshjemlene er nemndas vedtak ofte konkrete og skjønnsmessige, hvilket medfører at den rettskildemessige verdien blir tilsvarende liten. I den grad nemndvedtakene drøfter generelle problemstillinger som ikke er avklart i rettspraksis, er det mest hensiktsmessig at departementet og forskningen bidrar til at praksis gjøres kjent og samordnes. (Barne-, 2006, 5.17.2)

Hvorvidt de ni vedtakene i mitt datamateriale utgjør hvert femte fattede vedtak fra de ulike fylkesnemndene, er vanskelig å si. 2011 skilte seg ut som et år hvor det ikke var noen vedtak i mitt datamateriale. Jeg så derfor på statistikken for dette året. Den viste at det til sammen ble behandlet 212 vedtak etter Lov om barneverntjenester § 4-24. 90,1 % fikk medhold. Det var altså 21 vedtak som ikke fikk medhold. Man kan tenke seg at det da burde vært noen vedtak

også dette året. Samtidig viste Ot. Prp. nr. 76 ikke til at det skulle være vedtak som var behandlet etter hver enkelt paragraf som skulle legges ut. Det kan derfor være vanskelig å si hvorvidt mangelen på vedtak fra dette året skyldes at hvert femte vedtak ikke handlet om det jeg søkte etter, eller om dette med publisering av vedtakene ikke praktiseres i tråd med Ot.Prp.

Uavhengig av hvilke vedtak som faktisk ligger anonymisert på Lovdata, er de som overnevnte Ot.Prp. vurderer, skjønnsmessige og konkrete, og har liten rettskildemessig verdi. Jeg vurderte derfor at de ni vedtakene jeg hadde, uansett ville gi et grunnlag for å svare på min problemstilling.

4.2.1. Presentasjon av ungdommene

Jeg har valgt å gi ungdommen fiktive navn, slik at det er lettere å kjenne dem igjen når jeg senere omtaler den enkelte.

- Ajdin, 16 år. Kontakt med barnevernet i ca. 3 år.
- Ronny, 14 år (snart 15 år). Var tidligere under omsorg, men ble tilbakeført.
- Eirik, 17 år. Under omsorg siden han var 1 år. En tidligere plassering etter atferdsparagraf
- Olav, 16 år. Kontakt med barnevernet i ca. 1 ½ år.
- Anita, 17 år. Under omsorg siden hun var 4 år. En tidligere plassering etter atferdsparagraf.
- Amir, 16 år. Under omsorg siden han var 9 år. En tidligere plassering etter atferdsparagraf.
- Mariah, 17 år. 2 tidligere plasseringer etter atferdsparagraf.
- Marius, 16 år. Kontakt med barnevernet i ca. 2 ½ år.
- Line, 17 år. Under omsorg siden hun var 4 år.

4.3 *Analyse – prosessen*

Jeg begynte med å lese igjennom de ni vedtakene. Dette antallet utgjorde samtidig det antall vedtak som var behandlet i fylkesnemnda fra og med 2008, som var anonymisert og lagt ut på Lovdata. Da jeg leste dem igjennom første gang så jeg fort at de var veldig ulike, når det

gjaldt hva som ble vurdert. Etter å ha lest det første vedtaket, satt jeg igjen med at tema som «samhandling» og «guttens egen forklaring» var det mest sentrale i fylkesnemndas vurdering. I det påfølgende vedtaket var det en drøfting av bakenforliggende årsaker til at den aktuelle atferden som kom til uttrykk i vurderingen. Det var ikke umiddelbart lett å finne noen gjengangstema.

Jeg valgte derfor å gå igjennom alle vedtakene, og lage en liten analyse av hvert enkelt vedtak, for å finne hovedpoengene. Da min interesse og valg av perspektiv for oppgaven, handlet om det etiske og det juridiske aspektet, analyserte jeg alle vedtakene etter følgende spørsmål: «På hvilken måte kommer barnets beste til uttrykk i vedtaket?» og «På hvilken måte kommer det juridiske perspektivet til uttrykk i vedtaket?». Jeg fant at det i noen av vedtakene var enklere å «finne» de konkrete uttrykkene, mens det i andre var vanskeligere. Det syntes som det juridiske perspektivet i vedtakene kom tydelig frem, mens det var flere tema knyttet til det etiske perspektiv, jeg måtte se nærmere på. En forklaring kan være at vedtaket var rammet inn i en juridisk kontekst med henvisning til lovverk, mens det var andre måter å formulere det på når det gjaldt de skjønsmessige vurderinger for «barnets beste».

Jeg så at det var noen tema som gikk igjen. Jeg leste vedtakene på nytt og laget en oversikt over noen av de tema som fylkesnemnda vurderte:

- Ungdommens egen motivasjon - drøftet i noen vedtak, men ikke i alle.
- Flere var allerede under omsorg – kommunens ansvar og plikt å følge dem opp.
- Flere hadde tidligere vedtak / plasseringer etter ulike paragrafer i barnevernloven.
- Ungdommens behov for voksenkontakt, rammer, struktur, stabilitet, kontinuitet.
- Kun 2 vedtak hadde alder med i drøftingen.
- Samarbeid mellom ungdom og foresatte / barneverntjenesten.
- Bekymring i alle sakene.
- Årsaker til atferden, det bakenforliggende. Ungdom kunne ikke «straffes» for forhold som hadde sitt utspring hos andre, for eksempel foreldre / oppvekst.

Så langt i prosessen hadde jeg forholdt meg til det totale innhold i vedtakene. Sammen med fylkesnemndas vurdering av saken ga det meg bakgrunnsopplysninger om ungdommen og hennes/hans historie. Videre kom det supplerende opplysninger i de ulike parters anførsler i saken.

I denne fasen så jeg det Lindgren (2011, s. 274) skriver om at det kan være lett å bli fristet til å studere mye mer enn det som var min problemstilling, rett og slett fordi det var mye interessant materiale å ta tak i. Ett tema kunne være å se på om det var ulikheter eller likheter knyttet til etnisitet. Et annet kunne være å se på hvordan ungdommene selv beskrev og vurderte sin situasjon. Et tredje tema kunne være å stille spørsmål til effekten av tidligere tvangsbehandling, når flere ungdommer i datamaterialet hadde en til flere plasseringer bak seg allerede.

Jeg ble inspirert av en artikkel til Ingeborg M. Helgeland, hvor hun bruker empiri fra en tidligere undersøkelse, går igjennom den på nytt og stiller nye spørsmål (Helgeland, 2009b). Jeg brukte denne tankegangen - om å stille nye spørsmål for å komme videre med datamateriale. Min problemstilling var: «*Hvilke vurderinger ligger til grunn når fylkesnemnda velger ikke å bruke tvang overfor ungdom?*». Da jeg mente jeg allerede i den første gjennomgang av vedtakene hadde fått frem det juridiske perspektiv, tok jeg ikke det med denne gang. Jeg lurte på hvilke spørsmål jeg kunne stille? Jeg begynte litt vidt med følgende spørsmål:

- På hvilken måte viste fylkesnemnda til ungdommens forklaringer i nemnda – inkl. væremåte/framtoning?
- På hvilken måte var det vist til ungdommens egne forklaringer i fylkesnemndas vurderinger?
- Hvilke forventninger hadde fylkesnemnda til ungdommene i vurderingene?
- På hvilken måte kom fylkesnemndas vurdering av hva ungdommen trengte til uttrykk?
- På hvilken måte vurderte fylkesnemnda om et rusmisbruk var langvarig?
- Fylkesnemndas vurdering av årsak til atferden.

Jeg var lenge i tvil om hvordan jeg skulle kategorisere og presentere mine funn. Den første tanken var å dele inn vedtakene i ulike kategorier. Var det noen vedtak som vektla det juridiske eller det etiske perspektivet framfor andre vedtak? Denne måten å gjøre det på fikk næring veldig tidlig i prosessen etter å ha lest alle vedtakene de første to gangene. Årsaken til det var at det var to av de ni vedtakene som skilte seg ut. I ett vedtak drøftet fylkesnemnda i hovedsak forhold knyttet til juridiske vurderinger. Ordet «bevis» ble brukt syv ganger. I den andre ende av skalaen var det et vedtak som viste til det juridiske grunnlag for drøftingen i

innledningen, samt i konklusjon. De øvrige drøftinger i dette vedtaket var knyttet til mulige årsaker til den negative atferden og ikke minst til hva fylkesnemnda mente gutten hadde behov for framover.

Jeg vurderte videre hvorvidt det var interessant å se på om det var noen forskjeller i mine funn når det gjaldt vedtak fattet av ulike fylkesnemnder. Mitt datamateriale stammer fra fem ulike nemnder. I geografi kunne det være øst-vest. Det var ingen vedtak fra fylkesnemnd nord for Sogn og Fjordane, og kun ett fra Vestlandet. Jeg vurderte mitt datagrunnlag for lite for å gjøre analyser om eventuelle ulikheter. I tillegg blir hver enkelt sak i ett geografisk område ikke behandlet av de samme mennesker. Mens hver enkelt nemnd har ett antall faste fylkesnemndsledere, vil de sakkyndige og lekmedlemmene i større grad varierer fra gang til gang. Et annet argument for ikke å gå nærmere inn på eventuelle forskjeller, var det som kommer til uttrykk i Ot. Prp. nr. 76 om at «... er nemndas vedtak ofte konkrete og skjønnsmessige» (Barne-, 2006, 5.17.2). Jeg fant det derfor ikke hensiktsmessig å gå nærmere inn på det.

Jeg konkluderte etter mange overveielser fram og tilbake, med at det var mer hensiktsmessig å kategorisere mine funn utfra tema. For å besvare problemstilling, ville ikke ulikheter i fylkesnemndas vedtak ha noen betydning. Ved å finne frem de tre-fire mest fremtredende tema som ble drøftet i vedtakene, ville det være mulig å få svar på problemstillingen.

Jeg endte opp med tre tema som på ulike måter og i ulik grad, gikk igjen i vedtakene. Dette var vurderinger knyttet til det juridiske grunnlaget, vurderinger om hva fylkesnemnda mente kunne være bakgrunnen til ungdommens atferd og vurderinger knyttet til hvilke behov fylkesnemnda mente ungdommene hadde. Det ble til følgende tre overskrifter:

- Fylkesnemndas juridiske vurderinger.
- Fylkesnemndas vurderinger av bakgrunnen for ungdommens atferd.
- Fylkesnemndas vurderinger av ungdommens behov.

Jeg vurderte underveis om de tre tema jeg fant drøftet i vedtakene, hadde relevans for å belyse min problemstilling. Det virket innlysende at den juridiske vurderingen hadde sin plass, ved at vedtakene var vurdert og begrunnet ut fra et lovverk. Når jeg valgte å ta med de to andre tema også, handlet det om at fylkesnemnda ikke kun vurderte om vilkårene for å bruke tvang var

oppfylt eller ikke, men også at de vurderte alternative forståelser av de atferdsvanskene ungdommene viste. Det samme kan sies når det gjaldt vurdering av ungdommens behov. Som et alternativ til tvangsbehandling var det andre behandlingsmuligheter som ikke ville innebære at ungdommen ble plassert i institusjon uten eget samtykke. Jeg fant derfor at begge de to tema kunne være med å kaste lys over de vurderinger som ligger til grunn for ikke å bruke tvang overfor ungdom.

4.4 *Forskningsetisk forsvarlighet*

De forskningsetiske komiteer har gitt ut et hefte med forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (NESH, 2006). Grunnleggende respekt for menneskeverdet er et krav den enkelte forsker skal jobbe ut fra (B.5). Samtidig skal man unngå at de det blir forsket på utsettes for skade eller annen alvorlige belastninger (B.7). I så måte var det en fordel å bruke anonymiserte vedtak. Vedtakene var ferdige tekster. Dette innebar også at jeg ikke trengte å tenke på ulike etiske problemstillinger knyttet til det at ungdommene som ble omtalt av informanter, altså sosialarbeiderne, skulle føle at deres liv ble delt med en fremmed.

Jeg gjorde videre den vurderingen, at når det allerede fantes datamateriale som kunne belyse min problemstilling, mente jeg det var unødvendig å gå ut og samle nytt materiale. Et annet tema i forskningsetikken er hensynet til offentlig forvaltning (C.21). For mitt prosjekt var det et viktig tema og hensyn å ta, idet datamaterialet ER offentlig forvaltning. Både fylkesnemnda og kommunalt barnevern er en del av offentlig virksomhet. Begge har utfordrende myndighets- og ansvarsområder, og bør vises respekt for den jobben de gjør. Samtidig er det myndighetsområder med stort innslag av skjønsmessige vurderinger, som det også må kunne stilles spørsmål ved. Dette vil jeg tilstrebe å gjøre på en respektfull måte.

Jeg vil i neste kapittel gi en beskrivelse av de funn jeg har gjort i mitt datamateriale. For noen av overskriftene, vil det være flere undertema.

5. Funn

Jeg har i metode-kapitlet presentert ungdommene i datamaterialet, når det gjelder kjønn og alder. Men hvem er han/hun, ungdommen som «eier» vedtaket? Opplysninger om historikken til ungdommene kommer frem i vedtakene om sakens bakgrunn. Jeg har valgt å presentere dem ved å skrive litt om deres familietilhørighet, omsorgs- og oppvekstforhold og om den atferden som har ført til at kommunen fremmet sak. Jeg har videre tatt med opplysninger om de går på skole eller har annet dagtilbud. Hvordan foreldrene stiller seg til kommunens forslag er også beskrevet. Rekkefølgen på presentasjonen er gjort kronologisk, med det nyeste vedtaket først.

5.1 *Hvem er ungdommene?*

Ajdin på 16 år hadde fire plasseringer tidligere, hhv frivillige og akutt plasseringer med tvang. Foreldrene kom til Norge fra Bosnia før han ble født. Ajdin vokste opp først med foreldrene og en storesøster. Far utsatte mor for omfattende vold og trusler, også med barna til stede. Faren ble senere dømt, og deretter utvist fra Norge. Moren etablerte seg på nytt og fikk flere barn. Ajdins atferd handlet om truende og utagerende atferd, vold mot lærer og å ha tatt strupetak på medelev. Det var også trusselsituasjoner i hjemmet, hvor han bl.a. hadde kniv. Det var et omfattende tilrettelagt opplæringstilbud og det fremkom ikke opplysninger om at Ajdin ikke fulgte dette. Mor møtte i fylkesnemnda da saken ble behandlet, og hun delte kommunens bekymring for gutten og mente vilkåret for plassering var oppfylt.

14-åringen Ronny bodde med foreldrene og en søster de første årene. Foreldrene ble skilt og han flyttet mye mellom mor og far. De siste tre årene hadde han ikke kontakt med far. Mor giftet seg på nytt og fikk et barn til. Etablerte seg så på nytt i et tredje forhold. Ronny og hans søster hadde vært under omsorg to år før atferdssaken ble behandlet. Han rømte den gang tilbake til moren gjentatte ganger. Ronny ble tilbakeført etter ti måneder, da man ikke hadde lykkes med å etablere ham i et fosterhjem. Hans atferd handlet om at han hadde fremsatt trusler, utøvde hærverk, knuste vinduer og muntlig trakasserte en lærer. Det var også mistanke om bruk av rusmidler. Det kan se ut som Ronny hadde et skoleopplegg kombinert med utplassering på en praksisplass. Mor møtte i fylkesnemnda, hun støttet ikke kommunens forslag om tvangsplassering.

Felles for de to guttene var at kommunen samtidig med at det ble fremmet sak etter Lov om barneverntjenester § 4-24, også fremmet sak om omsorgsovertakelse. For begge guttene ble det fattet et slikt vedtak. Et vedtak om omsorgsovertakelse er et tvangsvedtak. Formelt bruker det offentlige tvang overfor disse guttene og deres familie med å fatte et vedtak etter denne paragrafen. Det er imidlertid ikke tvang i forståelsen som ligger til grunn for den problemstillingen jeg har valgt.

Eirik hadde vært under omsorg siden han var ett år. Han var nå blitt 17 år. Begrunnelsen for omsorgsovertakelsen var rusmisbruk og vold hos begge foreldrene samt innleggelse i psykiatrien for moren sin del. Moren hadde selv en turbulent oppvekst med tiltak fra barnevernet og flere plasseringer. Eirik bodde i fosterhjem i 13 år. Det kom ikke frem hva som var årsaken til at fosterhjems plasseringen opphørte. Fra han var 14 år og fram til saken ble behandlet, hadde han hatt 12 flyttinger mellom ulike avdelinger i ulike institusjoner. Ved ett tilfelle hadde han gått til angrep på barneverntjenesten, begått hærverk på institusjonen og utstyrt seg med slagvåpen. Eirik var innblandet i mange voldsepisoder, og hadde utfordringer knyttet til rus og vinningskriminalitet. Han hadde på et tidspunkt en tvangsplassering hvor han hadde hatt en positiv utvikling under oppholdet. Atferdsproblemene startet imidlertid på nytt med innbrudd, tyveri, besittelse og bruk av rusmidler m.m. etter avsluttet behandlingsopphold. Eiriks alder var en del av vurderingen som lå til grunn for ikke å benytte tvang på nytt. Han ble beskrevet som skoleflink og med gode ressurser til å få en utdanning. Da atferdssaken ble behandlet møtte Eirik alene med sin advokat. Det hadde ikke lyktes de respektive advokater for hver av foreldrene å oppnå kontakt med noen av dem.

Olav bodde sammen med sine foreldre og en søster fram til han ble akutt plassert før saken ble behandlet. Han hadde utviklet et rusmisbruk over de to siste årene. Han hadde tidligere fått et poliklinisk rusbehandlingstilbud som han hadde avstått. I tillegg til rusmisbruket, utagerte Olav mot faren ved flere anledninger, og kom med trusler til familien, blant annet om at han skulle ta livet av lillesøsteren. Olav hadde ikke kontakt med andre hjelpeinstanser, og det framkommer ikke opplysninger om at han har hatt noe form for utredning, eksempelvis hos Pedagogisk Psykologisk Tjeneste (PPT), Barne og ungdomspsykiatrien (BUP) eller andre. Kontakten med barnevernet ble opprettet på bakgrunn av meldinger fra politiet, og senere skole. Et MST-tiltak hadde vært vurdert og søkt om, men søknaden ble avslått. Olav hadde

droppet ut av skolen og hadde ikke noe dagtilbud. Foreldrene la ikke noen påstand om plassering eller ikke, men overlot til fylkesnemnda å vurdere spørsmålet.

Anita hadde vært under omsorg i 11 år, og bodde det meste av tiden i fosterhjem. Hun hadde hatt en plassering etter § 4-24, men flyttet tilbake til fosterhjemmet etter oppholdet. Hun flyttet videre til en omsorgsinstitusjon etter ca. et halvt år, uten at årsaken til denne flyttingen kom frem. Etter ytterligere ½ år i denne omsorgsinstitusjonen ble Anita akutt plassert i en akuttinstitusjon etter atferdsparagrafen. Det kom i vedtaket lite frem om hennes bakgrunn, både når det gjaldt de fire årene før omsorgsovertakelsen, og når det gjaldt oppveksten i fosterhjemmet. Årsaken til at dette kan være at denne saken gjelder klage over midlertidig vedtak og ikke en ordinær behandling av en atferdssak. Det fremkom ikke noen opplysninger om skolegang eller annen aktivitet på dagtid. Begge foreldrene møtte i fylkesnemnda. Far var enig med kommunen i at vedtaket var riktig, mens mor støttet jenta og ville ha det opphevet.

Amir på 16 år kom under omsorg av det offentlige da han var ni år. Han hadde da bodd sammen med sin mor og to eldre brødre, etter at det ble brudd mellom foreldrene da han var ett år. Foreldrene kom fra Midtøsten ett år før gutten ble født. Faren flyttet tilbake dit, uten at det er tidsangitt i saken. Begrunnelsen for omsorgsovertakelsen var blant annet «store psykiske omsorgsproblemer under sin oppvekst som handler om flyttinger, brudd, åpne konflikter og spenninger mellom omsorgspersoner, om kulturkonflikter, språkproblemer og fremfor alt tilknytningsproblemer» (6, s.1/7). Amir har ikke på noe tidspunkt bodd i et fosterhjem. Første plassering i beredskapshjem varte i ca. en måned. Etter det flyttet han seks ganger mellom ulike omsorgsbaser/institusjoner, før siste «plassering» i et leilighetshotell med oppfølging fra miljøarbeidere. I tillegg til disse «formelle» flyttingene mellom forskjellige baser, bodde Amir i kortere perioder på ulike hotell, og også hos sin advokat.

Fra Amir var 11 år startet en negativ utvikling med utageringer, trusler og vold. Han hadde allerede som 13-åring en plassering etter atferdsparagrafen i ett år. Den negative atferden fortsatte etter plasseringen. Negativ atferd med rus og kriminalitet, aggressiv atferd og angrep på personale med kniv og slagvåpen var en del av hverdagen hans. Avdelinger hvor han bodde ble stengt på dagen pga. hans atferd. Amir hadde droppet ut av skolen. Utover to år, fra han var 9 til 11 år, og fulgte vanlig skolegang, kom det ikke andre opplysninger enn at han ikke fulgte opp skoletilbudet. Moren møtte i fylkesnemnda. Hun delte ikke kommunens forslag til vedtak om plassering uten Amirs samtykke.

Mariah hadde bodd flere år utenfor hjemmet. Det ble vist til åtte plasseringsvedtak. Mariah hadde flyttet mellom ulike tiltak og fire ganger hadde hun flyttet hjem til mor før neste plassering. Foreldrene kom opprinnelig fra «utlandet» (ikke opplysninger om hvilket land) men jenta var født i Norge. Mariah hadde to eldre brødre og en yngre halvsøster. De bodde alle sammen med moren. Barnevernet var inne med hjelpetiltak fra hun var seks til hun var 14 år. Som 15-åring begynte Mariah å utebli fra hjemmet. Hun hevdet å bli utsatt for vold i hjemmet, men mor benektet det. Mariah begynte å ruse seg og oppholdt seg i rusbelastede og kriminelle miljøer. Hun hadde først en plassering i institusjon mot eget samtykke i ett år. Etter to måneder hjemme hos mor, ble hun igjen plassert, først på akuttvedtak, deretter på nytt tvangsvedtak i ett år for andre gang. Begrunnelsen for denne plasseringen var Mariahs tilhørighet til rus og kriminelle miljø, og innrømmelse av rusmisbruk. Det vedtaket som er en del av mitt datamateriale, altså tredje gang det ble fremmet forslag om plassering uten eget samtykke, gjaldt det forlengelse av det andre vedtaket. Mariah hadde ikke noe dagtilbud, hverken skole eller jobb. Mor møtte da saken ble behandlet i fylkesnemnda, og hun var ikke enig i kommunens forslag til vedtak. Det hadde ikke lyktes å få kontakt med faren.

Marius på 16 år og familien hadde hatt utfordringer i store deler av hans oppvekst. Familien hadde hatt kontakt med ulike instanser i hjelpeapparatet siden overgang fra barnehage til skole. Marius hadde tidligere fått diagnosen ADHD og Aspergers syndrom. Diagnosene var senere frafalt, og aktuell diagnose på tidspunktet saken ble behandlet var «*Opposisjonell atferdsforstyrrelse*» (8, s.2/6). Marius hadde tidligere hatt et kortvarig (fire uker) utredningsopphold med samtykke etter Barnevernloven, og et opphold ved et behandlingshjem etter annet lovverk. Siden barnehagealder hadde Marius hatt raseriutbrudd og psykososiale vansker. Det utviklet seg senere til ytterligere aggressiv atferd, og flere volds- og trusseepisoder i hjemmet. Et MST-tiltak som varte i ca. seks måneder hadde positiv effekt. Barneverntjenesten mottok bekymringsmelding vedrørende omsorgssituasjonen til søsteren, på grunn av situasjonen i hjemmet. Marius hadde et kortvarig opphold etter frivillig akuttvedtak og flyttet hjem igjen før akuttvedtaket med påfølgende atferdssak ble behandlet. Marius hadde tilrettelagt skoleopplegg. Det fremkom ikke opplysninger om at han har hatt problemer knyttet til å droppe ut av skolen. Foreldrene støttet kommunes forslag til vedtak.

Den siste av jentene i mitt datamateriale var Line. Hun bodde sammen med sin mor de første fire årene. Det fremkom ingen opplysninger om far. Om morens bakgrunn fortelles at hun

hadde en vanskelig oppvekst, at hun begynte med narkotika i 10-11 års alderen, og med heroin i 16-17 års alderen. Barnevernet var inne i saken fra Line var ett år. Da hun var fire år ble det fattet vedtak om omsorgsovertakelse hvoretter hun flyttet i fosterhjem.

Fosterforeldrene ble skilt da hun var 12 år. Line bodde hos fostermor de neste fem årene. Hun flyttet da til fosterfar hvor hun bodde i ca. ett år. Hennes atferd hadde i ungdomstiden utviklet seg i negativ retning hvor hun var verbalt utagerende, ble tatt for butikknasking og senere begynte å bruke rusmidler. Et MST-tiltak som ble iverksatt da jenta var 15 år hadde positiv effekt. Konklusjon etter utredning hos PPT var at Line slet faglig og hadde problemer i forhold til konsentrasjon og oppmerksomhet. Utredning hos BUP «indikerte grad av vansker innen ADHD-spekteret og innenfor kognitive forutsetninger på språkområdet». Line begynte med rusmidler, hun oppholdt seg i belastede miljøer og hadde droppet ut av skolen. Mor møtte i fylkesnemnda, og støttet kommunens forslag til vedtak. Moren viste til sine egne erfaringer og var redd for at Line skulle gjøre de samme feilene som moren selv hadde gjort.

For å sammenfatte presentasjonen kan vi si at ungdommene i mitt datamateriale over tid har vist en bekymringsfull atferd. Fire ungdommer var under offentlig omsorg, en hadde langvarige plasseringer utenfor hjemmet, to bodde hjemme med foreldre og søsken mens det ble fattet vedtak om omsorgsovertakelse for to gutter.

Fem av ni hadde ikke, eller fulgte ikke opp i forhold til skole- eller dagtilbud. Fire ungdommer hadde et tilrettelagt opplegg som de fulgte opp. Begge foreldrene møtte i fylkesnemnda for de to ungdommene som bodde hjemme. Ett foreldrepår delte kommunens bekymring for ungdommen, men ville ikke ta stilling til forslaget til vedtak. For den andre ungdommen støttet foreldrene kommunens forslag om at gutten måtte plasseres på tvang. Av de andre syv ungdommene, var det kun en som hadde foreldre hvor begge møtte. En ungdom møtte alene, uten hverken mor eller far til stede. For de resterende fem ungdommene, møtte mødrene opp. Fedrene var fraværende i ungdommenes liv. To av mødrene delte kommunens forslag til vedtak, mens tre ikke ønsket at deres barn skulle plasseres.

Fra denne presentasjonen av ungdommene, skal jeg nå gå over til å se på fylkesnemndas juridiske vurderinger.

5.2 Det juridiske grunnlaget for fylkesnemndas vurderinger

Det er etter lovbestemmelsen som er gjengitt på side 21-22 fylkesnemnda skal vurdere og fatte vedtak av de saker, som fremmes av kommunen. Fylkesnemnda må finne at ett eller flere av de tre vilkårene «*Alvorlig eller gjentatt kriminalitet*», «*vedvarende misbruk av rusmidler*» eller «*på annen måte*» er oppfylt for at det kan fattes et vedtak. Særskilte regler gjelder for klagebehandling av akuttvedtak og for forlengelse av et vedtak. Det skal jeg komme tilbake til. Før jeg presenterer de funn jeg har gjort, kan det være hensiktsmessig å få en oversikt over kommunes «påstandsgrunnlag» i de enkelte sakene. Med påstandsgrunnlag menes hvilket/hvilke av de tre vilkår kommunen mente var oppfylt, som grunnlag for at fylkesnemnda skulle fatte et vedtak om plassering mot ungdommens eget samtykke. For å finne påstandsgrunnlaget i den enkelte sak har jeg brukt hele vedtaket som grunnlag, ikke bare den siste delen om fylkesnemndas vurderinger, jfr. metodekapittelet.

Ajdin:	§ 4-24, annet ledd – «på annen måte» (+ omsorgsovertakelse etter § 4-12)
Ronny:	§ 4-24, annet ledd – «på annen måte» (+ omsorgsovertakelse etter § 4-12)
Eirik:	§ 4-24, annet ledd – «gjentatt kriminalitet» og «på annen måte»
Olav:	§ 4-24, annet ledd – «vedvarende misbruk av rusmidler»
Anita:	§ 4-25, klage over midlertidig vedtak.
Amir:	§ 4-24, annet ledd – «på annen måte»
Mariah:	§ 4-24, forlengelse av tidligere vedtak (+ klage over midlertidig vedtak)
Marius:	§ 4-24, annet ledd – «på annen måte»
Line:	§ 4-24, annet ledd – «på annen måte»

Jeg vil her legge frem de funn jeg har gjort i mitt datamateriale, om hvilke juridiske vurderinger fylkesnemnda har lagt til grunn, når de velger ikke å bruke tvang overfor ungdommene. Sakene presenteres etter lovens rekkefølge på de tre vilkår.

5.2.1 Vilkåret om – «ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet»

Det var kun i forhold til Eirik at kommunen hadde påberopt alvorlig eller gjentatt kriminalitet, som ett av to vilkår. Fylkesnemnda vurderte at vilkåret var oppfylt. En konsekvens av det kunne være at Eirik ble plassert mot sin vilje, altså med tvang, til behandling. Fylkesnemnda ga uttrykk for at hans atferd var «...svært skadelig for ofrene og også for «Gutten» selv» (3, s. 7/8) og at det måtte en endring til i hans fungering. Når fylkesnemnda til tross for dette ikke fattet vedtak om plassering, kan vi se at de har vurdert andre forhold som viktigere enn det juridiske perspektiv. Begrunnelsen blir nærmere beskrevet i avsnitt om fylkesnemndas vurdering av ungdommens behov. Det som imidlertid kan trekkes frem her var fylkesnemndas vurdering av Eiriks forklaring for nemnda. Det ble vist til at han hadde gitt uttrykk for at den nye institusjonen han skulle plasseres ved ikke var egnet for ham, «Nemnda har imidlertid ingen tro på at en ny tvangsplassering nå, på et sted som «Gutten» sier er uegnet for han, vil føre til annet enn nye rømminger og nye kriminelle handlinger» (3, s. 7/8). To andre forhold som kan ha vært medvirkende til fylkesnemndas vurdering om ikke å besluttet tvang, kan være at Eirik allerede hadde vært plassert ett år på samme paragraf tidligere og at han nærmet seg myndighetsalder. Kommunen som fremmet saken, mente videre at vilkåret: «på annen måte» også var oppfylt. Det fremkom ikke noen drøfting eller konklusjon i vedtaket knyttet til det vilkåret.

5.2.2 Vilkåret om – «vedvarende misbruk av rusmidler»

For Olav var vedvarende misbruk av rusmidler årsak til at saken ble fremmet for fylkesnemnda. Fylkesnemnda viste i sine vurderinger til Olavs egen forklaring for nemnda, om omfang og hvor lenge han hadde brukt rusmidler. Olav var 16 år og han hadde brukt rusmidler jevnlig i over to år. Fylkesnemnda gjorde flere vurderinger på bakgrunn av hans egen forklaring. To eksempler på dette er: «Dette tyder etter fylkesnemndas vurdering på at rusproblemene er betydelige, og større enn han selv innser og er villig til å innrømme» og videre: «Frekvensen på hans befatning med brukerutstyr kan tyde på at hans bruk er mer omfattende enn det forklaringen tilsier...» (4, s. 5/6). Fylkesnemnda hadde Olavs alder med som et grunnlag i den juridiske vurderingen, da de konkluderte med at vilkåret om vedvarende misbruk av rusmidler var oppfylt.

Til tross for at fylkesnemnda fant at vilkåret var oppfylt for både Eirik og Olav, fattet de ikke vedtak om å plassering. Som den eneste i mitt datamateriale var det dissens i avgjørelsen som gjaldt Olav. Flertallet fant det ikke dokumentert at hjelpetiltak ville være nytteløse, noe som uttrykkes på følgende måte:

Flertallet antar at omfattende og tilpassede hjelpetiltak vil kunne bidra til å få Gutt til å innse hvilken retning livet hans er i ferd med å ta, og derigjennom til å forstå at han må endre atferd. Han innser ikke selv alvoret i situasjonen, er i liten grad interessert i å endre sin livsførsel, og tiltakenes primære mål må være å få ham motivert for endring.

Mindretallet hadde en annen vurdering:

...vurderer at Gutt ikke har forstått alvoret i situasjonen, og at han ikke er motivert for å endre sin livsførsel. Det er ingenting ved hans forklaring eller væremåte for øvrig som tilsier at han nå er kommet til et veiskille, og har et oppriktig ønske om å bli rusfri. Han bagatelliserer rusingen og ønsker at bruk av cannabis skal legaliseres. Etter fylkesnemndas mindretall sin vurdering vil fortsatte forsøk med frivillige tiltak nå være nytteløse. Det er derfor nødvendig med tvangsbehandling på institusjon. (4, s. 6/6)

Jeg har tidligere vært inne på at avgjørelser om hvorvidt det bør benyttes tvang overfor ungdom kan være en vanskelig vurdering. I dette eksempel kan vi se at det også innad i en fylkesnemnd kan være ulike vurderinger.

Rusmisbruk var tema i flere saker. Men siden det ikke var kommunens påstandsgrunnlag, skal vi komme tilbake til dem nedenfor når vi ser nærmere på hva som ligger i «på annen måte».

5.2.3 Vilkaåret om - «På annen måte»

Vilkaåret «på annen måte» var påberopt i seks av ni saker. I fem av dem som det eneste påstandsgrunnlaget. Det var helt klart det mest anvendte vilkaåret kommunen la til grunn for å fremme saken.

I de fleste av vedtakene innledes fylkesnemndas vurdering med å vise til det juridiske grunnlaget for det vedtak som skal fattes. De fleste som vurderte saker knyttet til vilkaåret «på annen måte» viste i tillegg til forarbeiderne til loven:

Når det gjelder alternativet alvorlige atferdsvansker «på annen måte», gir verken loven selv eller dens forarbeider konkrete holdepunkter for hva som skal legges inn i dette. Det beskrives «annen form for utpreget normløs atferd» og videre som alvorlig atferdsproblem som «prostitusjon og manglende tilknytning til normalt livsmønster for barn i tilsvarende aldersgruppe, slik man kjenner det for eksempel for de såkalte gatebarna». Det må således legges til grunn at ungdommen må ha vist en sosialt sett massiv negativ atferd. (1, s. 5/6)

Fylkesnemnda fant grunn til bekymring for atferden til både Ajdin og Ronny. Det var imidlertid ingen av de to vedtakene som drøftet nærmere begrepet «på annen måte» knyttet til vurderinger av bevisene. For Ajdin fant fylkesnemnda «ikke grunn til å ta endelig stilling til om det er riktig å betegne Sønns problemer som omfattende atferdsvansker i den forstand som begrepet er benyttet i Barnevernloven § 4-24» (1, s. 6/6). For Ronny var konklusjonen: «Fylkesnemnda finner således ikke bevist at Gutt har alvorlige atferdsproblemer» (2, s. 8/11).

Vedtaket til Amir skiller seg ut ved at det i første setning i fylkesnemndas vurdering ble vist til «barnets beste» (§ 4-1) som grunnlag for å iverksette tiltak. Deretter fulgte et avsnitt med henvisning til lovgrunnlaget § 4-24 og så konklusjonen på vedtaket. «Fylkesnemnda mener det er sannsynlig at Gutt fortsatt har alvorlige atferdsvansker...» (6, s. 5/7), men fant ikke at behandlingskriteriet var oppfylt. Amir hadde vært tvangsplassert tidligere, og fylkesnemnda mente ikke en ny plassering på tvang ville være til hans beste. Vedtaket bar i liten grad preg av «juridisk» språkbruk. Ord som «bevis» og «sannsynliggjort» fantes ikke i vurderingen, mens uttrykket «kom frem» ble brukt flere ganger, der fylkesnemnda viste til ulike forklaringer. Videre var flere beskrivelser av Amir, og vurderinger knyttet til hva fylkesnemnda mente han hadde behov for. Som det eneste vedtaket hadde fylkesnemnda henvisninger til betydning av etablerte gode relasjoner til personer både i formelt og uformelt nettverk.

I sterk kontrast til dette vedtaket var vedtaket til Marius, hvor juridisk språkbruk var dominerende. Fylkesnemnda viste til at det avgjørende for deres vurdering var om Marius som følge av sine problemer hadde utvist alvorlige atferdsproblemer. Ordet «bevis» ble brukt ved syv anledninger. To eksempler var dette: «Nemnda finner det bevist at Gutt har vist en utagerende, voldelig, truende og farlig atferd i hjemmet», samt «Nemnda finner det bevist at Gutt har vist utagerende og negativ atferd, spesielt i hjemmet hvor det har vært flere tilfeller av voldsutøvelse mot foreldrene, alvorlige trusler, bruk av våpen og til dels store materielle ødeleggelser» (8, s. 5/6). Det ble vist til flere forhold. Blant annet så fylkesnemnda svært

alvorlig på en episode hvor Marius i en offentlig sammenheng hadde slått til sin far flere ganger. De mente imidlertid ikke at det var ført bevis for «negativ atferd den siste tiden». På den bakgrunn «... finner nemnda at barneverntjenesten ikke har ført bevis for at Gutt har vist massiv negativ atferd. Han har heller ikke manglende tilknytning til normalt livsmønster for ungdom på hans alder». Vedtakene til Amir og Marius er svært ulike både når det gjelder formulering, vektlegging og konsekvenser av bevis, samt hvilket perspektiv som er vektlagt.

Også for Line ble vilkåret «på annen måte» påberopt. I tillegg til at fylkesnemnda gjorde en vurdering av at vilkåret for å benytte tvang ikke var oppfylt, gjorde de en vurdering knyttet til Lines alder. Saken om plassering i institusjon uten eget samtykke ble behandlet i fylkesnemnda to dager før hun fylte 18 år. Fylkesnemnda viste til Barnevernloven med kommentarer av Ofstad og Skar, hvor det står «... må det ansees å være i strid med bestemmelsens formål å fatte vedtak om tvangsplassering av en ungdom svært kort tid før vedkommende fyller 18 år» (9, s. 4/5). Fylkesnemndas la da til grunn at det kun kunne gjøres i mer ekstreme tilfeller, der man ikke så noen annen løsning for å «redde» ungdommen. Lines problemer lå innenfor områdene skoleskulk, hun oppholdt seg i belastede miljøer og hun ruste seg. Fylkesnemnda vurderte at det samlet sett var all grunn til bekymring for Lines atferd, men likevel ikke så alvorlige at de kunne konkludere med at hun hadde «utpreget normløs atferd» eller «massiv negativ atferd» som er kravet for at vilkåret «på annen måte» skal være oppfylt.

Det som kan være interessant å merke seg i denne sammenhengen, er hvordan fylkesnemnda vurderte Lines rusmisbruk. Ett av de spørsmål jeg stilte innledningsvis, var «hvor mye er vedvarende misbruk av rusmidler?» Line var 18 år, minus to dager. Vi ser av følgende at fylkesnemnda blant annet la hennes egen forklaring om omfanget av rusmisbruket til grunn for deres vurdering:

Når det gjelder rusmisbruk, har Jenta forklart at hun forsøkte hasj første gang i julen 07, [ca. ½ år tidligere, min tilføyelse] og at hun deretter har røkt hasj ca. 4-6 ganger. Videre prøvde hun amfetamin første gang i februar 08, og har nå tatt dette rusmiddelet ca. 7-8 ganger, i hovedsak på fester. Mor til Jentas tidligere kjæreste har i tillegg opplyst at, ifølge sønnen, bruker Jenta hasj innimellom. Dessuten brukte hun såpass mye amfetamin over en tre ukers periode at han ble bekymret. Tatt i betraktning at Jenta også nylig bestilte hasj, jf. sakens forhistorie, finner nemnda det trolig at rusmisbruket er større enn det hun har oppgitt. Likevel har det ikke fremkommet noe som tyder på at hun har et omfattende rusmisbruk, men mer at hun er i startfasen. (9, s. 4/5)

Sammenligner vi denne vurderingen, uavhengig av påstandsgrunnlaget, med vurderingen fylkesnemnda gjorde i forhold til Olav som fylte vilkåret om «vedvarende misbruk av rusmidler», kan vi se at et halvt års rusmisbruk betegnes til å være i startfasen for Line på 18 år, - som har ruset seg på hasj og amfetamin ved flere anledninger, mens det å røyke hasj i to år, ble vurdert som vedvarende misbruk når det gjaldt Olav på 16 år.

5.2.4 Vurderinger knyttet til forlengelse av opphold, samt til klagebehandling av midlertidig vedtak

Det ene av de to gjenværende vedtakene i datamaterialet gjaldt klage på et midlertidig vedtak, mens det siste gjaldt både klage på midlertidig vedtak og forslag om forlenget plassering. Et midlertidig vedtak som fattes av barnevernadministrasjonen leder eller påtalemyndigheten skal godkjennes av fylkesnemnda snarest og senest innen 48 timer. Det aktuelle vedtaket ble godkjent. Anita klaget på vedtaket. Det vedtaket som utgjør en del av mitt datamateriale ble dermed det vedtak fylkesnemnda fattet etter at klagen var behandlet.

De opplysninger som forelå om Anitas atferd på det tidspunkt det midlertidige vedtak ble fattet, ga fylkesnemnda grunnlag for å godkjenne vedtaket. Da klagen ble behandlet ble hennes egen forklaring blant annet lagt til grunn. Anita forklarte at hennes tidligere uttalelser om omfanget av rusmisbruket var sagt for å provosere. Fylkesnemnda drøftet også andre forhold knyttet til hennes totale situasjon, og var «enig med barneverntjenesten i at Jentes situasjon var bekymringsfull, men mener det ikke er sannsynliggjort at hun har vist så alvorlige atferdsvansker at vilkårene i Barnevernloven § 4-24 første ledd kan anses oppfylt» (5, s. 4/4).

Det eneste vedtaket i mitt datamateriale som gjaldt forlengelse av plassering var vedtaket til Mariah. Videre var hun den eneste som hadde vært plassert på samme paragraf ved to tilfeller tidligere. Som grunnlag for vurdering om videre plasseres på tvang eller ikke viste fylkesnemndas til loven og forarbeiderne:

Fylkesnemnda legger til grunn at forutsetningen for en slik forlengelse er at ungdommen fortsatt har et behandlingsbehov, og at den institusjonen som skal forestå behandlingen er materielt og faglig i stand til å tilby barnet tilfredsstillende hjelp sett i forhold til formålet med plasseringen. Det stilles i bestemmelsen ikke vilkår om at barnet har alvorlige atferdsvansker på forlengelsestidspunktet. I

forarbeiderne til bestemmelsen fremgår at begrunnelsen for adgangen til forlengelse er at enkelte behandlingstilbud må foregå over lengre tid for å gi positive resultater. Dette tilsier at forlengelse bør begrenses til tilfeller der den tidligere vedtatte behandlingen er godt i gang, og ungdommen ser ut til å nyttiggjøre seg behandlingen. (7, s.7/8)

Det som kan være interessant å se på i denne sammenheng, var hvordan fylkesnemnda vurderte hvorvidt Mariah nyttiggjorde seg behandlingen, og om den kunne sies å være godt i gang. Partene syntes enig om at det var noe fremgang i forhold til hennes atferd, samtidig som det ikke var enighet om hvorvidt bedringen skyltes opplegget ved institusjonen eller andre forhold. Fylkesnemnda hadde i sitt forrige vedtak lagt noen forutsetninger til grunn, blant skulle Mariah ha tilbud om skolegang / dagtilbud, psykiatrisk eller psykologisk behandling og kontakt med jevnaldrende ungdom. Ingen av disse forutsetningene var fulgt opp etter ett år. Et annet forhold vedtaket pekte på var knyttet til at det kunne være ulike synspunkt også blant fagpersoner, om det burde benyttes tvang overfor ungdom eller ikke. Følgende kan være et eksempel på det: «Psykiater 7 synes å mene at jentas prognose er generelt negativ, men at den er bedre ved fortsatt plassering enn ved opphør av den» (7, s. 7/8). Fylkesnemnda begrunnet videre sin vurdering for ikke å fortsette å bruke tvang overfor Mariah på følgende måte:

Nemnda antar for sin del at jenta vil ha behov for omfattende hjelp og behandling i lang tid fremover. Et fortsatt behandlingsbehov gir imidlertid ikke grunnlag for å forlenge plasseringen i Z, avdeling M, ytterligere. Til det har behandlingen så langt ikke gitt de nødvendige resultater. Når dette ses i sammenheng med at jenta har mistrikket sterkt under hele oppholdet og overhodet ikke gir uttrykk for noen motivasjon for videre behandling, er det liten grunn til å tro at fortsatt tvangsbehandling vil være hensiktsmessig. (7, s. 7/8)

Fylkesnemndas konklusjonen ble at behandlingen ikke kunne sies å være godt i gang, eller at Line nyttiggjorde seg av tiltaket. I tillegg til en vurdering av at forutsetningen for videre plassering rent juridisk ikke er til stede, er det også interessant å merke seg at fylkesnemnda underbygger det med Lines egen forklaring og manglende motivasjon og trivsel.

5.3 Vurderinger knyttet til bakgrunnen for ungdommens atferd

I tillegg til juridisk vurdering knyttet til om vilkårene for å fatte et tvangsvedtak for ungdommen var oppfylt eller ikke, var det to andre tema som kjennetegnet fylkesnemndas vurderinger. Det ene var at flere av vedtakene inneholdt en vurdering av hva som kunne være

bakgrunnen for den atferden ungdommen viste. I noen vedtak var fylkesnemnda direkte og brukte begrepet «årsak», mens det i andre kom frem ulike drøftinger knyttet mulige bakenforliggende forhold i ungdommens situasjon. Det andre var at fylkesnemnda på ulike måter ga uttrykk for hva de mente ungdommene hadde behov for.

Jeg skal nå først trekke frem de sakene hvor fylkesnemnda kommer med vurderinger knyttet til den atferden ungdommene viste. For flere av ungdommene vurderte fylkesnemnda omsorgssvikt / omsorgsbetingelser til å være årsaken til at ungdommen viste alvorlige atferdsvansker. Jeg fant i varierende grad vurderinger knyttet til ungdommens bakgrunn i seks-åtte av ni vedtak. I seks av vedtakene kom dette tydelig frem, mens det i to vedtak var nevnt i vurderingen, uten å gå i dybden på å beskrive bakgrunnen.

Fylkesnemnda kom ikke direkte inn på omsorgssvikten som forklaring på Ajdins atferd, men de viste til at det var fattet vedtak om omsorgsovertakelse. Med det har de allerede vurdert at den omsorgen gutten hadde ikke var god nok. Det de imidlertid pekte konkret på var at Ajdins vansker kunne være av kognitiv art, kanskje medfødte, samt at årsaken til hans atferd kunne være at forholdene ikke var lagt til rette utfra hans kognitive fungering.

Fylkesnemnda hadde to konkrete vurderinger som viste til omsorgssvikten når det gjaldt Ronny. De vurderte hans atferd til å være et resultat av den omsorg han hadde fått. Fylkesnemnda delte kommunens syn på at Ronnys utvikling over en periode hadde vært bekymringsfull. «Fylkesnemnda forstår denne utviklingen ikke som et resultat av et atferdsproblem, men som et resultat av at mors samliv med Samboer C ble brutt og at Gutt ble involvert i konflikter mellom dem» (2, s. 8/11).

Mens fylkesnemnda vurderte at årsaken til Ajdin og Ronnys atferdsvansker kunne være knyttet til den omsorgen de hadde hos biologisk mor, var forhold knyttet til omsorgsbetingelser vurdert i flere saker.

Fylkesnemnda vurderte at Eiriks atferd ikke var et uttrykk for omsorgssvikt fra hans biologiske foreldre. De mente imidlertid at kommunen ikke hadde ivaretatt sitt omsorgsansvar tilfredsstillende gjennom lange perioder, etter hans fosterhjem ble avviklet. Eirik hadde flyttet mye i løpet av de 3 siste årene. En oversikt i vedtaket viste 12 ulike plasseringer.

Fylkesnemnda uttrykte det på denne måten:

... fremsto de mange plasseringene som gutten har hatt som helt uoversiktlige. Nemnda oppfatter det slik at kommunen, tross i sitt omsorgsansvar for «Gutten», ikke engang selv har oversikt over hvor gutten har bodd, når de forskjellige plasseringene har skjedd eller varigheten av disse. (3, s. 7/8)

I motsetning til de vedtak hvor fylkesnemnda pekte på forhold knyttet til omsorgen ungdommene hadde fått, eller til andre hjemmeforhold som bakgrunn for den atferden ungdommen viste, ble det for Olavs del pekt på hans egne valg, som en forklaring på hans atferd. «Gutt har i stedet valgt å leve på siden av samfunnet, og etter som tiden går vil han få stadig større problemer med å tilpasse seg en normal tilværelse. Han har i dag stø kurs mot et liv som rusmisbruker og kriminell». Og senere i vurderingen: «Han innser ikke selv alvoret i situasjonen, er i liten grad interessert i å endre sin livsførsel, og tiltakenes primære mål må være å få ham motivert for endring» (4, s. 5-6/6). Det ble i fylkesnemndas vurderinger flere ganger vist til Olavs ressurser og hans forutsetninger for å klare et normalt samfunnsnivå. Disse ble vurdert som gode. Vi ser altså i dette tilfelle, at ansvaret for atferden legges hos Olav selv, og at «årsaken» til atferden vurderes som et bevisst valg. Ansvaret for atferden plasseres dermed hos han selv, og hans valg om hvordan han vil leve. Olavs foreldre ble beskrevet som ressurssterke voksne, som hadde gjort en stor innsats for å hjelpe sønnen. «Det er også slik foreldrene har fremstått i fylkesnemnda, og potensialet i deres bidrag til å få sønnen på rett spor bør ikke undervurderes» (s. 6/6). I den grad hans foreldre er nevnt, er det med positive ord og vurderinger.

Anita klagde på et akuttvedtak. Mye tydet ifølge fylkesnemnda på at institusjonen hun tidligere hadde bodd på, ikke hadde vært egnet til å ivareta hennes behov. Anita hadde ikke vist noen form for atferdsvansker, etter hun flyttet til en ny institusjon.

For Amir viste fylkesnemnda til mulige årsaker til hans atferd at han hadde «...dårlig omsorgsmessig ballast fra sin mor» og deretter mange flyttinger innen ulike institusjoner. Fylkesnemnda omtalte det som «...institusjonssvikt har ført til omsorgssvikt» (6. s. 5/7). Amir hadde vært under offentlig omsorg i ca. syv år. Fylkesnemnda vurderte videre flere brudd i relasjoner Amir hadde hatt til miljøpersonale, samt manglende kontinuitet, som uheldige for ham.

I et tidligere vedtak hadde fylkesnemnda vurdert en mulig bakgrunn til Mariahs problemer:

Problemene synes å ha en klar sammenheng med hjemmeforholdene og en alvorlig pågående konflikt mellom jenta, mor og hennes eldre brødre ... Jenta har på den annen side gjentatte ganger tatt kontakt med hjelpeapparatet med påstander om at hun har blitt slått og lugget, både av mor og brødrene. Mor har blitt trodd av hjelpeapparatet når hun har benektet at det har forekommet mishandling. (7, s. 2/8)

Det at fylkesnemnda ikke vurderte andre forhold knyttet til Mariahs bakgrunnen på tidspunktet saken ble behandlet, kan ha sammenheng med at det i hovedsak var vurderinger knyttet til hvorvidt hun nyttiggjorde seg tiltaket.

For Marius uttrykte fylkesnemnda at det ikke var nødvendig å ta stilling til årsaken til hans atferd:

Ved vurdering av om grunnvilkåret i § 4-24 er oppfylt er årsaken til Gutts problemer underordnet. ... Ut fra bevisføringen finner nemnda det sannsynliggjort at Gutts negative atferd i hjemmet var en reaksjon på problemer i hjemmemiljøet. Hva som er årsaken til problemene i hjemmet har ikke nemnda grunnlag for å ta stilling til, og det er heller ikke nødvendig for nemnda å ta stilling til årsaken. (8, s. 4-5/6)

På denne måten presiserte fylkesnemnda i vedtaket at årsaken til Marius sin atferd var underordnet og at det ikke var nødvendig å ta stilling til årsaken. Presiseringen i vedtaket står i sterk kontrast til de øvrige vedtakene i datamaterialet, hvor samtlige vedtak i mer eller mindre grad har med hypoteser eller vurderinger av årsaker/årsaken til at ungdommen har utviklet atferdsproblemer.

For Line gjorde fylkesnemnda følgende vurdering av årsaken til hennes atferd:

Kombinert med at hun også trolig har en genetisk sårbarhet i forhold til rusmidler, tilsier dette at situasjonen er alvorlig. ... måten jenta ble møtt på hjemme, [fosterhjemmet, min tilføyelse] kunne være noe av årsaken til hennes væremåte. Etter nemndas vurdering kan Jentas atferd i hjemmet dermed like gjerne være en reaksjon på jentas totale situasjon, enn et symptom på atferdsvansker. (9, s. 4/5)

Vi kan av vedtakene se at det ikke kun er omsorgsbetingelser knyttet til den omsorgen barn og ungdom får av biologiske foreldre som kan ha mangler, men også den omsorgen det offentlige har mulighet til å gi noen av de mest utsatte barn og ungdommer i samfunnet vårt. Jeg skal komme tilbake til dette i siste kapittel.

Olav og Marius bodde sammen med foreldre og søsken. I bakgrunnsopplysningene kom det frem at atferden til guttene preget hele familien. Konflikter, utageringer hjemme med ødeleggelse av gjenstander, vold mot foreldrene og trusler mot foreldre og søsken er beskrevet. Olav hadde blant annet truet med å ta livet av søsteren. For Marius fant fylkesnemnda: «det bevist at Gutt har vist en utagerende, voldelig, truende og farlig atferd i hjemmet» (8, s. 5/6). Barneverntjenesten mottok bekymringsmelding knyttet til situasjonen i familien, spesielt søsterens omsorgssituasjon. Falck (2006, s. 125) viste til at det var «enklere for fylkesnemnda å si nei til tvangsplassering» der ungdommen bodde sammen med samboende/gifte foreldre, enn når de bodde sammen med en av foreldrene. Selv om mitt datamateriale utelukkende gjelder saker hvor kommunen ikke fikk medhold, var det Olav og Marius som fortsatt skulle bo hjemme med begge foreldrene og søsken. Sett ut fra et familieperspektiv vil den negative atferden til guttene påvirke hele familien, noe som også kom frem i sakens bakgrunn, om trusler og bekymringsmelding. I saker som gjelder tvangsplassering etter atferdsparagrafen, er det imidlertid utelukkende vurderinger av hvorvidt vilkårene om plassering er til stede eller ikke som har betydning. Hvordan situasjonen i familien har vært og kommer til å bli etterpå, er ikke et tema i denne sammenheng.

5.4 Fylkesnemndas vurdering av ungdommens behov

Den tredje av kategoriene handler om at fylkesnemnda i de fleste av vedtakene kommer med vurderinger knyttet til hva de mente ungdommen hadde behov for. Det kom til uttrykk på ulike måter. Et tema som gikk igjen i flere saker var knyttet til ungdommenes omsorgsbetingelser. En annen vurdering fylkesnemnda gjorde var knyttet til behov for utredning og/eller behandling.

5.4.1 Behov knyttet til omsorgsbetingelser

«...en langsiktig plassering i stabile omsorgsbetingelser som kan gi ham den graden av stabilitet og forutsigbarhet som han trenger for å fungere optimalt ...» og «...omfattende tiltak for å sikre en best mulig fungering i forutsigbare og stabile omsorgsrammer» (1, s. 6/6) var formuleringen fylkesnemnda brukte i sin vurdering av Ajdins behov til framtidige omsorgsbetingelser. Noen av de samme vurderingene gjaldt Ronny. Her vurderte fylkesnemnda at «...det behov Gutt har er å få klare og tydelige grenser og en

utviklingsstøttende omsorg ...», noe de mente hadde vist seg ved tidligere plassering. Videre kom det frem at: «...så lenge Gutt har tydelige omsorgspersoner og grenser så fungerer han godt og er i stand til å utnytte sine ressurser» (2, s. 8/11). For både Ajdin og Ronny vurderte fylkesnemnda at deres behov for hjelp og tiltak ville være ivaretatt gjennom en omsorgsovertakelse og at en plassering i institusjon ville gi dem de grenser, rammer og den stabilitet de hadde behov for.

Mens vedtak og tiltak Ajdin og Ronny ble i form av omsorgsovertakelse, kom det frem i andre vedtak at tiltak i «offentlig omsorg» ikke alltid i seg selv forebygget utvikling av atferdsproblemer. Flere av ungdommene var under offentlig omsorg og hadde vært det til dels lang tid, henholdsvis 7; 11; 12 og 16 år. At plasseringene hadde vart fra syv år og oppover, viser at en omsorgsovertakelse og endring av omsorgsbetingelser og –rammer i seg selv ikke var tilstrekkelig for å forhindre utvikling av atferdsvansker. Tre av ungdommene hadde i tillegg tidligere en tvangsplassering etter atferdsbestemmelsen.

Fylkesnemnda vurderte for Eirik at omsorgsansvaret i perioder ikke var tilfredsstillende ivaretatt. Hans behov ble vurdert til å være knyttet til å få en dialog og et samarbeide med ham, for å finne et nytt, egnet plasseringsalternativ. Et poeng her var Eiriks alder, - han nærmet seg myndighetsalder. Uten at fylkesnemnda bruker begreper knyttet til omsorgsbetingelser, har de vurderinger rundt framtidig plassering ved at: «Nemnda vurderer det som nødvendig og til beste for «Gutten» at plasseringen som skjer nå gjøres i samråd med han» ... «og det må bli en gjensidig dialog mellom han og barneverntjenesten» (3, s. 7/8).

Det var imidlertid ikke bare for disse ungdommene fylkesnemnda vurderte ungdommens behov i forhold til omsorgssituasjon. Dette var et gjennomgående tema også for Olav, hvor det ikke var snakk om offentlig omsorg. Olav skiller seg ut på flere områder. For det første kan det se ut som han kun var kjent for barneverntjenesten i ca. et og et halvt år da saken ble behandlet. Det er kort tid, i forhold til de andre sakene som utgjør datamaterialet. For det andre fant fylkesnemnda at kriteriet om «vedvarende misbruk av rusmidler er oppfylt». Det var videre den eneste saken hvor det var dissens i avgjørelsen til fylkesnemnda. Noen av de samme omsorgsbegreper er brukt, som vi så i tidligere vedtak, og med samme «tyngde»:

...vurdering vil Gutt fremover være i behov av sterke og forutsigbare rammer, tett oppfølging og at gode og trygge voksne nå tar ledelsen i hans liv ... Et slikt tiltak [MST, min tilføyelse] vil kunne bidra

til å styrke foreldrenes kompetanse som omsorgsgivere, slik at de blir bedre i stand til å sette de grenser og være de trygge voksne som Gutt trenger. (4, s. 6/6)

Uten at fylkesnemnda vurderte foreldrenes mulighet til å gi den omsorgen de pekte på at Olav hadde behov for, ga de uttrykk for at barneverntjenesten på nytt måtte vurdere om det var behov «for en tvangsplassering på institusjon for ungdom med alvorlige atferdsvansker» (4, s. 6/6), dersom det ikke ble en snarlig og varig positiv utvikling.

Det er ett eksempel til på at fylkesnemnda vurderte ungdommens behov knyttet til omsorgsforhold, uten at de har brukt begreper som «stabil; trygge voksne; rammer; kontinuitet i omsorgen m.m.» slik vi så det tidligere. Dette gjelder Anita. Her ble det vist til at en institusjon hun tidligere hadde bodd på, ikke var egnet til å ivareta hennes behov, mens det etter fylkesnemndas vurdering var tilfelle der hun bodde nå. Det at fylkesnemnda uttrykte seg annerledes om Anitas behov når det gjaldt framtidig plasseringsalternativ kan ha sammenheng med hennes alder.

Amir hadde manglet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen, som fylkesnemnda uttrykte at han hadde et stort behov for. Eirik hadde hatt mange flyttinger innen ulike offentlige omsorgstiltak, med sviktende omsorg og oppfølging fra tiltakene. Fylkesnemnda pekte i saken på at «institusjonssvikt har ført til omsorgssvikt» (6, s. 5/7). Det er det eneste vedtaket hvor ordet «relasjon» fremkommer. I sakens bakgrunn ble det vist til «...Gutt viste varierende fungering hva gjaldt relasjoner til sine omsorgspersoner på C» ... «Etter hvert i oppholdet forbedret dette seg og gutten fungerte forholdsvis godt frem til ...» (s. 2/7). Også ved en senere plassering et annet sted, er relasjonelle forhold beskrevet. «...den miljøarbeider gutten hadde mest med å gjøre og som gutten følte mest tilknytning til...» ble sagt opp med umiddelbar virkning. «Gutten ble lei seg og reagerte med å utebli fra tiltak J» (s. 3/7). I vurderingen kan vi lese at det er viktig:

...at Gutt får opprettholde relasjonene til de miljøarbeiderne han har ... Det vil ikke være til Gutts beste å flytte fra det nettverket som er etablert rundt ham nå, både de miljøarbeiderne han over tid har etablert en relasjon til og støtteapparat for øvrig. (s. 6/7)

Jeg fant det interessant å se hvordan fylkesnemnda for Amir vektla betydningen av hans relasjoner til personer rundt seg når de vurderte «barnets beste». Også på et annet punkt vurderte fylkesnemnda Amirs behov, nemlig ved at kommunen samtidig med atferdssaken

fremmet forslag om at omsorgen ble opphevet, dersom man ikke fikk medhold til plassering. Fylkesnemnda fant ikke at vilkåret for tilbakeføring var oppfylt, og at Amir fortsatt hadde behov for et offentlig omsorgstiltak.

Mens vi til nå har sett eksempler på at fylkesnemnda ved flere anledninger har beskrevet *manglende* omsorg for ungdommene, er det motsatte tilfelle for Line som var under offentlig omsorg. Fylkesnemnda støttet barneverntjenestens vurdering om at den institusjonen hun bodde på var godt egnet til å ivareta hennes behov. Også her var alder en faktor i fylkesnemndas vurdering. Line hadde tidligere vært tvangsplassert i ett år. Hun ble 18 år to dager etter at saken ble behandlet. Det ville vært mulig for Line å bo på institusjonen fortsatt som et frivillig hjelpetiltak, noe hun ikke ønsket. Fylkesnemnda vurderte henne behov for hjelp på følgende måte: «Det er dermed svært beklagelig at ikke jenta selv innser at hun kunne ha godt av å være der en tid fremover» (9, s. 5/5).

Vi har nå sett at tema knyttet til ungdommenes omsorgsbetingelser, var et tema som ble omhandlet i de fleste av sakene, syv av ni vedtak.

5.4.2 Behov for utredning og/eller behandling

I flere av sakene fylkesnemnda behandlet vurderte de ungdommenes behov for utredning og/eller behandling. Et eksempel på dette kom til uttrykk i forhold til Ajdin:

Det Sønn trenger videre, slik fylkesnemnda vurderer det, er imidlertid ikke behandling for adferdsvansker, men utredning med sikte på å finne korrekt diagnose/diagnoser og dernest omfattende tiltak for å sikre en best mulig fungering..., og ...slik at hjelpetiltakene rundt Sønn kan tilpasses hans faktiske kognitive fungering. (1, s. 6/6)

Fylkesnemnda begrunnet sin vurdering av disse behovene, blant annet utfra Ajdins egen forklaring og hans fremtreden i forhandlingsmøtet. Et annet eksempel er Eirik, hvor fylkesnemnda mener det bør utføres en oppdatert pedagogisk og ungdomspsykiatrisk utredning. Hensikten var å finne et plasseringsalternativ som er egnet for Eirik og som kunne ivareta hans behov.

I vedtaket til Olav, hvor det framkom dissens i avgjørelsen, vurderte ett medlem av nemnda at det var nødvendig med tvangsbehandling på institusjon, mens de to øvrige medlemmene vurderte at Olav trengte «...behandling av kvalifisert fagkyndig personale med kompetanse på rus, det være seg ved samtaleterapi og/eller på annen måte» (4, s. 6/6).

Fylkesnemnda mente at Amir og Line burde få tilbud om samtale med psykolog, uten at det sies noe mer spesifikt om innhold i en slik behandling. For Amir viste fylkesnemnda til at han var i en positiv utvikling med miljøterapeutisk behandling. De vurderte at det var viktig at gutten fikk opprettholde relasjonene til de miljøarbeiderne han hadde. Dette var det eneste vedtaket i mitt datamateriale hvor fylkesnemnda ga uttrykk for en vurdering knyttet til å opprettholde relasjoner. Fylkesnemnda mente i tillegg at gutten kunne ha nytte av et tilbud hvor han lærte seg «alternative strategier ved aggresjon» (6, s. 6/7).

En oppsummering av de sakene hvor fylkesnemnda har hatt ungdommens behov for utredning og/eller behandling med i sine vurderinger, viste at der de vurderte utredning var det blant annet begrunnet med å finne egnet omsorgs-/plasseringsalternativ for de to ungdommene det gjaldt. I de tre andre tilfellene var det snakk om tilbud om behandling, i ett tilfelle om rusbehandling og «...i form av hyppige urinprøver, hvor andre enn Gutt bestemmer når urinprøver skal tas» (4, s. 6/6), mens de to siste skulle være tilbud om samtale med psykolog.

Vi står da igjen med ett vedtak. Fylkesnemnda kom ikke med noen vurderinger av hva Marius hadde behov for. Dette gjaldt både i forhold til omsorgssituasjon og andre forhold for øvrig.

5.5 Oppsummering av funn

Jeg har nå presentert ungdommene i datamaterialet og fylkesnemndas vurderinger av de tre områdene: juridiske vurderinger, vurderinger knyttet til ungdommens bakgrunn og vurderinger knyttet til hva de mente ungdommen hadde behov for fremover.

En oppsummering viser at fylkesnemnda først og fremst gjorde juridiske vurderinger. De fleste vedtak hadde i tillegg vurderinger av ungdommens tidligere og fremtidige omsorgsbetingelser. At fylkesnemnda primært gjorde juridiske vurderinger er som forventet. Det som er interessant, slik jeg ser det, at de også gjør vurderinger av ungdommens

omsorgsbetingelser. Hvorvidt det har betydning at seks av ni saker gjaldt ungdom som var eller kom under omsorg, samt en som hadde bodd utenfor hjemmet over flere år, er vanskelig å si. Det som imidlertid er tydelig, er at fylkesnemnda gjorde vurderinger utfra det som ligger i begrepet «barnets beste» og å ha et etisk perspektiv.

Jeg skal i neste kapittel drøfte noen tema, knyttet til de funn jeg har gjort.

6. Drøfting

Problemstillingen er: «Hvilke vurderinger ligger til grunn når fylkesnemnda velger ikke å bruke tvang overfor ungdom»? Gjennom å presentere prosjektets funn har jeg vist at fylkesnemnda har gjort vurderinger om hvorvidt ungdoms atferd tilfredsstillende lovens vilkår for plassering uten eget samtykke eller ikke. Videre har fylkesnemnda gjort vurderinger av det som samlet sett handler om ungdommens omsorgsbetingelser, dels hvordan disse hadde vært før saken ble behandlet, og hvordan fylkesnemnda vurderte framtidige behov. Det var spesielt to vedtak som utpekte seg i hver sin retning når det gjaldt de to vurderingstema, nemlig et med hovedvekt knyttet til juridiske vurderinger (8) og et med hovedvekt på vurderinger rundt omsorgsbetingelser (6).

De fleste ungdommer i mitt prosjekt hadde en bakgrunn hvor de i varierende grad og tidsperiode hadde vært utsatt for omsorgssvikt. Dette fenomen finner vi igjen i Falck sin studie hvor det var 68 % av hans utvalg som hadde vært utsatt for omsorgssvikt.

Omsorgssvikt og problematisk oppvekst var klare medvirkende forhold til at ungdommen utviklet atferdsvansker (Falck, 2006, s. 137-138).

Det er liten tvil om at ungdom med atferdsproblemer har behov for hjelp. Både barnevern og fylkesnemnda må vurderer tiltak til barnets/ungdommens beste i tråd med norsk barnevernlov og FN's barnekonvensjon. Mens fylkesnemnda i hovedsak har et juridisk fokus og vurderer om vilkår er oppfylt eller ikke, vil barnevernfaglige vurderinger i tillegg til det juridiske grunnlaget, legge vekt på andre forhold og annen kunnskap for å finne ut hvilke tiltak barnet/ungdommen kan ha behov for. Det er grunnlaget for mitt valg om å ha et juridisk og et etisk perspektiv i dette prosjektet.

Jeg har på bakgrunn av de funn jeg har gjort, valgt ut to tema jeg ønsker å drøfte videre. Ut fra et juridisk perspektiv har jeg kalt det første tema: *Juss til barnets beste*. Det andre tema har jeg kalt: *Hvilke tiltak trenger ungdom med atferdsproblemer, når de har vært utsatt for omsorgssvikt?* med et etisk perspektiv som bakgrunn for drøftingen. Jeg vil først drøfte noen av de tiltak som finnes, for eksempel atferdsinstitusjoner og MST. Deretter vil jeg se på om traumeforståelsen kan bidra til å forstå tidligere undersøkelser, før jeg vil skrive om behovet for tiltak tilpasset atferdsvanskelig ungdom som har vært utsatt for omsorgssvikt. Til slutt i dette kapittel vil jeg oppsummere prosjektets funn og drøfting.

6.1 *Juss til barnets beste*

Jeg har tidligere vist til at vi i dagens samfunn har en ideologi om «barnets beste» som en grunnverdi. I større grad enn skjønnsvurderinger i praktisering av barnevernfaget har jussen rammer for barnets beste, for eksempel i form av differensiering av alder i forhold til ulike tema.

Med lovendringen som kom i 1992 (Barnevernloven, 1992) ble det et tydelig juridisk skille når det gjelder mulighet for å plassere barn/ungdom utenfor familien. Bakgrunnen for å innføre en egen bestemmelse om særiltak for ungdom med atferdsvansker i den nye loven, var blant annet begrunnet i at loven måtte sette rammer for hva det offentlige, sosialtjeneste eller annen vedtaksinstans, kunne gjøre uten samtykke fra foreldre og barn (Barne- og familiedepartementet, 1992, s. 59). Annet sted drøftes at loven skulle sikre ungdommens rettsikkerhet mot alliansen foreldre/sosialtjeneste (barneverntjeneste) (s. 58). Man fant altså grunn til å ha en egen bestemmelse for ungdom med alvorlige atferdsvansker, frastilt foreldrenes rolle som omsorgspersoner. Dette innebar samtidig at det var ungdommens atferd «alene» som skulle være grunnlag for å fatte vedtak, mens foreldrenes omsorgsevne ikke var et vurderingstema. Man kan på denne måten si at foreldrene ble «frikjent» for ungdommens atferd. For å forhindre at en vedtaksinstans kunne «treffe avgjørelser etter fritt skjønn», (ibid., s. 59), ble loven utformet med beskrivelser av hva som skulle til for å treffe vedtak etter atferdsbestemmelsen. Felles for ulike begreper som beskriver ungdoms atferdsproblemer i lovforarbeidene, er at de fokuserer på individet og at problemene dermed plasseres på individnivå (Andreassen, 2003, s. 26).

I Ot. Prp. nr. 44 ser vi at lovutvalget så for seg at bestemmelsen skulle gjelde for barn fra ca. 12 år og oppover (Barne- og familiedepartementet, 1992, s. 59). Selv om det nok ikke er ofte bestemmelsen brukes for barn helt ned i 12-årsalderen, fant jeg i mitt datamateriale et eksemplet på at det var fattet et slikt vedtak for 13-åringen Amir. Det er vel neppe i noen annen sammenheng i vårt samfunn i dag, at 12-13 åringer må ta ansvar for egne handlinger på en slik måte som atferdsbestemmelsen i barnevernloven gir mulighet til her. Med en parallell til at den kriminelle lavalder er 15 år, kan det synes som intensjonen om å ivareta barns rettsikkerhet, når det fattes vedtak etter atferdsbestemmelsen for barn under 15 år, faller bort.

Vi kan også se på to andre eksempler fra mitt datamateriale. Eirik og Anita var som Amir under omsorg av det offentlige, men ble i tillegg tvangsplassert i institusjon på grunn av atferdsvansker. For Eirik og Anita ble saken fremmet da de var ca. 15 år. Var en slik plassering barnevernfaglig «nødvendig», eller kunne det være et uttrykk for at man var opprødd i forhold til å finne et tilfredsstillende omsorgstiltak, fordi de hadde alvorlige atferdsvansker? Uansett ble saken fremmet, og fylkesnemnda fant at vilkåret /-ene for tvangsplassering var oppfylt. Vi vet ikke i hvilken grad fylkesnemnda den gang uttrykte konkrete vurderinger av barnets beste, eller om fokus i hovedvekt var lagt på om kriteriene var oppfylt. Kan det være slik at jussens muligheter ikke alltid kan sies å være til barnets beste?

Ot. Prp. nr. 44 viser til at utvikling av atferdsproblemer ofte har sammenheng med omsorgssvikt og utvikler seg allerede fra meget tidlig alder (Barne- og familiedepartementet, 1992, s. 59). Til eksempel var det kun ett av mine ni vedtak, hvor det tydelig kom frem at den alvorlige atferden Olav viste, ble vurdert til å være hans eget valg om «å leve på siden av samfunnet» (6, s. 5/6). Hans atferdsvansker startet i ungdomstiden og det var ingen opplysninger som kunne peke på manglende omsorgsevne fra foreldrene. Det var imidlertid tilfelle for de fleste andre ungdommene.

Mens det juridiske perspektivet på å få vurdert hvorvidt ungdommen kan/skal tvangsplasseres for å få hjelp med sine atferdsvansker tar utgangspunkt i om vilkår er oppfylt, spør jussen ikke hva som ligger til grunn for atferden. Vi har sett at en høy andel av ungdommer som utvikler atferdsvansker har opplevd omsorgssvikt i barndommen. Falck (2006, s. 138) mente at ca. halvparten av de sakene han gikk igjennom, like gjerne kunne vært fremmet som omsorgssaker som atferdssaker. Om vi legger til grunn at barnevernet har kjent til barna og familiene over tid, kan vi stille spørsmål ved om sakene representerer det Lichtwarck og Clifford (1996, s. 25) peker på når de skriver om manglende troverdighet for barnevernet som ubetingede støttespillere for barnet. Kan de saker Falck henviser til, være saker hvor barnevernet «for lenge» har rettet innsats mot et samarbeid mot foreldrene uten at det har lyktes å få til en bedre hverdag for barna i familien?

Falck bruker begrepene «omsorgsbarn» og «atferdsbarn», som betegner henholdsvis barn som plasseres etter omsorgsovertakelse og barn som plasseres etter atferdsparagrafen. De to begrepene virker isolert sett betegnende for kategorier av barn som er enten/eller. Etter å ha

jobbet med dette prosjektet, savner jeg et begrep for barn/ungdom som er både/og. Amir fra mitt prosjekt kan være et eksempel på både/og. Han hadde vært under offentlig omsorg i ca. syv år. Som «omsorgsbarn» utgjorde atferden allerede som ni-åring et så stort problem, at han ikke kunne bo i beredskapshjem og at det ikke var mulig å finne et egnet fosterhjem til ham. Som omsorgsbarn ble ansvaret for hans atferd tillagt at han hadde vært utsatt for omsorgssvikt. Han var et barn som trengte andre omsorgspersoner og -rammer enn det foreldrene kunne gi. På grunn av de store atferdsvansker Amir hadde, ble det fattet tvangsvedtak om behandling i atferdsinstitusjon da han var 13 år. Amir ble et «atferdsbarn» som måtte ta ansvar for egen atferd, og ta konsekvensene av det. Det var liten tvil om at den vanskelige atferden fortsatte etter det aktuelle vedtaket opphørte 12 måneder senere, og han igjen pr. definisjon var et omsorgsbarn. Nå var årsaken eller «skylden» for hans atferdsvansker igjen plassert hos foreldrene. Atferden var den samme – uansett plasseringshjemmel.

Omsorgsbarn og atferdsbarn er stort sett er de samme barna sier Falck, og barnevernet kan stå overfor et valg om de skal plasseres etter omsorgsparagraf eller atferdsparagraf, men han peker samtidig på at det er en vesentlig forskjell i hvor ansvaret for atferden legges. Mens omsorgsbarn er uskyldige ofre for foreldrenes manglende omsorg, plasseres både skyld og ansvar for ungdommens atferd i stor grad hos atferdsbarnet selv (Falck, 2006, s. 126). Er dette rettferdig overfor ungdommen? Kan det tenkes at det er lettere for barnevernet å fremme en sak som «kun» gjelder ungdommen, framfor å fremme en sak hvor foreldrene blir ansvarliggjort, - de som ikke har klart å gi god nok omsorg? Kan det være enklere å dokumentere ungdommens eventuelle kriminalitet, rusmisbruk, voldsutøvelse, unndragelse av omsorg og trakassering mot lærere eller medelever osv. enn å skaffe dokumentasjon på foreldres manglende omsorgsevne? Er det slik at omsorgssvikten har vart fra tidlig alder, og vi kan legge til grunn at det i seg selv har påført barnet skader og traumer, kan det stilles spørsmål ved hvorvidt en slik årsaks-/ansvarsforskyvning vil være å påføre ungdommen enda et traume? I tillegg til å ha vært utsatt for omsorgssvikt, kan ungdommen også måtte bære med seg følelsen av ikke selv å lykkes med livet sitt. På sikt vil det kunne få konsekvenser for eget voksenliv.

Vi har nå sett at loven setter rammer for hvordan det offentlige kan gripe inn overfor ungdom med atferdsvansker, og vi har sett eksempel på at noen ungdommer må «bære» ansvaret for skader de er påført ved mangelfulle omsorgs- og oppvekstbetingelser.

6.2 Hvilke tiltak trenger ungdom med atferdsvansker, når de har vært utsatt for omsorgssvikt?

Når fylkesnemnda for ungdommen i mitt datamateriale fattet vedtak om ikke å plassere dem i institusjon mot deres eget samtykke, var situasjonen for de fleste at de var under omsorg av det offentlige, og fortsatt skulle bo i en institusjon. Om vi antar at ca 2/3 (se side 65) av de ungdommer som det fremmes saker om tvangsplassering for, har vært utsatt for omsorgssvikt, innebærer det store utfordringer for tiltaksapparatet i barnevernet. Det kan være grunn til å tro at flere av de saker som fremmes gjelder ungdommer som allerede var under omsorg. Eirik, Anita, Amir og Line var eksempler på dette.

Erkjennelsen av mangel på tiltak som kunne dokumentere å ha effekt, gjenspeiles i ulike nasjonale satsinger på begynnelsen av 2000-tallet. Et resultat var at det i 2003-2005 ble utarbeidet en ny behandlingsmodell for ungdom med alvorlige atferdsvansker.

«*Multifunksjonell Behandling i Institusjon og Nærmiljø*» (MultifunC) ble implementert i fem institusjoner Norge i 2005 (Multifunc.org, u. å.). MultifunC-opplegget kan synes som en behandlingsmodell for ungdommer som Olav. For han startet atferdsproblemene på et sent tidspunkt, han hadde støttende og ressurssterke foreldre og en omsorgsbasis. Et slikt tiltak vil treffe en del av målgruppen ungdom med alvorlige atferdsvansker.

Eirik ville for eksempel ikke kvalifisert til et opphold ved en MultifunC-institusjon. Eiriks foreldre var helt fraværende i hans liv, og med de mange flyttinger hadde han ikke en fast omsorgsbasis. Det samme gjaldt Amir. Når vi samtidig vet at ungdom med alvorlige atferdsvansker som har vært utsatt for omsorgssvikt antakelig ikke har de rammer som er forutsetningen for behandling etter denne modellen, innebærer det at disse må ha et annet tiltak. I tillegg til at kriteriene for å få et slikt tiltak for mange ikke vil være til stede, er det også et spørsmål om et kortvarig behandlingstiltak med stort fokus på familie og nettverk i hjemmemiljøet, vil «behandle» de skader mange av dem har, etter å ha vært utsatt for omsorgssvikt. De vil ha behov for en annen type tiltak. Jeg vil komme tilbake til det litt senere.

En annen nasjonal satsing var implementering av MST var et nytt tiltak overfor ungdom med atferdsvansker. Behandlingstiltaket tar utgangspunkt i en multisystemisk forståelse av atferdsproblemene til ungdommen, og forutsetter at ungdommen bor hos foreldrene eller

andre foresatte, samt at de ønsker å ta del i behandlingen. Videre må omsorgssituasjonen være vurdert før oppstart (Mikkelsen, 2005, s. 194). Det betyr at behandlingen kan ha positiv effekt for ungdom som har en tilfredsstillende omsorgssituasjon og oppvekst, men hvor ungdommen har kommet i et negativt miljø og utviklet atferdsvansker. For å få til en endring jobbes det både inn mot foreldrene for å styrke foreldrekompentansen, men også mot skole, jevnaldrende og andre omgivelser. Falck peker på at MST kan være et alternativ for flere, men poengterer også at ungdommen må ha en familie som kan bygges opp til å fungere som et primært nettverk. For de fleste er det en mangelvare sier han (Falck, 2006, s. 126). For Olav som hadde «valgt» sin livsstil, mente fylkesnemnda MST måtte forsøkes før evt. tvangsplassering. Foreldrene var beskrevet som en ressurs, og slik sett kan det tenkes at forutsetningene for å lykkes med et slikt tiltak var til stede. Spørsmålet var om det burde vært forsøkt tidligere, før rusmisbruket ble så omfattende at fylkesnemnda vurderte kriteriet om vedvarende rusmisbruk som oppfylt.

Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt en slik nasjonal satsing som implementering av MST skulle «favne» alle ungdommer med atferdsvansker. Kan denne satsingen ha bidratt til at flere ungdom/familier fikk MST-tiltak, enn de som faktisk fylte kriteriene og hadde forutsetninger for å nyttiggjøre seg tiltaket? En målsetting var å hindre institusjonsplasseringer. Falck viser til at man så langt ikke har lykkes med den målsettingen (Falck, 2006, s. 231). Når vi ser opptellingen fra fagteamet i Arendal, ble halvparten av de som ble plassert etter endt MST-tiltak, plassert på grunnlag av et omsorgsvedtak (Andersen og Hansen, 2011). Kan det være slik at den andelen av ungdommer som senere ble plassert utenfor hjemmet ikke hadde de rammer rundt omsorgssituasjonen som skulle til for å lykkes?

To eksempler fra datamaterialet kan være Ajdin og Ronny. De bodde hjemme og hadde MST-tiltak fram til de ble plassert. Terapeuten var ikke kommet i posisjon til Ajdin, og tiltaket ble avsluttet etter noen måneder uten at målene var oppnådd. Han ble akutt plassert kort tid etter. Ronny ble akutt plassert en måned etter at tiltaket var igangsatt. For begge guttene fattet fylkesnemnda vedtak om omsorgsovertakelse. Med bakgrunn i deres historie, og barneverntjenestens kjennskap til guttenes omsorgssituasjon, er det et spørsmål om de fylte kriteriene til tiltaket og om det var hensiktsmessig å forsøke.

MST er rettet mot å endre ungdommens handlinger, mer enn mot å endre ungdommens følelser, sier Raknes i et intervju. Raknes startet opp MST-teamene i Hordaland, hvor han var

leder og veileder. Det er altså handlingen, atferden, som er i fokus med denne metoden. Endring av handlingsmåter medfører endring av tankeinnhold, som igjen fører til endring av følelsesinnhold sier Raknes. Målet med MST handler om å få kontroll over negativ atferd, og bli i stand til å leve et normalt liv (Christiansen, 2009). Med fokus på at det er handlingene som skal endres, ser vi et atferdsteoretisk perspektiv hvor forsterkning og belønning er i fokus. Det er altså ikke fokus på hva som ligger bak den negative atferden ungdommen viser, slik vi ville sett i et perspektiv som for eksempel vektlegger tilknytning som forståelsesramme for atferden. Tiltak med fokus på atferdsregulering gjennom belønning, konsekvenser ved brudd på regler og «time-out», fant Kayed og medarbeidere var lite gunstige tiltak overfor ungdom hvor den negative atferden kunne forklares utfra tilknytningsforstyrrelse eller Asperger syndrom, eller der ungdommen hadde angst- eller depressive lidelser (Kayed et al., 2015, s. 43). Line kan være et eksempel på at det. Her ble det satt inn MST-tiltak som tilsynelatende «hadde god effekt på jenta» (9, s. 2/5). Det forhindret imidlertid ikke utvikling av atferdsvansker med rusmisbruk og utageringer i løpet av de neste to årene. Når vi også vet at Line var utsatt for omsorgssvikt de første fire årene av livet, er det nærliggende å anta at hun kan ha en tilknytningsforstyrrelse som kan forklare noe av hennes atferd. Nemnda beskrev at hun «fremsto som umoden og har det for tiden svært vanskelig» (9, s. 4/5). Det er flere elementer ved Lines livssituasjon som kan tilsi at hun er i den kategorien Kayed og medarbeidere omtaler hvor atferdsregulerende tiltak ikke synes gunstig. Et spørsmål er hvorvidt tiltak og behandlingsmetoder som MST er en egnet metode, når det gjelder atferdsvansker hos ungdom som har vært utsatt for omsorgssvikt.

Med hjerneforskning og traumeforståelse som bakteppe, trenger ungdom som har vært utsatt for omsorgssvikt og som har atferdsproblemer først og fremst gode relasjoner og trygghet som grunnlag for å lære seg å få «kontroll» over atferden. Om ikke følelsen bak den negative atferden ungdommen utøver har betydning, og kanskje også i sin konsekvens blir møtt med en form for sanksjon, vil det med en traumeforståelse ikke være mulig å oppnå en positiv behandlingseffekt. Det vil rett og slett ikke være mulig å «nå inn».

Vi så ovenfor at tiltak med bruk av «time-out» syntes lite gunstig for en del ungdommer. «Time-out» handler om å ta et barn/ungdom ut av situasjonen, slik at det får mulighet til å «tenke seg om» og få konsekvenser for en negativ atferd. Det kan lett oppfattes som en straff å bli tatt ut av en sammenheng. Jørgensen og Steinkopf (2013) anbefaler en motsatt strategi for barn/ungdom som har vært utsatt for traumer, nemlig «Time-in». Det innebærer at en

voksen i en gitt situasjonen tar en pause fra den vanskelige situasjonen, og gjør noe sammen med barnet/ungdommen. En slik handling vil gi en opplevelse av at en voksen er *sammen med* dem i den vanskelige situasjonen. «Linda» som jeg fortalte om innledningsvis, hadde flere turer ut fra institusjonen hun bodde på, når ting hadde vært vanskelig i miljøet. Miljøpersonale beskrev at «Linda» fort snudde når de reiste på tur, hun roet seg helt ned og det virket som hun trivdes med å være sammen med bare to voksne. Da kunne de ha reflekterende og gode samtaler om de følelsene «Linda» hadde kjent på, som utløste en gitt negativ handling. Det kan være et eksempel på positiv effekt av «time-in» for en ungdom som i oppveksten hadde vært utsatt for omfattende omsorgssvikt. Med traumeforståelsens betydning for barns/ungdoms utvikling og den atferden de siden viser, vil det være en forutsetning at følelsene er regulert før det er mulig å få til nytt tankeinnhold og en atferdsendring.

Legger vi traumeforståelsen til grunn for hvordan vi forstår ungdommens atferdsvansker, kan den negative atferden handle om å «overleve», slik det ble beskrevet på side 20 om den tredelte hjernen. En handling kan forekomme i affekt fordi en følelse blir for vanskelig å håndtere. Dermed kopler fornuften ut og en handling som tidligere har vist seg nødvendig for å overleve, kan være den synlige atferden. Da er vi inne på tilknytning og på de skader barn har blitt påført som en konsekvens av blant annet omsorgssvikt. Vi finner tydelige eksempler på dette hos ungdommene som gikk til behandling hos ATV-ung. De oppga en bakenforliggende årsak til at de utøvde vold og volden ble et uttrykk for å ha kontroll over eget liv. «Jeg vil ikke bli tråkket på eller ydmyket» (Bengtson, Steinsvåg og Terland, 2004, s. 23), «Jeg vil ikke bli slått igjen» (s. 25), «Det handler om ære, om hvem jeg er» (s. 29), «Det handler om respekt» (s. 31), «Jeg blir urettferdig behandlet» (s. 32) og «Jeg må delta for å bli akseptert» (s. 38). Volden oppstår i en logisk og forståelig sammenheng utfra ungdommens perspektiv. Det har vært sentralt for behandlerne å få tak i hva som har vært bakgrunnen for volden, - det de har kalt ungdommens prosjekt - det handler om verdighet (ibid., s. 39). Her ser vi et tydelig skille i tilnærming til behandling av atferden. Mens ATV-ungdommen ble møtt med en interesse for å forstå følelsene som lå bak voldshandlingene, kom følelser til sist i rekken for MST-ungdommen, hvor interessen for det som måtte ligge bak atferden var et «ikke-tema».

Med utgangspunkt i at atferdsregulerende tiltak retter seg mot en konkret handling, ofte begått i en form for affekt som uttrykk for manglende kontroll over egne følelser, vil slike tiltak ikke nå fram til en ungdom som ikke har fått «roet ned» følelsene. Det kan heller bidra til enda en

opplevelse av maktesløshet over egen situasjon, fordi handlingen er et uttrykk for å få kontroll, slik vi så det hos ATV-ungdommen. Handlingen var utløst av en vanskelig følelse, en handling som for ungdommen ble opplevd som «nødvendig» for å overleve. Et eksempel på at mangel på følelsesregulering kan føre til uønsket atferd, ser vi hos Ajdin. Han forklarte om sitt sinne i fylkesnemnda. «Sønn selv knytter sitt sinne og sin aggresjon til forholdene i hjemmet og vold begått av stefar, og har beskrevet at han noen ganger tar sinnet med seg hjemmefra og til skolen» (1, s. 5/6). Han har ikke fått regulert «ned» sine følelser for det han opplevde hjemme, før han gikk til skolen. Følelsene kom da til uttrykk i negativ atferd i en helt annen setting. Tenker vi naturlig konsekvens her, ville en negativ hendelse på skolen medføre en form for reaksjon fra skolens side, mens årsaken til handlingen handlet om følelser knyttet til ting Ajdin hadde opplevd hjemme. I tillegg til å illustrere hvordan negativ atferd kan henge sammen med vanskelige følelser, kan det også være et eksempel på at barn/ungdommen må bære ansvaret for den omsorgssvikt de blir utsatt for.

6.2.1 Alvorlige atferdsvansker: selvvalgt atferd eller påført traume?

Kan det være slik at resultater av tidligere forskning og undersøkelser kan bidra til å forstå at noen tiltak for ungdom med alvorlige atferdsvansker virker best for ungdom med «selvvalgt atferd», mens andre tiltak må til for dem som er «påført et traume» på grunn av blant annet omsorgssvikt?

Kan kunnskapen om traumeforskningen og den traumebevisste omsorgens tre grunnpilarer, gi mening til å forstå noen resultater av tiltak som har vist positiv effekt for ungdom med atferdsvansker? Ser vi for eksempel på Helgelands undersøkelse, ser vi at de ungdommer som bodde i forsterkede fosterhjem og i ruskollektiv var de som kom best ut. En ramme med stabil omsorgssituasjon og forutsigbare voksne rundt, hadde best sjanse til å lykkes. Mulighet for å bygge relasjoner med voksne, voksne som satte grenser og som hadde felles gjøremål og aktivitet sammen med ungdommen, ble fremhevet som positive elementer for at over halvparten av ungdommene klarte seg bra som voksne (Helgeland, 2009a, s. 154).

Kunnskapen om vold og omsorgssvikts betydning for hjernens utvikling var ikke tilgjengelig i begynnelsen av 80-tallet, men vi finner igjen elementer vi kjenner fra traumeforståelsen, relasjon og trygghet. Når over halvparten av de som mottok tiltak, som vektla nettopp noe av det vi i dag vet er viktige grunnpilarer for positiv utvikling, kan det gi mening til å forklare de positive resultater i Helgelands funn. Det samme kan sies om behandlingen ved Tyrilikkollektivet, hvor faktorer som relasjonsbygging og en behandlingsfilosofi som handlet

om tid og tilhørighet var sentral. Gjennomsnittlig behandlingstid var to og et halvt år (Andreassen, 2003, s. 114).

I den omfattende gjennomgangen av forskning rundt effekt av institusjonsbehandling, har Andreassen (2003) vist bla til undersøkelser hvor tiltak med en tilnærming til problematferd med bruk av kognitiv atferdsterapi og sosial læringsteori, er den som lykkes best i behandling av alvorlige atferdsvansker (s. 186-189). Andreassen fant videre etter gjennomgangen av litteratur, at «innsiktsorienterte og relasjonsavhengige tilnærminger enten er ineffektive eller negative» (s. 189). Ustrukturerte psykodynamiske tilnærminger uten bruk av treningsprosedyrer ga grunnlag for denne konklusjonen.

Fra hjerneforskningen vet vi nå at barn som har opplevd omsorgssvikt, vold og overgrep kan ha skader og vi vet noe om hva som må være til stede for at de kan nyttiggjøre seg kognitiv atferdstilnærming. Kan det være slik at de undersøkelser som har vist best resultater med kognitiv tilnærming, gjelder ungdom som har utviklet atferdsvansker i sen alder? Til tross for at relasjonsavhengige tilnærminger ikke viste positive resultater, vil det med hjerneforskningen og traumeforståelsen kunne hevdes å være en forutsetning med gode relasjoner, trygghet og regulering av ungdommens følelser, før det er mulig å jobbe kognitivt, med refleksjon og læring. Kjærlighet fremfor piller og atferdskontroll mener psykologer ved RVTS-Sør er «behandlingsmetode» av barn med atferdsvansker, fordi kjærligheten vil omprogrammere hjernen. Atferden vil endres når hjernen ikke lengre er i "krig" til å være åpen for å ta imot kjærlighet (Vegge, 2013). Andreassen (2003, s. 198) hevder at fokus på relasjonsdimensjoner uten å etablere andre forandringer er skadelige eller ikke effektive. Vi ser her at det er en sterk kontrast i synet på relasjonens betydning som grunnlag for å få til en endring av ungdoms atferdsvansker.

Evaluering av nye tiltaksmetoder i arbeid med ungdom med atferdsvansker krever at det går noe tid før det er mulig å se om man har oppnådd en positiv effekt. Også andre ting må være på plass for å evaluere, som et visst antall ungdom, økonomi og interesse for selve prosjektet. Ved å evaluere etter manualbaserte program, kan man «måle» om programmet har effekt. Men hvordan registrerer og evaluerer man effekt av relasjon, trygghet og kjærlighet? Er det slik at når en ungdom har oppnådd *så* god relasjon og *så* stor trygghet til en voksen, at hun/han har betrodd seg x-antall ganger til en voksen/omsorgsperson, - så kan det være grunnlag for å *måle* at det er en god relasjon?

Et spørsmål kan være om ungdommens atferdsvansker skyldes at de har vært utsatt for omsorgssvikt og dermed har blitt påført skader som har hindret en normal utvikling, eller er det andre årsaker, bevisst eller ubevisst til at de har havnet i et negativt miljø, som har ført til atferdsvansker? Evnen til selvregulering utvikles tidlig i livet. For dette prosjekt kan det være nærliggende å tenke på selvregulering i betydning å regulere følelser for atferd, noe som er et sentral poeng når det gjelder atferdsvansker. Evnen til god selvreguleringer imidlertid også en forutsetning for læring og for å klare seg bra på skolen. Selvregulering hevdes å være viktigere enn IQ (Jakobsen, 2015, Milde, 2013). Det kan blant annet underbygge de undersøkelser Andreassen (2003, s. 42) viser til for ungdom som tidlig startet med problemer i skolen, både faglig og sosialt. De hadde dårligere prognose for fremtiden enn ungdom hvor problematferden startet på et senere tidspunkt. Andreassen viste til undersøkelser som har funnet at det kan skilles mellom ungdom som tidlig utviklet atferdsvansker og ungdom hvor atferdsvanskene først viste seg senere. De to gruppene fremviser en liknende type atferd i ungdomstiden, men det synes som det er to grunnleggende relativt forskjellige ungdomsgrupper sier han videre. Også i undersøkelsen til Helgeland (2009, s. 49) ble det skilt mellom de som utviklet atferdsproblemer i alderen 7-11 år, og de hvor atferdsvanskene startet da de var 12-15 år. Uansett når problemene startet vil den atferden ungdommen har vist være fokus i saker som fremmes for fylkesnemnda. Ser vi tidlig versus sen utvikling av atferdsvansker i sammenheng med at barn/ungdom kan ha vært utsatt for omsorgssvikt, vold og overgrep som kan ha medført at foreldre/omsorgspersoner ikke har vært tilgjengelige for å møte barnets behov, kan det tale for at de mangler en trygg tilknytning. Undersøkelser har vist at mens barn med en trygg tilknytning er mer autonome, bedre i stand til å regulere sine følelser og til å knytte nære varme vennskapsbånd til andre barn, har et større antall barn med en utrygg tilknytning atferdsproblemer (Killén, 2013, s. 55). Kan det være slik at utvikling av atferdsvansker i sen alder i større grad kan tillegges et «valg», slik fylkesnemnda mente var tilfelle for Olav, mens det for de som tidlig utviklet atferdsproblemer kan tillegges mangel på god omsorg og muligheter til utvikling av blant annet god selvregulering? Med utgangspunkt i når ungdommens atferdsproblemer startet og hvilken årsak som kan antas å ligge til grunn for den negative utviklingen, vil ungdom med atferdsvansker ha forskjellige behandlingsbehov.

6.2.2 Omsorg eller behandling?

Et spørsmål i ulike fagmiljø blir ofte om ungdommen trenger omsorg eller behandling, slik Eide-Midsand beskrev om en ungdom han hadde til behandling (Eide-Midsand, 2010). Fra egen hverdag kjenner jeg igjen drøftinger om dette tema, både internt og med eksterne samarbeidspartnere. Som ordet *traumebevisst omsorg* innebærer, vil god omsorg i seg selv bidra til en bedret situasjonen for ungdommen, når de får erfaringer på å bli møtt i forhold til de følelser de har. Vanskelig følelser ligger som oftest bak atferden. «Det kan til og med argumenteres for at slike miljøer er det aller viktigste for å få til en god terapeutisk utvikling» (Bath, 2008). Slik sett gir det støtte til diskusjon «omsorg eller behandling» i argumentasjonen til eksempelvis BUP når det har vært hevdet at henvisninger til BUP blir avvist, dersom barn/ungdom har en uavklart omsorgssituasjon (Kayed et al., 2015, s. 45). Resultatene i studien viser at et høyt antall ungdom i institusjoner har psykiske lidelser og at de ikke får den helsehjelpen de har behov for. Samtidig kan spørsmålet være om ungdommen har en omsorgssituasjon som gjør at de er tilgjengelige for terapeutisk behandling? Kan det være slik at barnevernet henviser ungdom til behandling, på bakgrunn av symptomer på dårlig psykisk helse, som kanskje skyldes mangler i det omsorgstilbudet de får?

Mens rapporten til Kayed og medarbeidere pekte på muligheten for feilbehandling (se side 32) ser vi hos Steinkopf (2014, s. 80) at det også i stor grad skjer «feildiagnostisering med stemningslidelser, ADHD, atferdsforstyrrelser og tilstander i autismespekteret som typiske diagnoser» for barn som har opplevd omfattende krenkelser og har komplekse traumer. Det kan si noe om et stort spekter av mulighet for både feildiagnostisering og feilbehandling av ungdom som er skadet på grunn av omsorgssvikt.

For at ungdommen skal få til en endring i atferden, er det nødvendig å få tak i smerten som ligger bak de ytre atferdssymptomer, sier Høgseth i et intervju (Dønnestad, 2015). «Vi må regulere, trygge og ta imot kompliserte følelser før vi kan starte samtalene» sier hun videre. Høgseth er enhetsleder ved Ungdomsklinikken i Avdeling for barne- og ungdomspsykiatrien (ABUP) ved sykehuset i Arendal. Der har det vært satset på traumeforståelse som en måte å forstå ungdommens problemer. Et felles fokus i personalgruppen, både på å jobbe med seg

selv som verktøy i arbeidet med ungdommen, og å ha et felles fokus på å stressregulere og forstå følelser bak atferden til ungdommen, har forandret deres måte å jobbe med ungdommen på ved Ungdomsklinikken. Det har videre styrket forståelsen mellom de ansatte. De har et fokus på å regulere ungdommens følelser, før de kan jobbe kognitivt, sier hun videre. Selv om ABUP ikke er en del av barnevernets tiltaksapparat for ungdom med atferdsvansker, er det likevel interessant at de har med traumeforståelsen i deres jobb med ungdom i den samme kategorien.

Ser vi på «kjærlighetsbehandlingen» som Albæk ved RVTS-sør refererte til, kan dette synes som en enkel behandling. Det er imidlertid viktig å ta med at han også gir uttrykk for at dette kan være en utfordring for et personale / andre voksne i håndtering av barn/ungdom med atferdsvansker, at de må «lære» å være tålmodige, og å ha kontroll over egne følelser, når de skal forstå og hjelpe et barn som utagerer. Av og til må en 12-åring behandles som en ett-åring (Vegge, 2013).

Ungdom med atferdsvansker blir kasteballer i systemet, og opplever en oppvekst i svik mener Hedel (Solhaug, 2009). Å bygge relasjon krever nærhet over tid sier han videre. Situasjonen til Eirik og Amir kan være eksempel på det Hedel beskriver. Vi så at opphold i en omsorgsbasis over tid, med mulighet for å bygge relasjoner til voksne rundt, har vært nesten fraværende for de to guttene. De hadde opplevd 8-12 flyttinger, mens de var under offentlig omsorg. At de har opplevd så mange flyttinger innen ulike tiltak, må være et tydelig tegn på at man ikke har lyktes i å finne det riktige tiltaket for den enkelte av dem. Det kan se ut som Amir profitterte på nettopp det å ha gode relasjoner til voksenpersoner. Fylkesnemnda var opptatt av dette. Det kom flere ganger tydelig frem ved at de viste til og vurderte betydningen av hans relasjon til personer rundt seg (se side 61). For Eirik ga fylkesnemnda en vurdering av at omsorgstilbudet han hadde fått da han var plassert ved en institusjon syntes lite tilpasset hans behov. Eirik hadde flyttet 10-12 ganger på 3 år. Det har ikke gitt han noen mulighet for å etablere relasjon eller trygghet til personale på de ulike institusjoner. Det ble etter en periode med opphold på en institusjon, vurdert å flytte ham til en ungdomsfamilie. Begrunnelsen var at han: «har hatt en svært god utvikling, ... han ruser seg ikke, han går på skolen og får toppkarakterer, han har jobbet mye med sinnemestring og viser stor framgang...» (3, s. 2/8). Han ble vurdert som moden for å flytte til en mindre strengt opplegg, men han ble aldri etablert i ungdomsfamilien. Han stakk av etter kort tid. Med traumeforståelsen som perspektiv på guttens fremgang, ser vi at både tid, innforstått relasjonsbygging, trygghet og

sinnemestring (følelsesregulering) hadde bidratt til en positiv endring. En flytting til en familie, et nytt sted, var et nytt brudd med relasjoner og trygghet. Med en ideologi og et system som har lagt opp til at barn og ungdom helst skal bo hos en familie, skulle Eirik flytte da han hadde oppnådd en positiv utvikling i institusjonen. Da ble det vurdert til å være «barnets beste» at han skulle bo i en familie. Han skulle flytte fra et tiltak som fungerte godt. Det resulterte i en ny periode i hans liv hvor atferdsvanskene eskalerte, med nye flyttinger mellom institusjoner. De to eksemplene viser at det fortsatt er en utfordring i å finne tiltak som kan møte og ivareta ungdommer hvis atferdsvansker kan relateres til et påført traume.

Et annet interessant moment å ta med i diskusjonen om «omsorg eller behandling», kan være å hente frem funn fra undersøkelsen til Hennum (1997) slik de er referert i Ogden (1999, s. 64). Når det gjaldt årsaken til plassering av ungdommen, begrunnet ungdommen den med foreldrenes manglende omsorgsevne og de ga uttrykk for at de ønsket seg omsorg videre. Det som er spesielt å se her er ungdommens egen bevissthet og forståelse av årsaken til problemene. Den formelle begrunnelsen for plassering var «ungdommens problematferd» og personalet ga uttrykk for at de «ønsket å behandle» videre.

Over hele verden er det i gang et paradigmeskifte. Den nye nevrobiologiske kunnskapen blir mer og mer tatt i bruk. Det får store konsekvenser for hvordan vi nå er i stand til å forstå barn og dermed gi rett hjelp. Det er store ting vi snakker om. Vi flyttet fokus fra symptombehandling til årsaksbehandling. Vi flytter fokus fra atferd til følelser. Vi flytter fokus fra hvordan livet ser ut til hvordan det oppleves, sier Mogens Albæk ved RVTS-Sør. (Dønnestad, 2013)

Det er liten tvil om at Albæk har en stor optimisme knyttet til muligheter for å hjelpe barn og ungdom, som har blitt skadet på grunn av blant annet omsorgssvikt. Også andre peker på at den nye kunnskapen kan være viktig for å forstå barn og ungdoms problematferd i fremtiden (Milde, 2013). Hvorvidt denne forståelsen og kunnskapen nå blir et nytt satsingsområde, slik MST og andre atferdsregulerende tiltak ble det i begynnelsen av 2000-tallet, gjenstår å se. Det vil ta tid før ny kunnskap blir kjent og det tar tid før organisasjoner får implementert kunnskap gjennom opplæring av personale. Personale må «lære» å være tålmodige slik Albæk er inne på. I tillegg krever det stor grad av modenhet hos den enkelte miljøterapeut/miljøarbeider, når de i stor grad må bruke seg selv som verktøy i møte med ungdommen slik Høgseth ble referert i intervjuet. Det ser ut til at de statlige omsorgs- og atferdsinstitusjoner har mindre fokus på traumeforståelsen i måten å møte ungdom. På side 14 vises til en oversikt over de statlige institusjoner. Hver institusjon presenterte seg i oversikten.

Under overskriften: «Slik jobber vi» fant jeg 10 avdelinger som beskrev at de jobbet med traumebevisst omsorg. Det innebærer ikke at det ikke var flere institusjoner som gjorde det, men sett i forhold til måten de presenterer seg, kan det være grunn til å anta at dette kanskje ikke har så stort fokus. Kun en atferdsinstitusjon viste til at de jobbet med traumebevisst omsorg. Med traumeforståelsen og betydning av elementer som bør være til stede for å få til en behandlingseffekt for omsorgssviktet ungdom med atferdsvansker, er det grunn til å ha et fokus på faktorer som relasjon, trygghet og affektregulering i institusjonsmiljøet og –behandlingen. De statlige institusjoner og RVTS er begge en del av Bufetat. Det vil si at det ikke er nødvendig å «gå over bekken etter vann» da de har kunnskapen i egen organisasjon. Hvorvidt bevissthet om traumebevisst omsorg i tiltakene for ungdom som har vært utsatt for omsorgssvikt, vil vise seg i senere undersøkelser å ha hatt en positiv effekt, er det for tidlig å si noe om.

Min egen erfaring fra tiltaksarbeid med ungdom under omsorg, som også har atferdsvansker, er at jo eldre ungdommen blir, jo vanskeligere blir det for omsorgspersonene å håndtere den negative atferden, kanskje fordi man ikke vet nok om betydningen av å møte ungdommen på det følelsesmessige planet. Kunnskapen om hva som skal til, - eller heller hva som er med å opprettholder den negative utviklingen, nemlig det å snakke til fornuften når følelser innvendig er et kaos, er ting jeg kjenner igjen fra hverdagen. Uttalelser som: «*vi kan ikke fortsette å sy puter under armene på henne*», «*hun kan ikke fortsette å skylde på sin barndom*» eller «*nå må han lære å ta ansvar for sine handlinger*» er vanlige. Reaksjonene fra omsorgspersonene innebærer riktighet, men om atferden er et uttrykk for å «overleve» - klare å tåle smerten, har ungdommene ikke de forutsetninger som skal til for å regulere sine følelser. Da må ungdom på 17 år noen ganger møtes som små barn.

Mitt fokus i dette prosjektet kan kritiseres for å ha for stor vekt på den traumebevisste tilnærmingen. Egen erfaring gjennom 17-18 år med å følge opp barn under omsorg kan nok være bakenforliggende årsak til nettopp denne vektleggingen. Barn og ungdom som bor i fosterhjem må av og til ha et annet omsorgstiltak enn et fosterhjem, fordi deres atferd blir for vanskelig for fosterforeldre å takle. Det kan være fordi ungdommen begynner å ruse seg, drive med kriminalitet, skulker skole eller arbeidstiltak, unndra seg voksenkontroll og oppholde seg i uheldige miljøer, ofte med eldre ungdommer. Flere må flytte til en institusjon, slik tilfelle var for Linda som beskrives i innledningen til dette prosjektet. En flytting vekker fra noe ungdommen fram til da kan ha opplevd som sitt hjem og sin familie, medfører for mange

nye brudd i relasjonen til omsorgspersoner. For mange har fosterforeldrene blitt mamma og pappa, og fosterfamilien har blitt «familien». Når det offentlige først har overtatt omsorgen for et barn/ungdom, - bør vi tilstrebe å gi dem den stabiliteten og tryggheten som for mange nok var en del av årsaken til at de ikke kunne bo sammen med sin biologiske familie. Når det foreligger ny kunnskap som kan se ut til å kunne hjelpe oss i dette oppdraget bør vi benytte oss av den. De mennesker som skal hjelpe det offentlige med å utøve denne omsorgen, bør settes best mulig i stand til det. Derfor tror jeg også at traumeforståelsen vil være nyttig i opplæring av fosterforeldre. Det vil være med å øke bevissthet om traumebevisst omsorg og gi en forståelsesramme til å kunne møte barnets/ungdommens følelser.

Det ligger utenfor dette prosjekt å skrive om forebygging. Det finnes imidlertid mye kunnskap og forskning om ulike risikofaktorer som kan hemme, og predikere, barns utvikling. Et eksempel er Kjeldsens studie. Allerede når barna er 18 måneder, var det mulig å si noe om hvem som står i fare for å utvikle atferdsvansker. At barn som ikke klarer å regulere atferden sin får mindre voksenkontakt i barnehagen, slik Størksen har avdekket. Her ser vi dels at barn allerede under skolealder ikke klarer å regulere atferden sin, - de er allerede «synlige». De samme barna er også allerede da i fare for å få mindre av det de faktisk har behov for, nemlig voksenkontakt som kan hjelpe dem å regulere vanskelige følelser. Videre må det jobbes for å finne den rette hjelpen til de nesten 40 % av barnegruppen, som ikke så ut til å ha effekt av foreldrerettede behandlingsprogram som Parent Management Training Oregon (PMTO) og Webster Stratton (Solhaug, 2009). Det er ikke nødvendigvis utøvelsen av tiltaket som ikke er i tråd med modellen, men kan det være skader, som ikke leges med atferdsregulerende tiltak, om ikke barna samtidig blir møtt på det følelsesmessige planet. Når vi også vet at det er et skille mellom prognose for ungdom som utvikler atferdsvansker i tidlig alder, og dem hvor den utvikles i senere alder (Andreassen, 2003, s. 42), betyr det at det er viktig å sette inn rett tiltak tidlig.

Etablering av tiltak med helhetlige omsorgs- og behandlingstilbud er en av konklusjonene i den nye rapporten om den psykiske helsen til ungdom i barneverninstitusjoner:

På bakgrunn av resultatene i vår studie mener vi myndighetene nå er nødt til å ta inn over seg alvoret i at et så høyt antall av unge under offentlig omsorg har psykiske lidelser som er behandlingstrengende, og ikke får den helsehjelpen de har behov for. (Kayed et al., 2015, s. 45)

Det ble i 2014 etablert et tilbud med felles akutt plassering for ungdom mellom 12-18 år i Helse-Nord Trøndelag og Bufetat i Midt-Norge (Kayed et al., 2015). Samtidig vet vi at mange av ungdommene trenger mer enn et akutt-tilbud. Mange trenger rett og slett et hjem, et fosterhjem eller en institusjon hvor de blir møtt med omsorg, kjærighet, toleranse og forståelse for de skader de har med seg og hvor de får mulighet til å få *både* omsorg og behandling.

6.3 Avslutning

Funn i dette prosjektet har vist at fylkesnemnda har gjort vurderinger av hvorvidt en ungdoms alvorlige atferdsvansker har innfridd vilkårene for plassering i institusjon uten tvang. Det har samtidig vist at ungdom ikke nødvendigvis ble plassert i institusjon «på tvang» selv om vilkårene var oppfylt. Det ble for flere ungdommer knyttet bekymring til deres atferd. Fylkesnemnda gjorde imidlertid vurderinger om at tvangstiltak ikke var til ungdommens beste, samtidig som de pekte på det offentlige ansvar for å etablere de tiltak som var nødvendige innenfor det juridiske grunnlag som allerede var til stede for flere av dem, ved at de var under offentlig omsorg.

Drøftingsdelen viser at eksisterende tiltak for ungdom med atferdsvansker som har vært utsatt for omsorgssvikt, kanskje ikke i sin problemforståelse og metode for atferdsregulering møter det egentlige problemet, - årsaken som ligger bak atferden. Den nye forskningen om hvordan hjernens utvikling preges av den omsorgssituasjonen et barn vokser opp under, kan gi ny kunnskap om hva som må til for å lege skadene barnet/ungdommen har blitt påført.

Med dette kunnskapsgrunnlaget er det behov for mer forskning spesifikt rundt «omsorgssviktet» ungdom med alvorlige atferdsvansker. På bakgrunn av funn i dette prosjektet og kunnskap om traumers betydning for manglende utvikling av selvregulering for ungdom som har vært utsatt for omsorgssvikt, bør det etableres tiltak som ivaretar spesielt denne utsatte gruppen av ungdommer i vårt samfunn, slik at de får den omsorgen og behandlingen de har behov for.

Litteraturliste:

Andersen, A. & Hansen, Å. B. (2011) Fokus på egen praksis - Hvor bor ungdom etter endt MST behandling? En undersøkelse av ungdom som har mottatt Multisystemisk terapi (MST) i fagteam Arendals opptaksområde. *Norges Barnevern*, (01/2011).

Andreassen, T. (2003) *Behandling av ungdom i institusjoner: hva sier forskningen?* Oslo, Kommuneforl.

Andreassen, T. (2005) Den "mest effektive" behandlingsmetode i institusjon for ungdom med antisosial atferd. I: Schjelderup, L. E. et al. red. *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen, Fagbokforlaget, s. 215-231.

Barne-, l.-o. i. (2002) *Om barne- og ungdomsvernet*. St. meld. nr. 40 (2001-2002). Oslo, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stmeld-nr-40-2001-2002-/id471124/?ref=search&term=>> [Lest 18.04.14].

Barne-, l.-o. i. (2006) *Om lov om endringer i barnevernloven og sosialtjenesteloven mv. (saksbehandlingsregler for fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker mv.)*. Ot.prp. nr. 76 (2005-2006). Oslo, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/otprp-nr-76-2005-2006-/id188947/?docid=OTP200520060076000DDDEPIS&q=&navchap=1&ch>> [Lest 09.09.14].

Barne-, l.-o. i. (u.å.) *Statlige institusjoner etter landsdel*. [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.bufdir.no/Barnevernsinstitusjoner/Oversikt_alle_statlige_barnevernstiltak/Statlige_institusjoner_etter_landsdel/>.

Barne- og familiedepartementet. (1992) *Lov om barneverntjenester (barnevernloven)*. Ot. Prp. nr. 44, 1991-1992. Barne- og familiedepartementet. Tilgjengelig fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1991-92&paid=4&wid=c&psid=DIVL312&pgid=c_0135> [Lest 15.08.2014].

Barneombudet. (u.å.) *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. [Internett]. Barneombudet. Tilgjengelig fra: <http://barneombudet.no/for-voksne/barnekonvensjonen/hele-barnekonvensjonen/>> [Lest 05.01.2015].

Barnevernloven. (1953) *Lov om barnevern av 17.07.1953 nr. 14* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.bufdir.no/nn/Bibliotek/RettsdataStartPage/Rettsdata/?grid=gL19530717z2D14>> [Lest 10.01.2015].

Barnevernloven. (1992) *Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100#>>.

Bath, H. (2008) *The Three Pillars of Trauma informed Care - Traumebevisst omsorgs tre grunnpilarer*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.handle-kraft.no/pdf/tre_grunnpilarer.pdf> [Lest 25.09.2014].

Bengtson, M., Steinsvåg, P. Ø. & Terland, H. (2004) *Ungdom bak volden: forståelse og behandling av ungdom med volds- og aggresjonsproblem*. Oslo, Universitetsforl.

Broberg, A. et al. (2008) *Tilknytningsteori. Betydningen af nære følelsesmæssige relationer*. København, Hans Reitzels Forlag.

Bunkholdt, V. (2000) *Utviklingspsykologi*. [Oslo], Universitetsforl.

Christiansen, K. U. (2009) Aktuell i barnevernet: Jarle Raknes - med evidensbaserte metoder. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, (6), s. 56-61.

Danielsen, M. A. (2010) Til forsvar for ungdommen. *Aftenposten*, 18.06. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Til-forsvar-for-ungdommen-6268443.html>> [Lest 03.04.2015].

Dønnestad, E. (2013) *Hjerne, relasjon og utvikling*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<http://sor.rvts.no/no/nyhetsarkiv/2013/Hjerne%2C+relasjon+og+utvikling.9UFRrO3U.ips>> [Lest 08.02.15].

Dønnestad, E. (2015) *Opplæring endrer praksis*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<http://sor.rvts.no/no/nyhetsarkiv/Oppl%C3%A6ring+endrer+praksis.9UFRzW0R.ips#.VTJL22yJipp>> [Lest 05.03.2015].

Eide-Midsand, N. (2010) Problematferd som uttrykk for feilinnstillinger i hjernens stressresponsystem. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 47, s. 1098-1102.

Falck, S. (2006) *Mellom straff og behandling: tvangsplassering av ungdom med alvorlige atferdsvansker*. Oslo, Kommuneforl.

Falck, S. & Havik, T. (2000) *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo, Kommuneforl.

Fekjær, S. B. (2013) *Hvordan bli en lykkelig masterstudent?: masteroppgavehåndbok*. Oslo, Gyldendal akademisk.

Hageberg, A. O. (2013) Familiesituasjonen betyr trolig mest for utvikling av atferdsvansker. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, s. 48-49.

Helgeland, I. M. (2009a) *Ungdom i alvorlig trøbbel: veier til forandring*. Oslo, Universitetsforl.

Helgeland, I. M. (2009b) Ungdom med alvorlige atferdsvansker - deltakelse og formynderskap i barnevernet. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, 12 (1), s. 16-27.

Jakobsen, S. E. (2015) *Selvregulering er grunnmuren for læring*. [Internett]. Tilgjengelig fra: www.forskning.no/barn-og-ungdom-psykologi/2015/01/selvregulering-er-grunnmuren-laering [Lest 03.02.2015].

Johnsrud, N. (2014) *Barnehjernen kan skades for livet*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.dagsavisen.no/innenriks/barnehjernen-kan-skades-for-livet-1.291952> [Lest 05.03.2015].

Justis-, o. b. (1999) *Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)*. LOV-1999-05-21-30. Justis- og beredskapsdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30> [Lest 10.10.2014].

Jørgensen, T. W. & Steinkopf, H. (2013) *Taumebevisst omsorg, teori og praksis*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://sor.rvts.no/filestore/Filarkiv/Dokumenter/Fagstoff/Barnevern/Artikkel3-Taumebevisstomsorg.pdf> [Lest 09.01.2015].

Kayed, N. S. et al. (2015) *Psykisk helse hos barn og unge i barneverninstitusjoner*. [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.ntnu.no/trykk/publikasjoner/Barnevernrapport_RKBU/# [Lest 12.04.2015].

Killén, K. (2013) *Barndommen varer i generasjoner: forebygging er alles ansvar*. Oslo, Kommuneforl.

Kjønstad, A. & Andreassen, P. M. (2002) *Barnevern, fylkesnemnder og rettssikkerhet: rettssikkerheten ved fylkesnemndenes behandling av tvangssaker etter barnevernloven*. Oslo, Gyldendal akademisk.

Lichtwarck, W. & Clifford, G. (1996) *Samarbeid i barnevernet: ideologi, endring og konflikt*. [Oslo], TANO.

Lindboe, K. (2012) *Barnevernrett*. Oslo, Universitetsforl.

Lindgren, S. (2011) Tekstanalyse. I: Fangen, K. & Sellerberg, A.-M. red. *Mange ulike metoder*. Oslo, Gyldendal Akademisk, s. 266-279.

Læringsmiljøseneteret. (2013) *Skoleklar- Eit forskingsprosjekt for betre skulestart*. [Internett]. Stavanger, Læringsmiljøseneteret, Universitet i Stavanger. Tilgjengelig fra: <http://laringsmiljosenteret.uis.no/prosjekter-og-programmer/skoleklar/> [Lest 03.04.2015].

Mikkelsen, T. (2005) MST - multisystemisk behandling, fra holdning til handling. I: Schjelderup, L. E. et al. red. *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen, Fagbokforlaget.

Milde, S. H. (2013) *Kobler selvkontroll til hjerneutvikling*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<http://forskning.no/hjernen-utviklingspsykologi/2013/04/kobler-selvkontroll-til-hjerneutvikling>> [Lest 03.02.2015].

Multifunc.org. (u. å.) *MultifunC*. [Internett]. MultifunC. Tilgjengelig fra: <<http://www.multifunc.org/>> [Lest 10.01.2015].

NESH. (2006) *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. [Internett]. Oslo, Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora Tilgjengelig fra: <<https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>> [Lest 14.03.15].

Nordahl, T. et al. (2005) *Atferdsproblemer blant barn og unge*. Bergen, Fagbokforl.

Ofstad, K. & Skar, R. (2009) *Barnevernloven: med kommentarer*. Oslo, Gyldendal akademisk.

Ogden, T. (1999) *Barn og ungdoms levekår i Norden: marginalisering av barn og unge i Norden - en kunnskapsstatus*. København, Nordisk Ministerråd.

Ogden, T. & Amlund-Hagen, K. (2006) Evaluering av multisystemisk behandling i Norge. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, s. 3-12.

Regjeringen. (u.å.) *Oversikt over dokumenttyper*. [Internett]. Oslo, Regjeringen. Tilgjengelig fra: <<https://www.regjeringen.no/nb/dokument/oversikt-over-dokumenttyper/id2341785/>> [Lest 02.02.2015].

Repstad, P. (2007) *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo, Universitetsforlaget.

Solhaug, R. M. (2009) *Hjelpeapparatet som overgriper* [Internett]. Tilgjengelig fra: <<http://forskning.no/helsetjeneste-helseadministrasjon-psykiske-lidelser-barn-og-ungdom/2009/10/hjelpeapparat-som>> [Lest 27.02.2015].

Sosialdepartementet. (1985) *Lov om sosiale tjenester m.v.* NOU 1985:18. Oslo, Sosialdepartementet. Tilgjengelig fra: <<http://www.bufdir.no/nn/Bibliotek/RettsdataStartPage/Rettsdata/?grid=gNOU85z3A18>> [Lest 04.11.2014].

Steinkopf, H. (2014) *Hjernen bak det hele*. I: Søftestad, S. & Andersen, I. L. red. *Seksuelle overgrep mot barn: traumebevisst tilnærming*. Oslo, Universitetsforl., s. 68-84.

Vegge, T. F. (2013) *Kjærlighet fremfor piller*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<http://www.fvn.no/lokalt/kristiansand/--Kjarlighet-fremfor-piller-2422525.html>> [Lest 08.02.2015].

Widerberg, K. & Bolstad, K. (2001) *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt: en alternativ lærebok*. Oslo, Universitetsforl.

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Willy Lichtwarck

Fakultet for samfunnsvitenskap Universitetet i Nordland

Mørkvedtråkket 30

8049 BODØ

Vår dato: 27.09.2013

Vår ref: 35427 / 2 / LMR

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 10.09.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

35427

Behandlingsansvarlig

Daglig ansvarlig

Student

Argumenter for ikke å bruke tvang overfor ungdom.

Universitetet i Nordland, ved institusjonens øverste leder

Willy Lichtwarck

Bodil Wang

Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Linn-Merethe Rød

Kontaktperson: Linn-Merethe Rød tlf: 55 58 89 11

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Bodil Wang Ormåsen 31 a 4870 FEVIK

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 35427

Det er angitt i meldeskjemaet at prosjektleder får utlevert utelukkende anonymiserte vedtak fra fylkesnemnda. Prosjektet vil dermed ikke omfattes av meldeplikten etter personopplysningsloven. Med anonyme opplysninger forstås opplysninger som ikke på noe vis kan identifisere enkeltpersoner i et datamateriale, verken direkte gjennom navn eller personnummer, indirekte gjennom bakgrunnsvariabler eller gjennom navneliste/koblingsnøkkel eller krypteringsformel og kode.

Personvernombudet gjør oppmerksom på at dersom det skulle bli aktuelt å få utlevert vedtak som ikke er anonymiserte, må dette baseres på enten samtykke fra de registrerte eller dispensasjon fra taushetsplikten, fra Barne- og likestillingsdepartementet. Videre må det i så fall sendes inn endringsmelding på prosjektet.